
SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
ET
VE
RI
TAS
CHRISTO
ECCLESIAE

Nordmændenes

Religionsforfatning

i

Hedendommen,

fremstillet

af

Jacob Rudolf

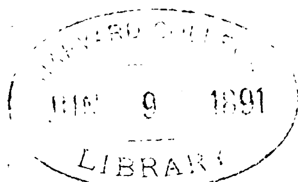
R. Keyser,

Professor i Historien ved Norges Universitet.

Christiania.

C. A. Dybwad.

1847.

Trykt hos W. C. Fabritius.

Forord.

Det lille Arbeide, jeg her forelægger mine Landsmænd, udgjør egentlig et Afsnit af en Række Forelæsninger, som jeg har holdt over Norges Tilstand i Oldtiden.

Ikke alene den voxende Almeen-Interesse for Fædrenelandets Oldtid, men ogsaa den studerende Ungdoms Trang til en efter dens Tarv nogenlunde afpasset Veiledning til Kundskab om Nordmændenes Oldtids Liv har opfordret mig til efterhaanden at offentliggjøre for en videre Kreds, hvad jeg gjennem en Række af Aar har foredraget for en engere. Jeg har gjort Begyndelsen med en Fremstilling af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen, baade fordi denne danner den naturlige Baggrund i Skildringen af Nordmændenes Oldtids Folkeliv, og forbi dettes største Ejendommeligheder knytte sig til deres Hedendomstro, hvis Virkninger paa Folkecharakteren strakte sig langt ud over dens eget Fald.

I Fremstillingen af Hedendommens Troeslære har jeg fattet mig i muligste Korthed. Jeg har holdt mig til Hovedmytherne alene i disses naturlige Sammenhæng og Følge, for saaledes at lette Opfatningen af Religionssystemets egentlige Væsen og Grundtanke. Jeg har saameget heller troet i dette Stykke at burde være sammentrængt, som vor Literatur i Prof. P. A. Munchs høist fortjenstfulde Skrift: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn,

allerede besidder en udførlig Fremstilling af Nordmændenes Hedendoms Myther, der kan tjene dem til Veiledning, der ønske at kjende disse i deres Enkeltheb og ikke have Leilighed til at opsøge dem i selve de gamle Kildeskrifter, til hvilke jeg blot har henviist. Udtydningen af Troeslærens Myther er naturligviis lempet efter disses Fremstilling og derfor ligeledes kortfattet. I Skildringen derimod af Religionsforfatningen, saadan som denne fremtraadte i Nordmændenes offentlige og private Folkeliv, har jeg troet at burde være udførligere, deels fordi en klar og grundig Opfatning heraf synes mig at være af fortrinlig Vigtighed for Enhver, der vil lære Nordmændenes Folkecharakteer i Hedendommen ret at kjende, deels ogsaa fordi denne Gjenstand hidtil er bleven mindre udførlig og omhyggelig behandlet.

Maatte nærværende Skrift med dets vist nok mange Ufuldkommenheder nyde det Held at vinde mine Landsmænds Bifald, vilde dette være den største Opmuntring for mig under mine Bestræbelser for ved lignende Arbeider at opklare andre Dele af det norske Folks Fortids Liv.

Indhold.

III. Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

Indledning.

Nordmændene vare før deres Overgang til Christendommen og saa langt tilbage i Tiden, som Historien formaaer at følge dem, Tilhængere af en Religion, som almindelig benævnes Ase-Troen efter Aserne[1] de Guder, om hvilke den lærte. Denne Ase-Religion maa i sin ejendommelige Skikkelse antages at være fremspiret med den germaniske Folkeklasse, og i sine Grundbestanddele at være nedarvet og udbredt gjennem denne Folkeklasses tvende Stammer — den norrøne og den tydske —, saaledes at dens Hovedlærdomme vare fælles for begge, skjønt den i sin videre Udvikling udentvivl hos hver enkelt af dem har fulgt en særegen Retning.

---

[1] Jeg veed vel, at efter de almindelige Bogstav-Overgange fra vort ældre til vort nyere Sprog Navnet Ás Flt. Æsir burde gaae over til: Aas Flt. Aaser eller Æser; men da Formen As og Aser nu engang har vundet Hævd i Brugen, ikke alene overalt i Norden, men ogsaa udenfor, saa har jeg fundet det betænkeligt at forlade den. Hvad Benævnelsen Ase-Tro angaaer, da er den ikke ret gammel. Nordmændene selv benævnte i de første Aarhundreder efter Christendommens Antagelse deres Hedendoms Tro almindelig: den gamle Tro, den gamle Skik (forn trúa, forn siðr) i Modsætning til Christendommen, som de kaldte den nye Tro.

Til at opklare Ase-Troen i dens tydske Form ere Hjælpekilderne, om end ikke ganske ringe, dog vanskelige at benytte, da de ere vidt adspredte og deels maae søges i høist forvanskede Folkesagn, deels i Skrifter fra Middelalderen, hvor de leilighedsviis findes indskudte, og hvor man ofte mindst skulde vente at træffe dem [1]. I sin norrøne Form derimod er Asetroen langt bedre bekjendt. Man har nemlig her til sin Vejledning ikke alene flere religiøse Kvad, digtede medens Asetroen endnu blomstrede, men endog et heelt Troessystem, rigtignok optegnet i den christelige Tidsalder, men dog, efter alle Kjendetegn, uden at de christelige Begreber have havt nogen synderlig Indflydelse paa, eller væsentlig forvansket Fremstillingen.

Kvadene findes i den Samling, som almindelig benævnes: den ældre Edda eller Sæmunds Edda, hvilket sidste Navn den har erholdt, fordi man har antaget Islændingen Sæmund hiin Frode d. e. lærde (f. 1056 † 1133) for Samleren. Troessystemet findes i den yngre Edda, ogsaa kaldet Snorres Edda efter den formodede Forfatter eller Samler, den berømte Sagamand Snorre Sturlasøn (f. 1178 † 1241).

Paa disse Kildeskrifter er efterfølgende kortfattede Fremstilling af Asa-Troens religiøse Lærdomme støttet. Men til en Skildring af Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen hører naturligviis ikke blot en Fremstilling af den herskende Troes Dogmer; den maa ogsaa omfatte en Udtydning af disse, forsaavidt en saadan med nogenlunde Sikkerhed kan gives, og endelig et Billede af Religionen saadar som den fremtraadte i Livet: i Gudsdyrkelsen og de religiøse Indretninger, i Folkets Forestillinger om Guderne, i dets hedenske Overtro i det Hele.

[1] Jacob Grimms Flid og Skarpsindighed har i hans ypperlige Værk Deutsche Mythologie spredt et nyt Lys over denne Gjenstand.

Hvad Ase=Mythernes Fortolkning angaaer, da have flere af den nyere Tids Lærde deraf store Fortjenester, og deres Arbeider ere i denne Deel af Fremstillingen stadigen benyttede, skjønt ingenlunde slavisk fulgte.

De vigtigste nyere Værker, der fremstille Ase-Mytherne med deres Fortolkning, ere følgende:

Finn Magnusen: Oversættelse af den ældre Edda 1821—23. 4 B. 8vo; — Edda-Lære 1824—26. 4 B. 8vo; Lexicon mythologicum, tilføiet den 3die Deel af den store Arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda.

N. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologie eller Sindbilled-Sprog, historisk poetisk udviklet, 2den Udg. Kbh. 1832.

M. Hammerich: Om Ragnaroks Mythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion. Kbh. 1836.

N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold. Kbh. 1834-37. 3 D.; Aselæren findes omhandlet i 3die Deel.

E. G. Geijer: Svearikes Häfder 1 D. Stockh. 1825, og hans: Svenska folkets historia. Örebro 1832—36, hvor Aselæren omhandles i 1ste Deel.

F. J. Mone: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa 1822—23. 2 D. 8vo; Aselæren omhandles i første Deel.

Jac. Grimm: Deutsche Mythologie: Götingen 1835; anden forbedrede Udgave: Götingen 1844.

P. A. Munch: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1840.

For Skildringen af det religiøse Liv afgive vore gamle norsk=islandske Sagaer en herlig Kilde, hvilken hidtil neppe er udtømmende benyttet.

Det er Ase=Troen, saadan som den af Nordmændene i Norge og paa Island opfattedes og hyldedes, hvilken de oldnorske Kildeskrifter egentlig fremstille. Det er ogsaa under denne Form, den her vil blive betragtet. Man har vistnok ingen Grund til at betvivle, at jo de to øvrige Grene af den norrøne Folkestamme, Svearne og Danerne, i Hovedsagen have bekjendt sig til samme Tro, fulgt samme religiøse Skikke og havt samme religiøse Indretninger; men i det Enkelte kjender man dog ikke de svenske og danske Forholde

i denne Henseende med Sikkerhed. Her mangle nemlig paalidelige indenlandske Kilder; og skjønt de norsk-islandske Oldskrifter ikke sjælden handle om hedenske religiøse Forholde i Sverige og Danmark, saa skeer dette dog overhovedet kun leilighedsviis, og desuden næsten altid saaledes, at Opfatningen øjensynlig er norsk, og Skildringen altfor meget lempet efter det i Norge Bestaaende, til at man af den tør uddrage afgjørende Slutninger.

Efterfølgende Fremstilling vil altsaa nærmest omfatte de religiøse Forholde under Hedendommen i Norge og paa Island, og som ovenfor antydet dele sig i tre Hovedafsnit: det første indeholdende Ase-Troens Læresætninger; det andet; Ase-Lærens Udtydning; det tredie Ase-Troens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

I.

Ase-Troens Læresætninger.

§ 1.

Verdens Tilblivelse.

I Tidens Ophav var der tvende Verdener: i Syden var Muspel (Muspell) lys og luende; for den raader Surt (Surtr), som med sit Flammesværd sidder ved dens Grændse; — i Norden var Nifl heim (Niflheimr), kold og mørk, med Brønden Hvergelmer (Hvergelmir) i sin Midte, hvor Dragen Nidhugger (Niðhöggr) boer. Mellem disse Verdener var Ginungagab (Ginungagap) — det svælgende Dyb, stille som den vindløse Luft. Fra Hvergelmer udstrømmede iskolde Edderaaer (Elivágar). Rimet af dem mødte i Ginungagab Muspels Gnister; da belivedes Rimdraaberne ved Hedens Kraft, [1] og Jotunen Ymer (Ýmir) tilblev, der

[1] eller efter en anden Læsem. i d. y. Edda: "ved dens Kraft, som udsendte Heden."

igjen af sig selv avlede en Slægt af onde Jøtner, Rim-Thurser eller Bergriser.[1]

Med Ymer tilblev Koen Audhumla, af hvis Melk han næredes. Koen slikkede de salte Rimklumper; — da fremkom Bure, et stort, skjønt og mægtigt Væsen. Hans Søn var Bør, og dennes Sønner med Jøtunqvinden Bestla, Bolthorns Datter, vare: Odin (Óðinn), Vile (Vili) og Ve (Ve). Odin blev Fader til de skjønne og lyse Aser, Himmelens og Jordens styrende Guder; derfor kaldes han Alfader (Alfaðir).[2]

Børs Sønner dræbte Ymer, og i hans Blod druknede hele Rimthursernes Æt paa eet Par nær, som undkom, og fra hvem nye Jotunætter stammede. Børs Sønner førte den fældede Ymer midt ud i Ginungagab; de dannede Jorden af hans Krop, Søen af hans Blod, Bjergene af hans Been og Træerne af hans Haar; af hans Hovedskalle skabte de Himmelen, som de hvælvede høit over Jorden og prydede med Gnister fra Muspel; men Hjernen spredte de i Luften, og af den bleve de tungsindige Skyer. Rundt om Jordens Skive lode de det dybe Hav strømme, og ved dets yderste Strande toge de undkomne Jøtner Boliger i Jøtunheim (Jötunheimr) og Utgaard (Útgarðr). Til Værn mod dem dannede de blide, skabende Magter af Ymers Øjenbryn et Hegn om den indre Jord, en Borg kaldet Midgaard (Miðgarðr). Fra Himmelen til Jorden lagde de Broen Bifrøst eller Regnbuen.[3]

Den sorte og dunkle Nat (Nótt), der stammede fra Jøtnerne, blev ved Ase-Sønnen Delling (Dellingr) Moder til Dag (Dagr), der var skjøn som sin Fader. Odin satte Moder og Søn paa Himmelen og bød dem at kjøre hvert

---

[1] Den yngre Edda (Rafns Udg.): Gylfaginning 4—5; den ældre Edda (Munchs Udgave): Völuspá 3, Vafþrúðnismál 31—33.

[2] D. y. Edda: Gylfg. 6.

[3] D. y. Edda: Gylfg. 8, 13, 15; d. æ. Edda: Vafþrm. 21, Grimnism. 40—41.

Døgn over Jorden. Nat kjører foran med Hesten Rimfaxe, som hver Morgen dugger Jorden med Skummet af sit Bidsel. Dag følger efter med Hesten Skinfaxe, hvis Manke spreder Lys over Luft og Jord.[1]

Aserne skabte Sol (sól) og Maane (máni) af Gnister fra Muspel, men satte Mundilfares Børn til at kjøre deres Vogne over Himlen. Datteren kjører Solens Vogn, men Sønnen Maanens. De ile skyndsomt afsted; thi tvende Jotner i Ulveham forfølge Sol og Maane for at sluge dem.[2]

Dverge (dvergr Flt. dvergar) vare livnede som Madiker i Ymers Kjød. Paa Gudernes Bud fik de Menneske-Forstand og Menneske-Udseende; men deres Bolig var i Jorden og Stenene. Fire Dverge ere af Guderne satte til at bære Himlen. Ved Himlens nordlige Ende sidder Jotunen Hræsvælger (Hræsvelgr) i Ørneham, hans Vingeslag volde Stormen.[3]

Endnu var der ei Mennesker paa Jorden. Engang gik de tre Aser, Odin, Høner (Hœnir) og Loder (Lóðurr) ved Søens Bred. De fandt her tvende Træer og skabte af dem de første Mennesker, Manden Ask (Askr) og Kvinden Embla. Odin gav dem Aand, Høner Forstand, og Loder Blod og fager Farve. Det nyskabte Par fik af Aserne Midgaard til Bopæl, og fra Ask og Embla stammer den hele Menneskeslægt.[4]

§ 2.

Verdens Opholdelse.

Asken Yggdrasil (Yggdrasill) er det herligste af alle Træer; dets stedse grønne Grene omfatte al Verden. Det spirer fra tre Rødder. Den ene er i Brønden Hvergelmer i Nifl-

---

[1] Y. y. Edda: Gylfg. 10; d. æ. Edda: Vafþrm. 11—14.
[2] Y. y. Edda: Gylfg. 11; d. æ. Edda: Grimnm. 37—39.
[3] Y. y. Edda: Gylfg. 8, 14, 18; d. æ. Edda: Völuspá 9—16, Vafþrm. 36—37.
[4] Y. y. Edda: Gylfg. 9; d. æ. Edda: Völuspá 17—18.

heim, paa den gnaver Dragen Nidhugger; den anden Rod er i Jotunheim; den tredie hos Aserne i Himlen. I Askens Top sidder en meget vidende Ørn; i dens Grene løbe 4 Hjorte, der bide dens Løv; men op og ned ad dens Stamme farer Egkornen Ratatosk (Ratatoskr), der bringer Avindsord mellem Ørnen og Nidhugger. Under den Rod, som spirer fra Jotunheim, er den vise Jotun Mimers Brønd. Her gjemmes Odins Øje, som han pantsatte for en Drik af Brønden; og hver Morgen drikker Mimer af sit glimrende Horn den Mjød, som strømmer over Odins Pant. Under den Rod af Asken, som spirer fra Himlen, er den hellige Urdar-Brønd (Urðar-brunnr), ved hvilken Gudernes Domsted er, og hvorhen de hver Dag drage over Bifrost. Ved denne Brønd have de tre store Norner (Nornir Ekt. Norn) sit Sæde: Møerne Urd (Urðr), Verdande (Verðandi) og Skuld (Skuld). De pleie Træet ved at overøse dets Stamme med Brøndens rensende Vand. De uddele Livet og raade for Skjebnen. Deres Udsendinger, snart gode snart onde, ledsage Mennesket fra Fødselen til Døden, og skabe det Held og Uheld. Intet kan rokke Nornernes Dom.[1]

§ 3.

Guderne og Gudeboligerne.

I Himlen er Asernes Bolig, Asgaard (Ásgarðr). I dens Midte er Ida-Vold (Iða-völlr), Gudernes Samlingssted, og Odins Høisæde, Hlidskjalf (Hliðskjálf), hvorfra han skuer ud over alle Verdener. Men over Asernes Himmel strække sig høiere Himle, og i den høieste staaer den uforgjængelige guldtækkede Sal Gimle (Gimli), klarere end Solen.[2]

Odin eller Alfader (Alfaðir) er den høieste og ældste af Aserne; hans Hustru er Frigg (Frigg) Fjørgyns Dat-

---

[1] D. y. Edda: Gylfg. 15—16; d. æ. Edda: Völuspá 19—22, Grimnm. 31—35, Atlam. 46, Hamdism. 31.

[2] D. y. Edda: Gylfg. 14, 17; d. æ. Edda: Völuspá 62.

ter; fra dem nedstammer Asernes Æt. Odins Hal er den store Valhal (Valhöll). Spyd danne dens Loft, med Skjolde er den tækket, og med Brynier ere dens Bænke prydede. Did og til Vingolf (Vingólf), Gudindernes Hal, indbyder Odin alle vaabenbidte Mænd, alle i Strid Faldne; derfor kaldes han Valfader (Valfaðir) d. e. de Faldnes Fader, og de af ham Indbudne kaldes Einherjer (Einherjar). Deres Skjemt er det hver Dag at stride og fælde hinanden; men de livne om Aftenen op igjen og ride forligte hjem til Valhal, hvor de mættes med Flesk af Galten Sørimner (Sæhrímnir), og hvor Valkyrier række dem Miød. Ved Odins Side staae tvende Ulve, Gere og Freke; paa hans Skuldre sidde to Ravne Hugin og Munin, hvilke jævnligen flyve ud og vende tilbage med Tidender fra den hele Verden. Hans Hest er den graae, ottefodede Sleipner. Odins Navne ere mangfoldige; thi aldrig kaldte han sig med samme Navn, naar han foer iblandt Folkene.[1].

Thor (Þórr) er den anden af Aserne, en Søn af Odin og af dennes egen Datter, Jord (Jörð). Han er den stærkeste af Guderne; hans Bolig er Thrudvang (Þrúðvangar) eller Thrudheim (Þrúðheimr), hans Hal det uhyre store Bilskirner. Til ham komme Trælene efter Døden. Thor kjører i en Kjerre, der drages af to Gjedebukke, og kaldes derfor Age-Thor (Öku-Þórr). Han kaldes og Hloride (Hlórriði) d. e. Ildkjøreren. Fjældene bæve og revne og Jorden brænder under hans Vogn. Ild luer af hans Øjne, naar han vredes. Styrkebeltet (megingjörð) fordobler hans Asekraft. Stedse strider han mod Jøtnerne, der skjælve for hans Hammer, Mjølner, smedet af kunstige Dverge. Hans Hustru er Sif, der har Guldhaar. Drengen Thjalfe og Pigen Røskva, to Sødskende, ledsage ham paa hans Reiser.[2]

---

[1] D. y. Edda: Gylfg. 14, 20, 36, 38—42; d. æ. Edda: Grimnm. 8—10, 18—20, 22, 25—26, 48, Vafþrm. 40—41.

[2] D. y. Edda: Gylfg. 9, 21, 42, 48, Skálda 4, 17, 18, 35; d.

Balder (Baldr) er en Søn af Odin og Frigg. Han er saa skjøn, at Alt lyser af ham; han er elsket af Alle og en Trøster for de Ulykkelige. Hans Hustru er Nanna og hans Bolig Breidablik, hvor intet Ureent findes.[1]

Njørd (Njörðr) fødtes i Vanaheim (Vanaheimr) blandt de vise Vaner (Vanir), men optoges blandt Aserne, da Vanerne ved sit Forlig med disse gave ham som Gidsel og fik Høner i Stedet. Njørd raader for Vindens Gang, stiller Sø og Ild og uddeler Rigdom blandt Menneskene. Ham skal man paakalde til Søfart og Fiskefangst. Hans Hustru er Skade (Skaði), Jotunen Thjasses Datter. Men Njørd og Skade enes ei sammen. Njørd boer i Noatun (Nóatún) ved Søen; Skade holder til i sin Faders Bopæl, Thrymheim (Þrymheimr), hvor hun farer paa Ski i Fjældene og skyder Dyr med sin Bue.[2]

Frey (Freyr) er Njørds Søn og raader for Regn og Solskin og Jordens Frugtbarhed. Ham skal man paakalde til gode Aaringer, Fred og Rigdom. Han er blid og god; ei volder han Nogen Sorg, men løser de Bundne af deres Lænker. Hans Bolig er Alfheim (Álfheimr). Han kjører med Galten Gullinburste, eller seiler paa det herlige Skib Skidbladner, et Værk af Dvergene. For at faae Jotundatteren Gerd (Gerðr), som han elskede, bortgav han sit gode Sværd, og derfor er han vaabenløs i Asernes sidste Kamp.[3])

Tyr (Týr), den Eenhaandede, er den djærveste blandt Aserne; ham skulle tappre Mænd paakalde.[4]

æ. Edda: Völuspá 30, Grimnm. 4, 24, Harbarðsl. 24, Hýmiskv. 4, 36, Hamarsheimt 21, 27 o. fl. St., Ægisdrekka 55, 57.

[1] Y. Edda: Gylfg. 22, Skálda 5; d. æ. Edda: Grimnm. 12.

[2] Y. Edda: Gylfg. 23; d. æ. Edda: Vafþrm. 28—39, Grimnm. 11.

[3] Y. Edda: Gylfg. 24, 37, 43, 49, Skálda 35; d. æ. Edda: Ægisdr. 37, 42, Grimnm. 5, 43—44, Skirnismál, Hyndlul. 29.

[4] Y. Edda: Gylfg. 25; d. æ. Edda: Ægdr. 37—40.

Brage (**Bragi**), den Sidſkjæggede, Odins Søn, er Skaldekunſtens Gud; hans Kone er Idun (**Iðunn**), der gjemmer de Æbler, af hvilke Guderne bide for aldrig at ældes.[1]

Heimdal (**Heimdallr**), den hvide As med de gyldne Tænder, ni Jotunmøers Søn, er Gudernes Vogter og boer paa Himinbjørg, der hvor Broen Bifroſt naaer Himmelen. Han er aarvaagnere end Fuglen, og ſeer 100 Mile fra ſig. Naar han blæſer i ſin Luur Gjallarhorn, da gjenlyde alle Verdener.[2]

De øvrige Aſer ere: Den blinde, kraftfulde Hød (**Höðr**), Odins Søn.[3] Vidar (**Viðarr**) med Jærnſkoen, Odins Søn med Jotunkvinden Grid (**Gríðr**), kaldes den tauſe As. Han er næſt Thor den ſtærkeſte, og boer i det øde Landvide (**Landviði**).[4] Ale (**Ali**) eller Vale (**Vali**), den ſikkre Skytte, er en Søn af Odin og Rind (**Rindr**), født i de veſtlige Sale.[5] Ull (**Ullr**), Thors Stifſøn, er Jagtens og Skiløbningens As, paakaldes for Held i Tvekamp og har ſin Bolig i Ydal (**Ýdalir**).[6] Forſete (**Forseti**), Balders Søn, jævner alle Trætter mellem Guder og Menneſker; han boer i Glitner (**Glitnir**), hvis Sølvtag hviler paa gyldne Støtter.[7]

Af Aſynjerne (**Ásynja** Flt. **Ásynjur**) eller Gudinderne er Frigg den høieſte, Fjørgyns Datter, Odins Huſtru; hendes Bolig er Fenſal (**Fensalir**).[8])

Næſt hende er Freya (**Freyja**), Njørds Datter, Freys

---

[1] Y. Edda: **Gylfg.** 26, **Skálda** 10.

[2] Y. Edda: **Gylfg.** 17, 27; d. æ. Edda: **Hyndluljóð** 34—35, **Grimnm.** 13, **Œgdr.** 48.

[3] Y. Edda: **Gylfg.** 28, **Skálda** 13.

[4] Y. Edda: **Gylfg.** 29, **Skálda** 11, 18; d. æ. Edda: **Œgdr.** Indl., **Grimnm.** 17.

[5] Y. Edda: **Gylfg.** 30, **Skálda** 12; d. æ. Edda: **Baldrsdr.** 11, **Hyndl.** 28.

[6] Y. Edda: **Gylfg.** 31, **Skálda** 14; d. æ. Edda: **Grimnm.** 5.

[7] Y. Edda: **Gylfg.** 32; d. æ. Edda: **Grimnm.** 15.

[8] Y. Edda: **Gylfg.** 20, 35.

Søster, Kjerlighedens Gudinde. Tvende Katte drage hendes Vogn. Hendes Bolig er Folkvang (Fólkvangar), hendes Sal: Sessrymner. Naar hun rider til Strid, ejer hun Hælften af de Faldne med Odin. Hendes Mand, Od (Óðr), foer langt bort; Freya græder gyldne Taarer af Længsel efter ham. Hun kaldes Vanadis, d. e. Vane-Gudinden, og nævnes ellers med mange Navne, som hun fik, da hun foer blandt ukjendte Folkefærd for at søge sin Od.[1]

Saga boer i det store Søkkvabek (Sökkvabekkr), under kjølige Bølger; der drikker hun og Odin hver Dag af gyldne Kar.[2]

Der ere foruden disse flere Gudinder af ringere Værdighed, deels i Friggs, deels i Freyas Tjeneste.[3]

Valkyrier (Valkyrja Flt. Valkyrjur) udsendes af Odin til hver Kamp, for at kaare Gjester til Valhal og skifte Seieren. I deres Tal er Skuld, den yngste af Norner. Omgivne af Lynglands ride de i blodige Brynjer med straalende Spyd gjennem Luft og over Hav. Naar deres Heste ryste Mankerne, falder Dug i de dybe Dale, Hagl i de høie Skove.[4]

Havets Hersker er Øger (Œgir) ogsaa kaldet Gymer (Gýmir) og Hler (Hler). Han er en Jotun, men dog Asernes Ven. Naar disse besøge ham, da oplyses hans Hal med skinnende Guld. Hans Hustru er Ran (Rán). Hun ejer et Net, hvormed hun opfanger de Søfarende. Øgers og Rans Døttre ere Bølgerne; de ere de Seilende fiendske og stræbe at vælte Skibene.[5]

---

[1] D. y. Edda: Gylfg. 24, 35; d. æ. Edda: Grimnm. 14.

[2] D. y. Edda: Gylfg. 35; d. æ. Edda: Grimnm. 7.

[3] Eir, Gefion, Fulla, Sjøfn, Lofn, Var, Syn, Hlyn, Snotra, Gna, og desuden Sol, Jord og Rind, ere de Gudinder, som ikke allerede ovenfor ere nævnte. D. y. Edda: Gylfg. 35—36.

[4] D. y. Edda: Gylfg. 36; d. æ. Edda: Helgakv. Hjörvarðssonar 28, Helgakv. Hundb. I. 15, II. Till. mellem 3 og 4.

[5] D. y. Edda: Bragarœður 55, Skálda 33, 61; d. æ. Edda:

§ 4.

Det Ondes Udbredelse; Verdens Forfald.

I Verdens første Tilværelse var der en herlig Fredens Tid blandt Guder og blandt Mennesker. Men Jotunkvinder kom til Asgaard, og Aserne forbandt sig med dem; da spildtes Lyksaligheden, Luften forgiftedes af Ondskab, og Strid begyndte i Himmelen og paa Jorden for at vedvare til begges Undergang. Jøtnerne angribe Aserne snart med Magt, snart med List; ikkun Thors Kraft formaaer at tvinge dem.[1]

Anstifteren af de største Ulykker, som have rammet Guder og Mennesker, er Loke (Loki) eller Lopt (Loptr). Han er af Jotun-Æt, men optagen blandt Aserne og allerede i Tidens Morgen Odins Fostbroder. Han er fager af Aasyn, men ond i Sind. Han kaldes Asernes Bagtaler, sledsk Lumskheds Ophav, en Skjændsel blandt Guder og Mennesker. Han ledsagede Aserne, og disse benyttede ofte hans Kraft og List; men endnu oftere virkede han i Ledtog med Jotnerne til Asernes Fordærvelse.[2])

Loke avlede med Jotunkvinden Angerbode (Angrboða) i Jotunheim trende Børn: Fenris-Ulven (Fenrisúlfr), Midgaards-Ormen (Miðgarðs-ormr), ogsaa kaldet Jord-Slangen (Jörmungandr), og Hel (Hel) eller Døden. Aserne vidste, at dette Lokes Afkom skulde volde dem stor Ulykke. Derfor bandt de Ulven paa en øde Holme, og satte et Sværd i dens opspilede Gab. Midgaards-Ormen kastede de i det dybe Hav, hvor den omslynger hele Jordskiven og bider sig i sin Hale. Men Hel nedstyrtedes i Niflheim, og Alfader bød, at Alle, der døde af Sot og Alderdom, skulde fare til hende. Hendes Bolig, Helheim (Helheimr), er stor, men

Œgisdr. Indl., Hýmiskv. 1—3, Helgakv. Hundb. I. 28—30.

1 Y. Edda: Gylfg. 14, 42, Bragar. 56, Skálda 17; d. æ. Edda: Völuspá 8, 25—30.

2 Y. Edda: Gylfg. 33, 45—48, Bragar. 56; d. æ. Edda Œgdr. 9 og forresten det hele Digt Hamarsheimt.

skrækkelig. Selv er hun halv blaableg og halv hvid, alvorlig og grum af Udseende [1].

Den største Sorg voldte Loke den hele Verden, da han ved sin Svig fældede Balder hiin Gode. Aserne vidste, at Fare truede Balder, og Frigg, hans Moder, tog Ed af den hele Natur, at Intet skulde skade ham. Men hun forglemte en spæd Kvist, Mistelteen (Mistilteinn). Denne oprykkede Loke, og overtaler den blinde Hød til at kaste den paa sin Broder Balder som for Spøg. Loke styrer selv Høds Haand, og Balder fældes. Aserne forstumme af Sorg og Rædsel. Endelig sender Frigg Odins Svend, Hermod (Hermóðr), til Hel for at udløse Balder af Helheim, og Hel lover at frigive ham, hvis hele Naturen begræder hans Død. Det gjør den ogsaa: Mennesker, Dyr, Jorden, ja selv de haarde Stene græde. Kun en gammel Jotunkvinde vilde ikke græde, og Hel beholdt sit Bytte. Men denne Jotunkvinde var den omskabte Loke, der har afstedkommet mest ondt blandt Aserne. Balders Hustru, Nanna, døde af Sorg og blev brændt paa sin Mands Ligbaal; men Odins Søn Vale, skjønt kun een Nat gammel, hevnede Balder ved at dræbe Hød, hans Banemand [2].

Forfulgt af Aserne flygtede nu Loke op paa et Fjæld, hvorfra han kunde see til alle Verdenskanter, og naar han saa Aserne nærme sig for at søge ham, skabte han sig i en Laxes Lignelse og skjulte sig i en Fos. Men Odin saa ham fra Lidskjalf, og Aserne fangede ham. De bandt ham nu ved hans egen Søns, Nares, Tarme over tre skarpe Steenheller i en mørk Hule, og Skade fæstede en Edderorm over hans Hoved, hvis Gift stedse skulde dryppe ned over hans Ansigt. Sigyn, hans troe Hustru, staaer hos ham og holder et Bækken under Edderdraaberne; men naar det er fuldt, og hun

---

[1] D. y. Edda: Gylfg. 33—34; d. æ. Edda: Œgdr. 38—41.
[2] D. y. Edda: Gylfg. 49; d. æ. Edda: Völuspá 36—37, Baldrsdr. Hyndlul. 28.

gaaer bort for at tømme det, da drypper Edderet ned i Lokes Ansigt, og da vrider han sig, saa hele Jorden bæver. Deraf kommer Jordskjælv. Der skal Loke ligge i Baand til Verdens Undergang. [1]

§ 5.

Gudernes og Verdens Undergang.

Engang skal Verden forstyrres, og Aserne gaae under i Ragnarok (Ragnarökkr) eller Gudernes Mørke. Voxende Fordærvelse og Strid i Verden forkynder denne store Begivenheds Nærmelse. Vintrene rase uden mellemkommende Sommer med vilde Storme, Snefog og Mørke. Sol og Maane sluges af de forfølgende Jotun-Ulve, og Himmelen besprenges med Blod. De klare Stjerner forsvinde, Jorden bæver, og Fjældene styrte sammen med Bragen. Da slides alle Baand og Lænker, og Fenrisulven vorder løs. Midgaardsormen vrider sig i Jotunraseri og søger til Land over de oprørte Bølger. Skibet Naglfar flyder og bærer over Havet Rimthursernes Hær, anført af Jotunen Hrym (Hrymr). Den løste Loke kommer ogsaa i Spidsen for Hels Skarer. Fenrisulven farer frem med opspærret Gab, der fylder Rummet mellem Himmel og Jord; Midgaardsormen ved dens Side fnyser Edder over Luft og Hav. Ved dette Gny revner Himmelen, og gjennem Aabningen fremride Muspels Sønner i straalende Fylking. I Spidsen er Surt, omgiven af Luer; hans Flammesværd skinner klarere end Solen. Alle søge de frem til Kamppladsen, den uhyre Slette Vigrid (Vígríðr).

Nu reiser Heimdal sig og blæser stærkt i Gjallarhornet. Alle Guder samle sig til Thinge. Ygdrasils Ask skjælver, og Alt i Himmelen og paa Jorden er opfyldt med Rædsel. Aser og Einherjer væbne sig og drage til Kampen. Odin rider i deres Spidse og møder Fenrisulven; Thor kjæmper ved hans

[1] D. y. Edda: Gylfg. 50, Skálda 33; d. æ. Edda: Völuspá 38, Œgisdr. Slutn.

Side mod Midgaardsormen. Frey strider mod Surt, men falder, da han intet Sværd har. Loke og Heimdal fælde hinanden. Thor dræber Midgaardsormen, men kvæles i dens Edder. Fenrisulven sluger Odin, men falder selv for den stærke Vidar, som splitter dens Gab. Da slynger Surt sin Ild over Verden. Røg hvirvler om det alnærende Træ, de høie Luer lege mod Himlen, og den forbrændte Jord synker i Havet.[1]

§ 6.

Gimle og Naströnd; Verdens Gjenfødelse.

Det guldtækkede Gimle, der straaler klarere end Solen, forgaaer ei i den store Verdensbrand. Did skulle efter Ragnarok alle Gode samles for at nyde Glæde evindelig. De Onde derimod skulle nedstyrtes til Naströnd (Náströnd), Ligstranden, der omgiver Hvergelmer. Der skulle de vade i tunge Edderstrømme og pines af Dragen Nidhugger[2].

Verden er heller ikke for stedse tilintetgjort. En ny Jord, evig grøn og fager, skal opskyde af Havet. Med Vidar og Vale, der have overlevet Branden og Vandfloden, forene sig Thors Sønner, Mode og Magne, som have sin Faders Hammer; ogsaa Balder og Hød vende tilbage fra Hels Boliger. Alle tilsammen indtage de Asernes gamle Sæde paa Idavold. Solen har, før den slugtes, født en Datter, der ligesaa skjøn som den selv vandrer sin Moders Bane i den fornyede Verden. Lif og Lifthraser (Lífþrasir) have skjult sig under Branden og havt Morgenduggen til Føde; fra dem skal nedstamme en ny Menneskeslægt. Alt Ondt skal ophøre, og ingen Sorg eller Møje mere herske paa den gjenfødte Jord.[3]

---

[1] D. y. Edda: Gylfg. 13, 51; d. æ. Edda: Völuspá 32—35, 44—56, Vafþrm. 18, 52, 53.

[2] D. y. Edda: Gylfg. 17, 52; d. æ. Edda: Völuspá 42—43, 62.

[3] D. y. Edda: Gylfg. 53; d. æ. Edda: Völuspá 57—61, Vafþrm. 44—47.

Da kommer den Mægtige fra oven, han ſom raader for Alt, hvis Navn man ei tør nævne; han kommer i ſin Vælde til den ſtore Dom, neddysſer Trætter og ſtifter en hellig Fred, ſom ſkal være evig. Men den ſkumle Drage, den edderſpraglede Nidhugger, bortflyver over Sletten bærende Lig paa ſine Vinger [1].

II.

Aſelærens Udtydning.

§ 7.

Om Aſelærens Fortolkning i Almindelighed.

Om Aſelærens Oprindelſe og Betydning har der været og er endnu meget forſkjellige Meninger.

Hvad dens Væſen i det Hele angaaer, da betragte Nogle den ſom en oprindelig monotheiſtiſk Lære, der ved den menneſkelige Forſtands Udſkejelſer er udartet til en polytheiſtiſk. Man ſøger da dens første Grundvold enten i en umiddelbar guddommelig Aabenbaring, meddeelt Menneſket ved dets første Tilblivelſe, og følgelig fælles for alle Folkeſlag og alle Religioner; — eller i en renere Religion, ſom i en fjærn Oldtid har været egen for den Iraniſke eller Indo-Europæiſke Folkeæts første Stamfædre, og ſom under mange Forvanſkninger og Udartninger er nedarvet gjennem Ættens forſkjellige Grene, ſaaledes at Grundlaget meer og mindre tydeligt ſkimter igjennem alle derfra ſtammende Folkeſlags hedenſke Religionsſyſtemer; hvorledes da igjen denne Iraniſke renere Urreligion er opſtaaet — om ved en umiddelbar Aabenbaring eller ved Menneſkeaandens ſtigende Udvikling — kommer ei i Betragtning. Andre antage, at Aſelæren, ſom et for ſig beſtaaende Heelt, har udviklet ſig hos den germaniſke Folkeklasſe ſelv fra Polytheismens

[1] D. æ. Edda: **Völuspá 63—64, Hyndlul. 41.**

laveste Standpunkt til et religiøst System, hvori Polytheismen er paa Veie til at bukke under for monotheistiske Ideer, til hvilke lysere Hoveder blandt Folket ved egen Aandens Kraft og gjennem Polytheismens naturlige Fremskriden efterhaanden have hævet sig.

Med Hensyn til den reelle Gjenstand for Aselærens Myther, da have Nogle søgt denne i den germaniske Folkeklasses og navnligen den norrøne Stammes Historie, — Andre i Naturens Fænomener i Almindelighed, — Andre endelig i Menneskets endslige Natur, især fra dens moralske Side betragtet. Der har saaledes udviklet sig en historisk, en physisk og en ethisk Fortolkning; dog har sjælden nogen Fortolker fulgt een af disse Retninger aldeles udelukkende, de fleste have forenet dem, dog saaledes at een er den forherskende.

Med Hensyn endelig til Aselærens ydre Form, da betragte Nogle den som en gjennemført Allegori, hvis Billeder, selv i det meest Enkelte, de stræbe at føre tilbage til Virkeligheden, medens Andre ikkun søge at udrede Mythernes Hovedideer af den poetiske Iklædning, hvorimod de ansee det forgjæves at ville forfølge Billedet gjennem alle Phantasiens Irgange.

Hvad nu det første Slags Meningsforskjel angaaer, da peger en vis Grundlighed mellem alle bekjendte Religionssystemer, tilhørende Folkefærd af den Iranske Æt, hen til en for dem fælles Oprindelse. Asetroens Lære om Verdens og Gudernes Tilbliven, Striden mellem det Gode og Onde, Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelse, har, naar man ei altfor strængt holder sig til Billederne, i hvilke den udtales, en umiskjendelig Lighed med de gamle Indiske og Mediske Myther om samme Gjenstand, — en Lighed, som man neppe kan fyldestgjørende forklare sig uden af deres Udspring fra en fælles Kilde. Man maa altsaa antage, at den germaniske Folkeklasse, da den løste sig fra de beslægtede Folkeklasser som et selvstændigt Heelt, allerede havde opfattet —

ihvorvel uklart — hine Ideer, hvilke den siden har udtalt og videre udviklet overeensstemmende med sin eiendommelige Folke-charakteer, samt forbundet med en paa egen Verdensanskuelse bygget Gudelære, der efterhaanden — idetmindste hos den store Masse — har fordunklet de monotheistiske Ideer og ladet dem træde i Baggrunden for Polytheismen. Asetroen i sin Eiendommelighed synes saaledes at være fremspiret hos den Germaniske Folkeklasse af visse religiøse Grund-Ideer, fælles for hele den Iraniske Folkeæt.

Hvad det andet Slags Meningsforskjel angaaer, da er den historiske Fortolkning af Aselæren meget gammel. Antagelsen af en historisk Odin og historiske Aser, af et jordisk Asgaard i Egnene ved Tanais o. s. v. har uden tvivl sin første Grund i Nordmændenes og Islændingernes Stræben at give den for deres Skaldekunst saa vigtige Aselære en saadan Vending, at den uden Anstød for Christendommen kunde mindes og af Skaldene benyttes. Snorre Sturlasøns Anseelse gav denne Fortolkning Indpas hos det 18de Aarhundredes Historiegranskere, der dog ei lode sig nøie med een historisk Odin, men antog tre eller fire efter hinanden følgende, og betragtede Aserne snart som et Folk, snart som en Præstekaste, der fra Tanais-Egnene var indvandret i Norden. En strængere Kritik af vore gamle historiske Kilder har i de nyeste Tider afdækket disse Vildfarelser og derved givet den egentlig historiske Fortolkning af Aselæren Dødsstødet. Den physiske Fortolkning af Asetroens Myther er derimod bleven den forherskende, og synes ogsaa af sig selv at maatte fremby de sig for Enhver, der fordomsfrit betragter dem. Selv de mythiske Navne pege tydelig i denne Retning. Aselæren udtaler et kraftfuldt og fantasirigt, men udannet Folks Opfattelse af Guddommen gjennem dens forskjelligartede Virksomhed i Naturen, dets Opfattelse af det Oversandselige under legemlig og menneskelig Skikkelse.

Hvad endelig det tredie Slags Meningsforskjel angaaer, da synes det at ligge i Charakteren af de allerfleste Aselærens Myther, at de ei ere Allegorier, fremstillende Ideer, som have

været klare for den, der først fremsatte dem, og ikkun ere iklædte en sandselig Dragt for at gjøres fattelige for Mængden; — at man altsaa ei kan forfølge Billedet til det Yderste, for deri at søge en reel Betydning. Billedet maa her i de allerfleste Tilfælde antages fremstaaet med selve Ideen, og at være fast ligesaa væsentligt som denne. Det har saaledes idelig født af sig andre Billeder, som kunne være Grundideen uvedkommende, og til hvilke man forgjæves udstrækker sin Fortolkningskunst, for deri at lægge en dybere Betydning.

Til disse Anskuelser af Asetroen i det Hele støtter sig den efterfølgende Fortolkning af dens enkelte Hovedmyther.

§ 8.

Om Skabelseslæren.

Aselæren antager tvende Urverdener: Ildens Verden — **Muspell** eller **Muspelheimr** [1] — i Syden, hvilket i Eddaerne ogsaa betegner: for oven, og Taagens eller Mørkets Verden — **Niflheimr** [2] — i Norden eller for neden. I den første troner Ildvæsenet **Surtr** [3]; i den an-

---

[1] Navnet **Muspell** er i selve sin Dannelse dunkelt; maaskee kan det udledes af **múgr**, Mængde, og **spell**, beskl. med Verb. **spilla**, Fordærvelse, og saaledes egentlig betegne: Mængdens Fordærvelse med Hensyn til denne Verdens Medvirkning til Menneskeverdenens Undergang. Navnet er af J. Grimm paaviist ogsaa i det Oldtydske under Formerne: **muspilli**, **mudspelli**, som betegnende en Verdensbrand, hvilken mærkelige Omstændighed synes aabenbart at antyde, at den tydske Folkestamme i Hedendommen har i Hovedsagen havt den samme Lære om Verdens Undergang — og altsaa rimeligviis ogsaa om dens Oprindelse — som den norrøne. — Deutsche Mythol. (1844) S. 525 og 568 jfrt. m. 767—774.

[2] Af **nifl** forældet, Tydskernes **nebel**, Taage.

[3] For **Svertir**, nærmest af **sverta**, sværte, saaledes kaldet paa Grund af sin ildagtige, svidende og forbrændende Natur, samt af sin Virksomhed ved Verdens Undergang.

dens dybeste Afgrund, **Hvergelmir** [1] — den gamle Kjedel — boer Dragen **Niðhöggr** [2] -- Mulmhugger —, Urvæsener, hvert i sin Natur svarende til den Verden, i hvilken det hersker; det første lyst og belivende, det andet mørkt og dødende. Fra Taageverdenens dræbende Kulde — Edderaaerne **Elivágar**, [3] Hagelstromme — opstige Rimdunster. Disse møde i det Verdenerne mellemliggende, uhyre vide, tomme Rum — **ginunga gap**, [4] Svælgenes Dyb — Ildverdenens Gnister. Det døde, kolde Stof belives ved Ildens Kraft, og den uhyre, uformelige Jøtun [5], **Ýmir** [6] — Brusende — fremstaaer, den første chaotiske Verdenskrop. Den avler af sig selv flere lignende, rimkolde, steenartede og uformelig store Væsener: **Hrimþursar** [7], Rimtrolde, **Bergrisar** [8], Bergtrolde. I Alle er det Onde overveiende. Alle tilhøre de nærmest Mørkets og Kuldens Verden. Det er kun et lavere legemligt Verdensliv, som rører sig i dem.

Men et bedre, skjønt dyrisk Væsen — Koen **Auðhumla** [9]

---

[1] **Hver** Kjedel, ogsaa: hed Kilde.

[2] Af **höggva**, hugge, og enten **nið**, Næmørke, eller **níð**, Ondskab; i sidste Tilfælde bør Navnet læses: **Níðhöggr** og oversættes: den med Ondskab huggende.

[3] **Él** Iling, Hageliling, **vágr** Strøm.

[4] **Gin** Svælg, **gína** gabe.

[5] Navnet **jötunn** Flt. **jötnar** staaer udentvivl i Forbindelse med **eta**, æde; de tilsvarende oldtydske Benævnelser ere: Angelsaxisk **eoten**, og rimeligviis nedertydsk **etan**, høit. **ezan**, gotisk **itans**. Deut. Myth. S. 485—86.

[6] **ým**, **ýmia** larme, bruse.

[7] **Þurs** af uvis Oprindelse, maaskee besl. m. **þurr**, tør. Det tilsv. angelsaxiske Navn var: **þyrs**, det høitydske: **durs** el. **turs**, det gotiske rimeligviis **þaúrs**. Deut. Myth. S. 487—89.

[8] **Risi**, Kjæmpe, af **rís**, **rísa**, reise sig, stige i Veiret, med Hensyn til deres Størrelse.

[9] Eller **Auðhumbla**. Dette Navn er i sin Betydning aldeles dunkelt. Nogle have villet udlede det af **auðr** Rigdom og **hum** Vædske, saa at det skulde betyde: den Vædskerige; Andre af **auðr**, øde, og **húm**, Mørke: det øde Mørke, Urnatten.

er tilblevet med den første Rim-Jotun som hans Amme. Denne Kraft, som nærer det chaotiske Verdenslegeme, fremkalder tillige ved sin forædlende Virksomhed — den slikker Rimklumperne — et høiere aandeligt Verdensliv, der udvikler sig gjennem flere Led — **Buri**, den Fødende, **Burr**, den Fødte [1] —, indtil det vinder Styrke nok for at beseire det chaotiske Stof — dræbe Ymer og hans Afkom.

Det seirende høiere Verdensliv er Guddommen selv, der nu fremtræder som skabende Magt i en trefoldig Skikkelse, som Aand, Vilie eller Kraft og Hellighed — Brødrene **Óðinn, Vili** og **Ve**. Aanden beliver, Vilien ordner, Helligdommen bortfjerner det Urene og Onde [2]. Det er imidlertid kun i Verdens Skabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Odin. Han er Verdens Grundvæsen, den almægtige As, han ene er Alfader, fra hvem alle de øvrige høiere, verdenstyrende Væsener, Aserne, stamme. [3]

Ved Skabelsen adskilles Elementerne — Ymers Krop udstykkes —, og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overvundne, ere ei tilintetgjorte, — en Jotun

---

[1] Begge Navne af **bera** føde.

[2] **Óðinn** — Angelſ. **Vôden**, Nedert. **Wôdan**, Høit. **Wuotan**, Got. rimeligviis **Vôdans** — staaer aabenbare i Forbindelse med **veð, óð, vaða**, vade, gjennemtrænge, og med **Óðr**, Sind, Forstand; betegner Aanden som Alt gjennemtrængende. Deut. Myth. S. 120. — **Vili** ligefrem: Vilie, **Ve**: Helligdom. — jfr. Petersens Danm. Hist. III S. 111—114.

[3] Benævnelsen **Ás** Flt. **Æsir** — de tilsvarende tydske rimeligviis: Angelſ. **ôs** Flt. **ês**, Høit. og Got. **ans** Flt. **anseis**. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med **vesa**, den ældre Form for **vera**, være, og oprindelig at betegne: Væsen, om Guderne brugt i udmærkende Betydning. Jfr. Petersens Danm. Hist. III. S. 106—7.

undkommer, og fra ham stamme nye Jotunætter. Forstyrrende og dødende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Ytringer af Jotnernes fiendske Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Værk. Jotnerne have maattet flye til de Jordskiven omgivende yderste Ørkener — **Útgarðr**, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — **Jötunheimr**; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Værn for Jorden, indenfor Midgaard [1]. De boe ogsaa her i de rye Fjælde, i de iisklædte Jøkler og i de golde Ørkener, — overalt hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jotunørnens Vingeslag i Norden [2] — den spores i Vinterkulde, Sne og Jis, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendske.

Den levende Verden var altsaa Asernes Værk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Beskyttelse. Stundom stige de did ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — **Bifröst** [3], den bævende Vei — deres Bro.

Forestillingen om Natten som Dagens Moder, svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Oprindelige, i det tumlede sig Ymer og hans Æt. Natten tilhørte altsaa Jotnerne. Med de lyse Aser fremgaaer først Dagen, som en Søn af den jotunættede Nat og af Asesønnen **Dellingr**, Morgenrøden. [4]

De lysende Himmellegemer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at skifte Tiden. Ogsaa disse ere de chaotiske Magter forhadte. Sol og Maane faae

---

[1] **Miðgarðr**, den midterste Gaard eller Indhegning, modsat **Útgarðr**.

[2] Denne Stormørns Navn, **Hræsvelgr**, betegner: Ligsvælger, af **hræ**, Lig, og **svelgia**, svælge.

[3] Sammensat af **bifa**, bæve og **röst**, Vei.

[4] **Dellingr** f. **deglingr**, Diminutiv af **dagr**.

aldrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotunulve, der vilde sluge dem.

I Jordens Indre rørte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge [1] fremmylrede som Madiker i Ymers Kjød. Aserne forædlede dem — gav dem Menneske-skikkelse og Menneskeforstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de syslе med Metaller og smide dem. Man forestilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og **Svartálfar** — sorte Aander — og deres Boliger i Jorden: **Svartálfaheimr.**

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Aselæren vist nok har sluttet umiddelbart til Væxternes. Mennesket er Skaberværkets sidste og fuldkomneste Frembringelse [2]. Ved Menneskets ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Skikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Loder skabe det første Menneskepar af tvende Asketræer, deraf Navnene **Askr** og **Embla** [3], og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Aand (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Aand, af hvilken Menneskets er en Afglands. Høner [4], Lyset, giver Forstanden (óðr), Sjælens Lys. Loder [5], Ilden, giver dem det varme

---

[1] **Dvergr** Flt. **dvergar** af ubekjendt Rod; Angs. **dveorg**, Høit. **tuerc**, Got. rimeligviis **dvairgs**. Deut. Myth. S. 415.

[2] Den yngre Edda lader vel Dvergene skabes efter Menneskene, men Voluspaa har den omvendte Orden, som derfor synes at burde foretrækkes.

[3] **Askr** betegner ligefrem: Asketræ; Betydningen af Ordet **embla** er uvis, rimeligviis er det blot en anden Benævnelse paa Asken, maaskee nærmest paa det Slags, som Bønderne endnu ansee for Hun-Træet.

[4] Høners Betydning som Lysets Guddom lader sig vistnok ikke strængt bevise. Navnet **Hönir** staaer endnu uforklaret; thi Magnusens Formodning, at det skulde være for **Heiðnir**, Opklareren, maa forkastes af Sproggrunde.

[5] Navnet **Lóðurr** staaer aabenbare i Forbindelse med det Tydske:

Blod og den blussende Farve og dermed tillige den brændende Sandselighed. Aserne gave Menneskene, sine Yndlingsskabninger, Bolig paa den midterste, mod Jotnerne befæstede Jord, i Midgaard; denne blev derfor ogsaa kaldet Mannheimr, Menneskenes Hjem eller Verden.

Hermed er Skabelsen til Ende. Den levende Verden staaer fuldbragt, værnet af de blide Aser, med hvem dens Liv er udgaaet, truet og angreben af de kolde, mørke Jotner, der ville gjenvinde sit gamle Herredømme. Kampen mellem Godt og Ondt er fremspiret med selve Verdenslivet, og ender først i dets Undergang.

§ 9.

Om Yggdrasil.

Den hele levende Natur fremstilles i Billedet af Asken Yggdrasil. Navnet er dunkelt, men synes rigtigst at forklares: Yggs d. e. Odins Hest, Vogn eller Sæde.[1] Den levende Natur ansaaes for bevæget og styret af Guddommen, der i den havde sit Sæde som Aanden i Legemet. Navnet er, saaledes tydet, fuldkommen stemmende med den oldnorske Skaldekunsts Smag; og Mythen om Yggdrasil er, som det synes, heel igjennem en digterisk Allegori.

Verdenstræet spirer af tre Rødder. Den ene skyder fra Hvergelmer, Verdensstoffets Urvæld i Afgrunden; den anden fra Jotunheim, fra de raae Verdenskræfters Dyb; den tredie fra Asernes Himmelbolig, fra det aandelige Verdenslivs Kilde. Billedet stemmer med Skabelseslæren. I Træets Top

---

lodern og betegner den blussende Ild. At derved det samme Væsen betegnes, som ellers kaldes Loki eller Loptr, kan neppe betvivles.

[1] Yggr, et af Odins mange Navne, betegner enten: den Frygtelige, Skrækindjagende, eller den Betænksomme; drasill eller drösull af draga egentlig: den der drager, bærer, dernæst: Hest, Vogn eller Sæde.

sidder en Ørn, udentvivl Aandens eller Livets Billede; ved dets Rod i Hvergelmer ligger Nidhugger, Mørkets og Dødens Drage; men Eghornen, Ratatosk [1], løber op og ned ad Stammen og bringer Avindsord mellem Ørnen og Dragen; — stridende Kræfter røre sig i Naturen, og falsk Ondskab sniger sig med sin Bagtalelse gjennem Menneskelivet og forstyrrer dets Ro. „Asken Yggdrasil — heder det i et gammelt Digt — taaler mere Ondt, end Nogen fatter: Hjorte bide dens Løv, dens Stamme muldner, og Nidhugger gnaver dens Rod." De levende Skabninger suge Naturens nærende Kraft; dens Frembringelser tørres og døe, naar deres Tid er omme; og hvad der er værst, det onde Urvæsen gnaver paa dets dybeste Rod. Men Træets Stamme overøses med Himmelbrøndens hellige, rensende Vande, og Yggdrasil staaer, alle sine Lidelser uagtet, stedse grønt; — Naturens Liv opholdes og forynges ved de himmelske Magters Forsorg. Grundtanken er ogsaa her den store Kamp, som gaaer gjennem Verdenslivet, Kampen mellem Aand og Materie, mellem Godt og Ondt, mellem Liv og Død.

Under den Verdenstræets Rod, der skyder fra Jotnernes Hjem, er en Brønd, kaldet efter sin Vogter, Mimers Brønd, hvor Visdommen eller rettere Kundskaben er skjult. Navnet **Mimir** betegner: den Kyndige [2]. Jotnerne, som ældre end Aserne, skuede dybere end de i Forgangenhedens Mørke. De havde seet Asernes og Verdens Tilblivelse; de forudsaae derfor ogsaa deres Undergang. Om begge Dele maatte Aserne søge Kundskab hos dem, — en Tanke, som udtales mangesteds i de gamle Mythekvad, men ingensteds klarere end i Voluspaa,

---

[1] **Ratatoskr**, et Navn af ubekjendt Betydning; dets første Deel synes være **rata**, at finde Vei; hele Navnet kunde maaskee betegne: den der er slug til at finde Vei.

[2] Det synes nemlig at være samme Ord som det Angelsaxiske **meomer**, kyndig, og kan ligeledes sammenlignes med det Latinske **memor**; udentvivl betegnede Ordet fortrinsviis: kyndig i det Forgangne.

hvor en blandt Jotnerne fostret Vala eller Spaakvinde forestilles at opstige fra Dybet og afsløre Fortid og Fremtid for Guder og Mennesker. Det er altsaa denne Dybets Viisdom, som Jotnen Mimer gjemmer i sin Brønd. Himmelguden Odin selv maa hente den hos ham, og dette skeer i Nattens Stund, naar Solen, Himlens Øie, er neddalet bag Jordskivens Rand i Jotnernes Verden. Da speider Odin Dybets Hemmeligheder, og hans Øie er der pantsat for den Drik, han erholder af Kundskabens Brønd. Men i Morgenrødens Glands, naar Solen atter stiger op fra Jotnernes Verden, da drikker Kundskabsbrøndens Vogter af gyldne Horn den klare Mjød, der strømmer over Odins Pant. Himlen og Underverdenen meddele hinanden gjensidig deres Viisdom. [1]

Den egentlige Modsætning til Brønden Hvergelmer i Afgrundens nederste Dyb, danner Urdar-Brønd i Himlen, ved hvis hellige Vande Verdenstræet opholdes. Den vogtes af tre høie kvindelige Væsener, Urd, Verdande og Skuld — Fortid, Nutid og Fremtid [2] —, og har sit Navn efter det første og høieste. Disse Væsener kaldes under Eet: Norner. [3]) De ere Tidens og Skjebnens Gudinder; — det

---

[1] Ved en uklar og sandselig Opfattelse af denne Mythe fremkom Forestillingen om Odin som eenøiet.

[2] Urðr en substantivisk Form, svarende til den adjectiviske **vorðinn** eller **orðinn**, vorden, fuldbragt, af **verða** skee, blive. **Verðande**, skeende, blivende, af samme Rod. Denne Form af Navnet bør udentvivl foretrækkes for den anden ligeledes forekommende: **Verande**, værende. Den første Form fremstiller Nutiden som fremskridende, den anden derimod som stillestaaende. **Skuld**, det Tilkommende, af **skulu** skulle; betegner ogsaa: Skyld, Pligt, og Navnet betegner hende saaledes tillige som Dødsgudinde.

[3] Navnet **Norn**, Flt. **Nornir**, er af usikker Oprindelse. Man har villet sætte det i Forbindelse med **snera** eller **nera**, en ældre Form af **snua**, snoe, tvinde; det skulde da antyde Nornernes Virksomhed som de, der snoede eller spandt Skjebnens Traad. Denne Udledning af Navnet er meget antagelig, skjønt ikke sikker. Petersens Danm. Hist. III, S. 129.

første udtaler deres enkelte Navne tydeligen; i sidste Egenskab har udentvivl deres almindelige Navn fortrinligen været dem tillagt. Som Tidens Gudinder ere de Yggdrasils Opholdere. Tid og jordisk Liv tænktes uadskillelige, derfor ere Nornerne ogsaa Livets Styrere og Skjebnens Uddelere. For Menneskeslægten ere de Fødselsgudinder, og den yngste af dem, Skuld, som Valkyrie, tillige Dødsgudinde. Deres Udsendinge følge Mennesket gjennem hele hans Liv; de forestilles at snoe hans Skjebnes Traad ved hans Fødsel, og med den afmaale Grændserne for hans Virkekreds i Livet. [1]

„De Love gave,
Liv de udkaared'
for Tidens Børn,
Mændenes Skjebne.“

— heder det i Voluspaa [2] om de tre store Norner. Deres Bestemmelser (lög) ere ubrødelige Urlove (orlög), deres Tilskikkelser (scöp) uundgaaelig Nødvendighed (nauðr).

Om Forholdet mellem disse Væsener og Aserne udtaler Asalæren sig kun dunkelt. Den synes at fremstille Nornerne som fostrede blandt Jøtnerne [3] og uafhængige af Aserne. Disses Domsted er ved Urdar-Brønd. Deres Domme fældes altsaa under Nornernes Opsigt. Aserne maa selv bøie sig under Nornernes Love; ogsaa de omfattedes af Tiden, de vare fødte og skulde døe. Forresten var visseligen Forholdet mellem Tid og Evighed, Gudekraft og Skjebne for Asedyrkerne, som for saa mange Hedningefolk, en dunkel Gaade, som de vel vovede at gruble over, men ei formaaede at løse. Det dannede en Selvmodsigelsens Spire i deres Gudelære, som kraftigen maatte opfordre dybere Tænkende til at strække Blikket ud over de forgjængelige Aser, og mindes, om end dunkelt, Folkets Arvelod fra en renere Tro.

Mythen om Yggdrasil, i dens Heelhed betragtet, er en

[1] D. æ. Edda: **Helgakv. Hundb. I. 1—4.**
[2] D. æ. Edda: **Völuspá 20.**
[3] D. æ. Edda: **Vafþrúðnm. 49.**

af de mest ophøiede i Aselæren. Her fremtræder en klar og dyb Tanke, der har gjennemskuet Asetroens inderste Væsen og sammentrængt dens hele Hovedlære i et eneste herligt Billede.

§ 10.

Om Aselærens mythiske Verdensinddeling.

Heimr betegner i det norske Oldsprog først Hjem, og dernæst Verden som alle Væseners Hjemsted eller Bolig. Navnet har saaledes en dobbelt Betydning: en videre, nemlig Indbegrebet af alt Tilværende, og en engere, nemlig Bolig for en vis større eller mindre Kreds af Væsener. I den videre Betydning brugtes Navnet rimeligviis ikke i Hedendommen, hyppigen derimod i den engere. Begrebet om en Alverden tabte sig hos Asedyrkerne i Forestillingen om flere enkeltstaaende Verdener, af hvilke hver især tænktes som Bolig for en særskilt Klasse af Væsener.

At Aselæren har antaget 9 saadanne Verdener (**heimar**) fremlyser klart af flere Steder i de gamle Eddadigte;[1] men hvorledes de have været benævnte eller tænkte beliggende mod hinanden er mindre sikkert, og derom er ogsaa Fortolkernes Meninger meget deelte. Følgende Orden synes meest stemmende med de gamle Kilder:

1. **Muspelheimr**, den øverste Ildverden, Surts Rige; i dens høieste Egne synes man at have tænkt sig Gimle beliggende.[2]

---

[1] D. æ. Edda: Völuspá 2, Alvism. 11, Vafþrm. 43.

[2] Dette synes at maatte udledes af d. y. Edda: Gylfg. 17. Naar det nemlig her anføres som Aarsagen til, at Gimle ikke forgaaer i den almindelige Verdensbrand: — at der er en anden Himmel, **Andlangr** (den vidt aandende) i Syd ovenfor Menneskeverdenens Himmel, og ovenfor den igjen en tredie Himmel, **Viðbláinn** (den vidt blaanende), hvor Gimle er; — saa lader det som om man har tænkt sig **Andlangr** som en Himmel mellem Godheim og Muspel, men **Viðbláinn** igjen som Himmelen for Muspels Verden, og Gimle altsaa som liggende paa denne sidstnævnte Verdens høieste Punkt.

2. **Goðheimr**, Gudernes Verden, eller **Ásgarðr**, Asernes Gaard, den egentlige Himmel, som tilsyneladende danner en Hvælving over Jorden. I denne Verdens Midte er **Iðavöllr** d. e. Virksomhedens Slette [1], Asernes Samlingssted. Her staaer Odins Høisæde, hvis Navn **Hliðskiálf** [2] andensteds betegner: Taarn, og som altsaa udentvivl tænktes at indtage Himmelhvælvets høieste Punkt.

3. **Vanaheimr**, Vanernes Verden, Luften eller det ikkun af Skyerne opfyldte Rum mellem Himmelhvælvet og Jorden.

4. **Mannheimr** eller **Miðgarðr**, Menneskenes Verden, Jordens runde Skive, omslynget af Verdenshavet. Navnet **Miðgarðr** synes ofte brugt som mere omfattende, nemlig tillige indsluttende Himmelhvælvingen, eller i det mindste dens nedre Rand, hvilken da vel tænktes at danne Hegnet eller Borgmuren mod Jøtnerne.

5. **Álfheimr**, Lysalfernes Verden, Jordens frugtbare Overflade og de nærmeste Luftstrøg.

6. **Svartálfaheimr**, Svartalfernes eller Dvergenes Verden, Jordskivens Indre.

7. **Jötunheimr**, Jøtnernes Verden, de Jordskiven omgivende Fjældørkener. Denne Verden tænktes nedadhældende, især mod Norden. Den sættes snart indenfor Verdenshavet, snart — og det vist nok oprindeligen — udenfor samme som en det omfattende Rand. [3] Den tænktes da skilt fra Mannheim ved

---

[1] **Ið**, Virksomhed.

[2] Navnet synes beslægtet med **hlið**, Led, Port; i d. æ. Edda, **Atlakv.** 14, synes Ordet **liðskiálfar** at betegne Taarne. J. Grimm troer, at Ordet egentlig bør forklares ved et Vindue (en Taarnglugge) eller ved en Port-Bænk, og at **skiálf** saaledes svarer til det Angs. **scylfe**, der skal have Betydningen af en Bænk. **Hliðskiálf** skulde altsaa egentlig været tænkt som en Port eller et stort Vindue paa Himmelen med et deri anbragt Sæde. Deut. Myth. S. 124.

[3] Jfr. d. y. Edda: **Gylfg** 51 med d. æ. Edda: **Hymiskviða**.

Havet, ligesom fra Godheim ved en Aa, **Ifing** (den Oprørte?), [1] der aldrig tilfrøs.

8. **Helheimr**, Dødens Verden, Underverdenen, Bolig for Dødningerne, **Halir**. Til den gik Veien fra de øvre Verdener, **Helvegr**, i Nord ned gjennem Jotunheim over Aaen **Giöll** (den klingende eller skinnende — Nordlyset?); Broen over den, **Giallarbrú**, var tækket med lysende Guld.

9. **Niflheimr**, Taageverdenen.

Den første og sidste af disse Verdener vare Urverdener, som tænktes at ligge udenfor det egentlige jordiske Verdenssystem, til hvilket Aserne hørte.

Forresten har vist nok Forestillingerne om disse forskjellige Verdener og deres indbyrdes Forhold været uklare og vaklende i selve Hedendommens Tider. Andet kunde man ei vente af et lidet oplyst Folk, i Tider da overhovedet Kjendskabet til Naturen kun var saare ringe. Senere forøgedes Forvirringen, da de Lærde begyndte at søge disse Verdener paa Jorden og bryde sin Hjerne med at udfinde passende Egne, hvortil de her kunde henføre dem [2].

§ 11.

Om Guderne.

Forklaringen af Asetroens Guder og de egentlige Gudesagn er en af de vanskeligste Opgaver i Lærens Fortolkning, og her meer end nogensteds maa man udentvivl vogte sig for at søge en gjennemført Allegori. Vistnok ere Guderne overhovedet en Opfattelse af Naturens Kræfter under visse Personligheder; men da man ei har formaaet at tænke sig Naturkraften udenfor Personligheden, saa er denne sidste i sin sandselige Form ofte ble-

---

[1] If el. ef betegner ellers Tvivl, men den oprindelige Betydning synes at have været: Vakklen, Urolighed.

[2] Magnusens Meninger om disse Verdener findes fremsatte i hans Eddalære III. S. 179 ff.; Petersens, i Danm. Hist. III. S. 122—24. Med den Sidstes stemmer nærværende Fremstilling.

ven det Væsentlige. Alle Aselærens Guder ere iklædte en menneskelig Form, forestilles tænkende, handlende ja lidende som Mennesker; ikkun ere de idealiserede med Hensyn til baade legemlig og aandelig Kraft, og tænkte som mindre indskrænkede ved Tid og Rum end de jordiske Mennesker; — og under denne menneskelige Skikkelse og tildeels menneskelige Virksomhed er Naturkraften, som let kan tænkes, heel ofte forglemt af Skaldene i deres Gudesagn. De holdt vist nok fast ved de egentlig betegnende Egenskaber i enhver Guddoms Personlighed, men gav derhos mangen Indbildningskraftens Udskeielse Indpas i deres Beretning blot for at gjøre denne mere tiltrækkende. Dette var dog udentvivl meest Tilfælde i de vidtløftigere Gudesagn, ved hvilke vi i denne sammentrængte Fremstilling af Aselæren ei have kunnet opholde os.

Overskuer man derhos Aselærens Guderække med Opmærksomhed, vil det være Enhver klart, at ikke alle Guder ere lige væsentlige for Troessystemet i dets Heelhed og indre Sammenhæng. Nogle danne saa at sige uundværlige Drivefjædre i den hele Verdensrørelse, medens andre kun fremtræde ved et enkelt Punkt i denne, og da mere som en Hjælpekraft, hvilken Forskningen har fremledet og iklædt Personlighed for at fuldstændiggjøre en Tankerække, end som en uafhængig Kraft, der selv har skabt sin Personlighed. Til den første Klasse høre: Odin, Frigg, Thor, Njørd, Frey, Freya, Balder, Loke og tildeels vel ogsaa Heimdal og Øger; til den anden derimod: Tyr, Hød, Vale, Vidar og den hele øvrige Skare af guddommelige Væsener, af hvilke flere aabenbare kun ere tilblevne for at sandseliggjøre Hovedgudernes Virksomhed i visse Retninger eller for at danne forbindende Mellemled i et større Gudesagn. Denne anden Klasse af Guder frembyder ofte — naar Allegorien ikke ligger klart i Dagen — den største Vanskelighed for Fortolkeren.

Guderne benævnes i Aselæren paa flere Maader: 1, **Goð** (Ekt. **Goð. n. g.**) Guder — Navnet er af uvis Oprindelse. 2, **Æsir** Ekt. **Ás**; Hunk. **Ásynia**), Aser, Væsener i udmærkende

Betydning; Benævnelsen bruges ofte mere indskrænkende om den fornemste Klasse af guddommelige Væsener. 3, **Tívar** (Ent. **Tívor, Tivr, Týr**)- herlige Væsener (tír betyder Hæder); en anden Form af samme Navn er udentvivl det sjældnere: **Díar**, hvoraf **Dísir** (Ent. dís) Gudinder.[1] 4, **Vear** (Ent. **Veorr**) hellige Væsener, af ve Helligdom.[2] 5, **Regin**, Kræfter, Magter. 6, **Bönd** (Flt. af **band**, Baand), de Forbundne, i Fællesskab virkende. 7, **Höpt** (Flt. af **hapt**, Hæftning), de Sammenhæftede. — Af disse Benævnelser ere de tre første de almindeligst forekommende. Alle disse Navne for Guderne i Almindelighed antyde, forsaavidt deres Rod kjendes, de Egenskaber, som man tillagde dem. De to sidste ere mærkelige, fordi de udtrykke Tanken om Gudernes inderlige Samvirken i Verdensstyrelsen.

Odins Betydning som Verdens Aand og Himlens Gud er allerede udviklet. Han benævnes Alfader — **Alfaðir, Allföðr** — som det Væsen, fra hvem Naturens Liv og de heri sig aabenbarende Kræfter, Guderne, tænktes udstrømmede. Han kaldes Slægternes Fader — **Aldafaðir** — med nærmere Hensyn paa Menneskene som hans Skabninger. Han nævnes endelig Valfader — **Valfaðir** — som Krigens Gud, i hvilken Egenskab han var de Faldnes Fader, ligesom disse igjen vare hans Udvalgte — **valr**[3] —, hans kaarede Sønner — **óskasynir**. Det var naturligt, at Folkefærd, hvis største og hæderligste Syssel var Krig, saae i Ver-

---

[1] Benævnelsen **Tívar** forekommer i d. æ. Edda: **Vafþrm.** 40, 42, **Grimnm.** 5, **Hamarsh.** 14. o. f. S., ofte ogsaa i Sammensætninger som: **Valtívar**, udvalgte el. herlige Guder, **Sigtívar**, Seier-Guder. Ordet **Díar** forekommer ikke i noget ægte Edda-Digt; thi det saakaldte **Hrafnagaldr Óðins**, hvor det findes, maa udentvivl ansees for en Frembringelse fra nyere Tider.

[2] D. æ. Edda: **Hýmiskv.** 39.

[3] Ordet **valr**, der betegner de i Strid Faldne, staaer aabenbare i Forbindelse med **velia**, vælge, udvælge.

dens høieste Gud fortrinligen Krigens Gud. Det er ogsaa vist, at Odin især i denne Egenskab opfattedes af de hedenske Nordmænd, i det mindste af den store Mængde. Paa Krigsguden henpege derfor en stor Deel af de mangfoldige Navne, der tillagdes ham (i Grimnismaal opregnes ikke mindre end 52)[1]; skjønt vistnok den Lære, at Odin "aldrig kaldte sig med samme Navn under sin Færd iblandt Folkene," nærmest betegner Verdensaanden som den, der paa uendelig mange Maader aabenbarer sig i Naturen. — Beskrivelsen af Valhal[2] passer til Krigsgudens Væsen, ligesom Einherjernes[3] — de udvalgte Heltes — Tidsfordriv. Odins tvende Ulve — **Geri**, den graadige, **Freki**, den Heftige — udmærke ham i samme Egenskab. Hans Ravne derimod — **Huginn**, den Tænkende, **Muninn**, den Erindrende —, hvilke han udsender over Verden, minde tillige om Menneskeaandens fortrinligste Evner, som en Gave af Verdens store Aand. **Vingólf**[4] — den venlige Sal —, Asyniernes Samlingssted, staaer Valhal ved Siden som Bolig for Odins udkaarede Sønner.

Odins ægteskabelige Forbindelser have alle, saavidt skjønnes, Hensyn til Himmelens og Jordens indbyrdes Forhold. Jorden — **Jörð** — kaldes ligefrem Odins Hustru og tillige undertiden hans Datter. Oftere benævnes Jorden som guddommeligt Væsen: **Fjörgyn**, den Livgivende,[5] eller **Hlóðyn**, den Varmende; og som frugtbringende er den vel især personificeret **Frigg.**[6] Hendes Bolig **Fensa-**

---

[1] D. æ. Edda: **Grimnm.** 46—54; d. y. Edda: **Gylfg.** 3.

[2] **Valhöll**, af det ovenomtalte Ord **valr**, betegner enten: den udvalgte, herlige Hal, eller: de Udvalgtes, de Faldnes Hal.

[3] Navnet **Einherjar** maa udledes af **einn**, een, eneste i sit Slags, og **herjar**, Krigere, beslægtet med **her** og **herja**.

[4] **Vinr**, Ven; **gólf**, Gulv, ogsaa Sal.

[5] Af **fjör**, Liv.

[6] Udledningen af Navnet **Frigg** er usikker. J. Grimm formoder Roden at være **fria**, Got. **frijon**, gam. Hoit. **frion**, elske, beslægtet med det gam. Sax. **fri**, Angs. **freo**, Kvinde. Den høi-

lir,[1] Dyndsalene, betegner da den dybe, fugtige Jord. I Fremstillingen af Aserne i Almindelighed som Børn af Odin med Jorden eller Frigg, udtales udentvivl den Tanke, at de i den jordiske Natur virkende Kræfter ere tilblevne ved Himmelens Indvirkning paa Jorden, Aandens paa Materien.

Thor er Tordenens Gud. Selve Navnet udtrykker dette. **Þór** er nemlig sammentrukket for **Þonr** eller **Þonar**[2], og betegner saaledes: Torden eller den Tordnende. At han i denne Egenskab betragtedes som den stærkeste af Guderne, var naturligt. Hans Bolig kaldtes derfor: Styrkens Hjem eller Vange — **Þrúðheimr, Þrúðvángar,** af **Þrúðr** d. e. **Þróttr**, Styrke, Udholdenhed —, hans Hal derimod med Hensyn til Lynet, der bryder de mørke Skyer: Uveirs Opklarer — **Bilskirnir,** af **bilr,** Uveir, og **skira** opklare. — Hans Kjøren i Skyerne med brægende Gjedebukke for sin Kjerre udtrykker Tordenens forskjellige Lyde. Hans Tilnavne og hans hele ildagtige Væsen antyder Tordenveirets Egenskaber, dets frygtelige, men ogsaa gavnlige Virkninger i Naturen. Han forestilles som Midgaards Vogter mod Jotnerne, og disses svorne Fiende. Naar Thor er borte i Østen for at slaae Trolde, er Midgaard haardt betrængt af Jotnerne; men naar han kommer hjem og svinger sin knusende Hammer — **Mjölnir,** af **mölva** knuse —, da flygte de med Rædsel. Tordenen tilhører

---

tydske Form af Navnet, som egentlig skulde være **Frikka** eller **Frikkia,** findes at have været **Fria,** ligesom den angelsaxiske **Fricg** eller **Frig,** hvoraf det høityd. **Friatac,** det angels. **Frigedag,** Fredag, hvis oldnorske Navn **Friádagr** altsaa snarere bør udledes af Friggs end af Freyas Navn. Friggs Navn hos Longobarderne var efter Paulus Diaconus **Frea,** hvilket stemmer med den ovenanførte høitydske Form. Deut. Myth. S. 278—280.

[1] Af **fen,** Dynd.

[2] De tilsvarende tydske Navne have efter Grimm været: Angels. **Þunor,** Sax. **Þunar,** Got. rimeligviis **Þunrs.** Deut. Myth. S. 151.

Sommeren, den er Vinterens Fiende og jager Kulden paa Flugt. Thors Kampe med Jotnerne har været et Yndlingsemne for Oldtidens Skalde, og flere af de didhenhørende Gudesagn have vistnok sin egentlige Kilde i visse locale Forholde, som vanskelig lade sig efterspore. Thors Personlighed er i disse Sagn altid vel vedligeholdte; han fremtræder som opfarende og voldsom, men tillige som aaben og yderst godmodig. Hans Ledsagere, den letfodede Dreng Thjalfe — den Virksomme — og Pigen Røskva — den Raske [1] — udtrykke maaske Hurtigheden, med hvilken Tordenveiret farer over. Hans Hustru Sif med Guldhaar betegner udentvivl den høstlige Jord med de guulmodne Agre og det blegnende Græs. Kornet troes jo endnu at modnes ved de høstlige Lyn uden Torden, som derfor kaldes Kornmo.

Vanerne danne i Asetroen en egen Klasse af Væsener, oprindelig Asernes Fiender, men senere paa det Noieste forbundne med dem. Seer man hen til Skildringen af de Guder, der henregnes til denne Slægt — Njord og Frey — da er det klart, at de egentlig tilhøre Luften og betegne dens heldbringende Virksomhed paa Naturens Liv. Navnet Vanir — de Tomme, Legemløse, af vanr, tom — antyder da deres luftige Væsen. Hvorledes Kampen mellem Aser og Vaner, der henlægges i Verdens første Tilværelse, og som sluttedes ved et Forlig, hvorved Aserne gave Høner som Gidsel mod Njord, rettest bør fortolkes, lader sig neppe afgjøre. Nogle troe, at Mythen skal udtrykke den Tanke, at Himmelens Lys maatte gjennembryde de tykke Skyer, der oprindelig indhyllede Jorden, for at fremkalde Frugtbarheden, hvilken altsaa tænktes som en Virkning af Himlens og Skyluftens forenede Kræfter.[2] Andre have tydet denne Kamp mellem Aser og Vaner om en Strid mellem 2 Religionspartier, Ildtilbedere og Vandtilbe-

---

[1] Þjálfi af Þjálf, strængt Arbeide; Röskva af röskr, rask.
[2] Magnusen i Oversættelsen af d. æ. Edda I. S. 114, o. f. S.

dere, hvilken Strid endtes dermed, at begge Religioner blandedes, Vand-Guddomme, Vanerne, optoges blandt Ild-Guddommene, Aserne, og dyrkedes ved Siden af disse.[1] Snarere kunde man maaskee tænke paa en Kamp mellem et vandrende krigersk, og et fredeligt, agerdyrkende og søfarende Folk, hvilken endte med en Sammensmeltning af begge. Grunden til at Vanerne oftere betegnes som vise — vísir Vanir, vís regin — er ubekjendt.

Njörðr[2] er Luftens og de milde Vindes Gud og som saadan Beskytter af Søfart og Fiskeri. Hans Bolig er ved Havet i Nóatún — Skibenes Eng[3] —. Hans Hustru derimod, Jotundatteren Skaði — den Skadevoldende — er Vinterstormens og den barske Fjældvinds Gudinde. Hendes Yndlingsbolig er Þrymheimr — det buldrende Hjem[4] —, de høitliggende stormfulde og snedækkede Fjældegne, hvor kun Jægeren paa sine Skie finder Næring. Overeenskomsten mellem dem, at boe 9 Nætter i Thrymheim og 3 i Noatun, peger hen til det høie Norden, hvor uroligt Veir og vinterlige Storme herske den største Deel af Aaret.

---

[1] Geijer Svea-Rikes Häfder I. S. 354—366.

[2] Navnets Udledning er ubekjendt. Magnusen har sat det i Forbindelse med næra, nære, og troet at det egentlig betegnede: Næreren; men Sproggrunde synes at tale imod denne Fortolkning. Snarere skulde man troe, at Navnet stod i Forbindelse med Verbet njörva, sammenhæfte, og egentlig har betydet: Sammenbinderen, Sammenhæfteren, med Hensyn til at Njørd paa en Maade dannede Baandet mellem Aser og Vaner. Grimm troer at den til Navnet Njörðr svarende gotiske Form har været: Nairþus, og i andre tydske Sprogarter Nirdu, Nird eller Nerd, samt at dette Navn og denne Guddom egentlig stikker i Tacitus's Nerthus, hvilket, efter hans Mening, er den rette Læsemaade for Hertha. Deut. Myth. S. 197, 229. Hans Grunde til at foretrække den første Læsemaade for den sidste, hvilken synes ligefrem at henpege paa airþa, erda, eorðe, iörð, Jorden, betragtet som Gudinde, ere mig ikke indlysende.

[3] Nór, Skib og tún, Eng, Hjemmemark.

[4] Þrymr, Bulder; þrymia, buldre, suse.

Njørds Børn **Freyr** og **Freyja** ere Frugtbarhedens Guddomme; den første med Hensyn paa Jorden, den anden med Hensyn paa Menneskene. Deres Navne have i det Oldnorske ligesom i flere af de gamle germaniske Sprog betegnet: Herre og Frue; men uvist er det dog, om denne Betydning er den oprindelige, eller om den ikke snarere er at udlede fra den store Anseelse, i hvilken hine Guddomme tidlig stod hos de germaniske Folkestammer. Man har al Grund til at formode et Grundslægtskab mellem disse to Gudenavne og enten **frór**, rolig, mild, **fró** Rolighed, Hvile, eller ogsaa **friók** eller **frió**, Fro, Sæd; i første Tilfælde skulde de da betegne den Mildhed, man tillagde disse Væsener; i andet Tilfælde skulde de betegne dem som Frugtbarhedens Givere.[1]

Frey kjører med sin guldbørstede Galt — Sindbillede paa Agerens Frodighed —; eller han seiler paa sit luftige Skib — **Skíðblaðnir**[2] — paa de lette Skyer. Han boer i Alfheim og hersker over Lysalferne — **Liósálfar**—, de blide Aander, der omsvæve den frugtbare Jord. Hans Kjærlighed til Jotunmøen **Gerðr** — den Omsluttende, Omfavnende —, udtrykker Frugtbarhedens Længsel efter at meddele den vinterlige Jord sine Velsignelser.[3] Han bortgiver for at naae sine Længslers Maal,

---

[1] I det Gotiske skulde egentlig det til **Freyr** svarende Navn være **Fráus** eller **Fravis**, men istedet herfor findes **Fráuja** i Betydningen Herre. I det gamle Høitydske forekommer **Fró** og i det Angelsaxiske **Fréa** i samme Betydning. Det til **Freyja** i Betydningen Frue svarende Ord findes kun i det gamle Høitydske, nemlig **Frouwa**, **Frówa**. I det Gotiske maa det antages at have været **Fráujo**. J. Grimms Deut. Myth. S. 190—200, 276—77.

[2] Navnet maa udledes af **skið**, Fjæl, og **blað**, Blad, og betegner egentlig det Skib, hvis Fjæle kan lægges sammen som Blade; det udtrykker den Egenskab, som tillagdes dette Skib, nemlig at det var stort nok til at rumme alle Aserne, men derhos saa kunstigen gjort, at det, naar man ei skulde bruge det, kunde vikles sammen som en Dug og bæres i Lommen. D. y. Edda: **Gylfg.** 43.

[3] Petersen Danm. Hist. III. S. 178.

sit gode Sværd, og er derfor ene vaabenløs blandt de krigerske Aser, — Jorddyrkningen er Fredens Syssel, den trives kun hvor Vaabnene hvile.

Freyas Bolig er Folkenes Marker — **Fólkvangar** —, hendes Hal har Rum for mange Sæder [1]; Kjærlighedens Gudinde færdes blandt Menneskene og omfatter med sin Gudekraft deres talrige Skarer. Hun kjører med Katte, Sindbillede paa indsmigrende Kjælenhed og sandselig Lyst. Hendes Ægtemands Navn **Óðr** betegner: Sind, Forstand, men ogsaa vild Begjærlighed. De mange Navne, som tillagdes hende, naar hun foer blandt Folkene, antyder de mange Maader, paa hvilke Kjærligheden aabenbarer sig i Menneskelivet. De øvrige Gudinder, hvilke Aselæren nævner som Kjærlighedens og Egteskabets Beskytterinder — **Sjöfn, Lofn** og **Vár** — tænktes udentvivl alle som Freyas Udsendinge og Undergivne.

Aserne Balder, Hød og Vale staae i den nærmeste Forbindelse med hinanden; men deres Betydning udledes bedst af Mythen om Balders Død, under hvilken de skulle omtales.

Týr er den krigerske Djærvheds, Tapperhedens Gud [2]; **Bragi** er, hvad Navnet selv antyder, hvilket er paa det nærmeste beslægtet med Ordet **bragr**, Poesi, — Skaldekunstens Gud [3]. Begge ere Odins Sønner og betegne ogsaa i Grunden kun særegne Yttringer af Odins Væsen. Som Krigens Gud vækker han det vilde Mod, som Aandens Herre fremstilles han selv som Skaldekunstens Opfinder.

---

[1] Dens Navn **Sessrýmnir**, af **sess**, Sæde, og **rýma**, gjøre Plads, rumme, betegner egentlig: den Sæderummende, eller den der har ledige Sæder.

[2] Navnet **Týr** er udentvivl det samme som **Tivorr** s. o. s. Hertil skulde, efter Grimms Mening, hos Angelsaxerne **Tir**, og hos de øvrige tydske Folkeslag Gudenavnene **Zio** og **Eor** eller **Er** have svaret. Deut. Myth. S. 175—189.

[3] Til **Bragi** svarer i det Angelsaxiske **Brego**. Deut. Mythologi, S. 215.

Idun[1] — den Virksomme — betegner maaskee oprindelig Naturens frodige Sommerliv; for Aserne er hun Foryngelsens Gudinde. Hendes Forbindelse med Brage hentyder paa Skaldens Hverv at forevige store Bedrifter.

Saga er, som Navnet ligefrem antyder, Fortællingens, Historiens Gudinde. Hendes Bolig er **Sökkvabekkr**[2] — den sænkende, dybe Bæk — Tidens og Begivenhedernes Strøm, hvor Odin — Aanden — besøger hende og glædes ved hendes belærende Tale.

Heimdallr er blandt de Guder, hvis Betydning er saare dunkel. Navnet kan maaskee udledes af **heimr** og **dallr** f. **dæll**, behagelig, og betegne Verdens Lyst. Navnet paa hans Bolig, **Himinbjörg**, betegner: Himmelbjerg, eller Himlens Frelse.[3] Rimeligviis har han været tænkt som Regnbuens Guddom, skjønt de mange besynderlige Egenskaber og Navne, som tillægges ham, neppe deraf alene kunne forklares.[4]

Ikke mindre dunkelt er Vidars Væsen. Navnet **Viðar** synes lettest at forklares ved: Seiervinder (f. **Vinnar**, af **vinna**, overvinde), og sigter da til hans Seier i Gudernes sidste Kamp. Maaskee betegner han altsaa den Gjenfødelsens Kraft, der tænktes at hvile i Jorden. Derfor var han en Søn af Odin og Jotunkvinden — af Aand og Materie; derfor var hans Bolig **Landvíði**[5] — den vide Jord; derfor var han den tause, uvirksomme As i Verdens nærværende Tilstand. Først i dens Fald fremtræder han i sin Styrke, seirende

---

[1] Navnet er beslægtet med **ið**, Virksomhed, **iðinn**, virksom.

[2] Af **sökkva**, synke og sænke, samt **bekkr**, Bæk.

[3] Den første Deel af Ordet er: **himinn** Himmel, den anden Deel enten: **bjarg** Flt. **björg**, Berg, eller **björg** Flt. **bjargir**, Hjælp, Redning.

[4] Jfr. Petersen: Danm. Hist. III. S. 187. ff., hvor en anden Udledning af Navnet fremsættes, ligesom og hos Grimm Deut. Myth. S. 213—215.

[5] Af **land** og **víði**, Vidhed, Vidde.

over Mørkets og Ødelæggelsens Magter, og boer siden i den gjenoplivende Verden [1].

I det høie Norden er Vinteren, skjønt Naturen ligger i Dvale, en vigtig Aarstid for Folkets Rørelse. Det er saaledes ikke underligt, at de hedenske Nordmænd tænkte sig en af Aserne at forestaae denne Aarstid og begunstige den menneskelige Virksomhed i samme ved at give godt Vinterføre og opfinde Midler til med Lethed at færdes over Iis og Sne. Denne Guddom er **Ullr.** Navnet betegner: den Uldede eller Uldhvide [2]. Hans Bolig er **Ýdalir** — den kolde Vædes Dale [3].

Forseti betegner efter Navnet: Forsidder, Formand. Han er Rettens Forsidder eller Leder, Retfærdighedens Gud. Hans Boligs Navn, **Glitnir,** betegner: den Skinnende [4]. Han er Balders, den rene Uskylds, Søn. Da Uskyldigheden veg bort fra Verden, efterlod den Retfærdigheden for at indtage sit Sted.

Navnet **Valkyrja** betegner: Valens, eller de Faldnes Udkaarerinde [5]. Valkyrjerne tjente Odin og vare Strids- og Dødsgudinder. De ere Væsener, der sandseliggjøre Odins Virksomhed som Krigens Gud.

Det Væsen, der ansaaes for Havets Gud, benævnes med tre Navne: **Œgir** — den Frygtelige (**œgia**, at skræmme),

---

1 Vidar er bleven forklaret paa høist forskjellige Maader. Magnusen seer i dette Væsen et Billede paa det Fænomen, som benævnes Typhon eller Skypumpen, en Fortolkning, der har meget imod sig. Petersen udleder Navnet **Viðar** af **viðr,** Træ, Skov, og antager ham for de ugjennemtrængelige Skoves Behersker, og at betegne Naturens Uforgjængelighed og uforkrænkelige Kraft. Danm. Hist. **III.** S. 175—178. Mone antager, at han betegner Evigheden. Gesch. des Heidenthums **I.** S. 476.

2 Ull, Uld.

3 Af **ýr** eller **úr,** kold Regn.

4 Af **glita,** skinne. Forsete dyrkedes af Friserne, og hans Navn blandt dem var **Fosite.** Deut. Myth. S. 210—212.

5 Af **valr,** de Faldne, og **kiöra** = **kiósa,** kaare.

Hlér — den, som giver Ly (hlè, La? Ly), og **Gýmir** — den Skjulende (**geyma**, gjemme); de betegne Havet i dets Oprør, og i dets Blidhed, og som et Dække over Dybet. Hans Hustrues Navn, **Rán** — Ran eller den Ranende — betegner Havet som krævende sine Offere af Menneskeliv og Skatte. Øger og hans Slægt henhørte vist nok ikke blandt Aserne, men ansaaes ligefuldt som mægtige Guddomme, hvis Venskab selve Aserne søgte. At de gamle Sagn lade Øger ved Asernes Besøg oplyse sin Hal med skinnende Guld (**lýsigull**) har uden-tvivl Hensyn til Morilden (opr. **Marelldr** d. e. Havild) [1].

Nordmændene tænkte sig tolv af Aserne som de fornemste, og ligesom dannende et Guderaad; men hvilke disse vare, siges ingensteds med Bestemthed. I det gamle Digt Grimnismaal [2] opregnes ogsaa fortrinsviis tolv Gudeboliger, og i den yngre Edda [3] tolv Navne, med hvilke Odin især betegnedes. Denne Fremhævelse i Gudelæren af Tallet tolv har forekommet flere Fortolkere at pege hen til de hedenske Nordmænds Aarsinddeling og Beregning af Solens Gang. De tolv Aser skulde da være Forstandere hver for sin Maaned, de tolv Odinsnavne skulde være Maanedsnavne, og de tolv Gudeboliger betegne de tolv Himmeltegn, som Solen aarligen gjennemløber. Magnusen er gaaet endnu videre og har hen-

---

[1] Efter J. Grimms Formodning skulle denne Guddoms tydske Navne have været: got. **Ogeis**, høit. **Uogi** eller **Uoki**, angelſ. **Egc**. Deut. Myth. S. 216—219.

[2] D. æ. Edda: **Grimnm.** 5—17. Ordenen, i hvilken disse Gudeboliger her opregnes er: 1. **Ýdalir** (Ull), 2. **Álfheimr** (Frey), 3. **Valaskjálf** (Vale), 4. **Sökkvabekkr** (Saga), 5. **Glaðsheimr**, eenstydigt med **Valhöll** (Odin), 6. **Þrymheimr** (Skade), 7. **Breiðablik** (Balder), 8. **Himinbiörg** (Heimdal), 9. **Fólkvángr** (Freya), 10. **Glitnir** (Forsete), 11. **Nóatún** (Njørd), 12. **Landviði** (Vidar). Thors Bolig, **Þrúðheimr**, nævnes ogsaa og før de øvrige, men paa en saadan Maade, at den, idetmindste efter Digtets nuværende Form, ikke medhører i Rækken.

[3] D. y. Edda: **Gylfg.** 3.

fort de 52 Odinsnavne, som opregnes i Grimnismaal [1], til Aarets 52 Uger, de 73 Dvergenavne, som forekomme i Voluspaa [2], til en anden Aarets Inddeling i 73 Fimter eller Afsnit paa 5 Dage, og endelig de 13 Valkyrienavne i Grimnismaal [3] til Solaarets 13 Maaneskifter. Herpaa har han bygget en fuldstændig hedensk Kalender, indrettet efter Solaaret [4]. — At de hedenske Nordmænd have deelt Aaret i 12 Maaneder er temmelig sikkert, og at Tolvtallet i Aselæren staaer i Forbindelse med denne Aarsinddeling, er høist rimeligt; at de ogsaa have benyttet en Tidsinddeling af 5 Dage (fimt), har megen Sandsynlighed for sig; men at de skulde have forstaaet at beregne Solaaret nøiagtigen, og overhovedet havt de tydelige Begreber om Himmeltegnene og Solens Forhold til disse, som den af Magnusen opstillede hedenske Kalender forudsætter, — synes meget tvivlsomt.

§ 12.

Om Verdens Forfald.

Nærmest efter Verdens Skabelse sætter Aselæren en Fredens Tid blandt Guder og Mennesker. Men den forsvandt i Himmelen, da Aserne lode Jotunvæsener indsnige sig i deres Midte, ja forbandt sig med dem for at tilfredsstille sin Lyst, eller for at benytte deres Kræfter til egen Fordeel; herved svækkede de sin Gudemagt og gav sine Fiender Mod til at begynde den store Kamp, som skulde vare til Verdens Undergang. Ogsaa paa Jorden forsvandt den skyldfrie Fredens Tid,

---

[1] D. æ. Edda: Grimnm. 46—54.

[2] D. æ. Edda: Völuspá 10—16.

[3] D. æ. Edda; Grimnm. 36.

[4] See Magnusens Overs. af den ældre Edda I, i Fortolkningen af Grimmersmaal, og hans: Specimen calendarii gentilis ved Slutningen af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda III.

da Menneskene lærte Guldets Jotunkraft at kjende, og til den satte sin Hu og Fortrøstning. Da vrededes Guderne, Odin skjød et Spyd over Folkene, og Strid begyndte paa Jorden. Dette er udentvivl Meningen af Voluspaas forresten saare dunkle Udtryk om denne Gjenstand [1]. Overdreven Begjærlighed tænktes altsaa som Aarsagen til Gudekraftens Svækkelse og til Menneskenes indbyrdes Splid.

Som Anstifter af det Onde baade blandt Guder og Mennesker fremstiller Aselæren Loke. Dette Væsen har aabenbare baade en physisk og en moralsk Betydning: nemlig Ild og Synd eller syndig Begjærlighed. Til den sidste sigter maaskee nærmest Navnet **Loki** — Lokkeren, besl. med **lokka** at lokke, skjønt derhos dets Slægtskab med **logi**, Lue, er umiskjendeligt [2]. Til den første Betydning henpege hans tvende andre Navne **Lóðurr** og **Loptr**, det første betegnende ham i Egenskab af den blussende og varmende jordiske Ild [3], det andet i Egenskab af Luftilden (**lopt**, Luft). Intet er naturligere end at man tænkte sig den Guddom, der forestod den snart oplivende snart fortærende Ild, som et blandet Væsen, svævende mellem de gode og onde Magter, mellem Aser og Jotuner; og hermed er atter Lokes Betydning i moralsk Henseende given. Han optræder i de gamle Gudesagn som den sledske Forfører, hvis skjønne og livlige Udvortes skjuler en ondskabsfuld Sjæl, og hvis glatte Tunge er fuld af Løgn og Bagtalelse.

Der skjelnes ellers i den yngre Edda mellem tvende Væ-

---

[1] D. æ. Edda: **Völuspá** 25—28.

[2] Nærmest synes vist nok Navnet **Loki** at ligge Roden **lýk, lúka**, lukke, slutte, ende; det skulde, hvis man udledede det lige heraf, betegne: den Lukkende, Sluttende. Mærkeligt er det, at man i angelsaxiske Digte finder omtalt en ond Aand under Navnet **Grendel**, hvilket synes at være samme Ord som **grindel**, en Slaa. Skulde dette Navn maaskee være blevet til som en Forklaring af eller Ombytning med et andet Navn, der i Formen har svaret til **Loki**? jfr. Deut. Myth. S. 220—228.

[3] Se ovf. § 8.

ſener af dette Navn, nemlig **Loki** og **Útgarða-Loki** — den i Utgaard eller Jotunheim boende Loke. Den ſidſte ſkildres ſom en reen Jotun, rædſom i ſit hele Væſen. Det lader ſom om man i ham har villet fremſtille det phyſiſke og moralſke Onde i dets nøgne Fælhed, medens man derimod i Loke, ſom han optræder blandt Aſerne, har villet fremſtille det i den forføriſke og tilſyneladende ſkjønne Skikkelſe, under hvilken det ſniger ſig om i Menneſkenes Verden.

Med Jotunkvinden **Angrboði** — den Sorgbydende [1] — avler Loke de tre mod Aſerne meeſt fiendſke Væſener: **Miðgarðsormr, Fenrisúlfr** [2] og **Hel**. De to førſte udtrykke de forſtyrrende Kræfter i Havet og Jordens Indre, hvilke vel til en Tid ere bundne ved Aſernes Magt, men dog engang ſkulle ſprænge ſine Lænker og ſamvirke til Verdens Undergang. **Hel** — Døden — er den forſtyrrende Kraft i Menneſkenaturen, der uden Skaanſel kalder dens legemlige Deel til ſin Bolig, en kold og mørk, af Savn og Lede opfyldt Skyggeverden i Afgrunden.

Balders Død fremſtilles i Aſelæren ſom en Hovedbegivenhed i Gudernes og Verdens Tilværelſe. Saalænge Balder var i Aſernes Midte, ſtod endnu deres Herredømme faſt. Men ved hans Død bleve de ſig ſin ſynkende Kraft bevidſte; i den ſaae de et Forbillede paa ſin egen Skjebne. Den hele Verden opfyldtes med Sorg; thi den følte, at den fra nu af heldede mod en uundgaaelig Opløsning.

Man har almindelig forklaret Mythen om Balders Død ved Vintermørkets Seier over den lyſe Sommertid. Balder hiin Gode er da Sommerens Gud, den blinde Hød Vinter-

[1] **Angr**, Sorg, og **býð, bióða**, byde.

[2] Navnet **Fenrir** ſynes at maatte udledes af **fen**, Dynd, Dyb, og i og for ſig at betegne det ſamme ſom med Tillæg af **úlfr**, nemlig: Dybets Ulv, det fra Jordens Dyb fremgaaende Uhyre.

mørket, og Vale, Odins Søn med Rind [1] — den i Vintertiden ufrugtbare Jord — er Vaaren, der igjen fælder Vinteren. Loke — Ilden — er det eneste Væsen, som ei taber noget ved Sommerens Forsvinden; han tænktes derfor at volde Balders Død og at forhindre hans Løsgivelse fra Hel.

Der er imidlertid meget som taler mod denne Fortolkning, og allermest udentvivl den Omstændighed, at Balder forbliver hos Hel til Verdens Opløsning, medens dog Sommeren aarlig vender tilbage. Vel kan det hende, at Balder oprindelig har havt en physisk Betydning; men Mytherne om ham ligesom de om Loke, have vistnok ogsaa tidlig været opfattede fra et moralsk Standpunkt, og saaledes fremstilles de udentvivl i Eddaerne.

Den hele Fremstilling af Balders Væsen og af hans vidtskinnende Bolig, **Breiðablik**, [2] hvor intet Ureent findes, peger hen til Uskyldens Guddom. Navnet **Balldr** betegner: den Stærke [3], og antyder den med pletfri Uskyld forbundne aandelige Kraft. Den blinde **Höðr** er da den legemlige Kraft med dens blinde jordiske Stræben [4]. Denne, ledet

---

[1] Ordet **rindr** betegner ufrugtbar Jord; maaskee beslægtet med det gammeltydske **rinte** og det angelsaxiske **rind**, Bark, altsaa egentlig: den skorpede, med Frostskorpe dækkede Jord. Deut. Myth. S. 230.

[2] Af **breiðr**, bred, vid, og **blikn**, skinne.

[3] Aabenbare nær beslægtet med **ballr** og **balldinn**, stærk, tapper. Ordet **bealdor**, **baldor** findes i det Angelsaxiske i Betydningen: Herre, Fyrste, og **Paltar** i det gamle Høitydske som et Mandsnavn; begge svare ligefrem til vort **Balldr**, og maae antages at udvise de tydske Former af dette Gudenavn, ligesom det gotiske **balþs**, djærv, ogsaa hermed synes at staae i Forbindelse. Jac. Grimm troer imidlertid, at den ovenanførte Betydning maaskee er yngre, og at Navnet i sin egentlige Oprindelse kan henføres til det Litthauiske **baltas**, der betyder baade hvid og god. Deut. Myth. S. 201—209.

[4] Den egentlige Betydning af Navnet **Höðr** (Gen. **Haðar**, Dat. **Heði**) er høist dunkel. Hvorvidt det kan sættes i Forbindelse med **hauðr**, der i det oldnorske Digtersprog betegner: Jord, er

af Synden — Loki — dræber ubevidst Uskyldigheden, og med den døer Lysten og Virksomheden til det Gode — Nanna [2]. Drabet hævnes af den hastig vaagnende Eftertanke, — Höðr fældes af Vali [3]. Men den rene Uskyld er forsvunden af denne Verden, og vender ei mere tilbage, skjønt hele Naturen begræder dens Tab. Først i den gjenfødte Verden skal den herske paany.

Det lykkedes Aserne at stille sin Hevntørst paa Loke og at faae ham selv fængslet i Afgrunden, ligesom de før havde fængslet hans Yngel; men Fordærvelsens og Dødens Sæd var nu engang udsaaet i Verden og spirede frodigen. Aserne forudsaae fra nu af Verdens og deres egen Opløsning, mod hvilken de vel kunde kjæmpe, men som de ei formaaede at afvende.

§ 13.

Om Tilstanden efter Døden.

Aselæren udtaler med Bestemthed Menneskesjælens Udødelighed forbunden med en Gjengjældelses-Tilstand hiinsides Graven. Det er derhos ikke usandsynligt, at den har tænkt sig Mennesket i det Hele oprindelig skabt til Udødelighed, og Legemets Opløsning i Døden at have sit Forbillede i Balders Død, og ligesom denne at være et Værk af Lokes Ondskab.

---

meget tvivlsomt. Sikkrere derimod synes dets Forbindelse med et gammel-høitydsk Ord hadu, der forekommer i flere Sammensætninger af Mandsnavne (Haduprabt, Hadumar o. fl.), og med et angelsaxisk Ord heaðo, der hyppig forekommer i Sammensætninger, i hvilke det synes at betegne Kamp og maaskee ogsaa Styrke. Deut. Myth. S. 204.

[2] Navnet Nanna staaer i Forbindelse med nenna, nænne, have Lyst til, eller overvinde sig til noget.

[3] Vali staaer i Forbindelse med velia, vælge, og synes ligefrem at betegne: Vælgeren. Navnet kunde saaledes passende anvendes paa det Væsen, der tænktes at udtrykke Eftertanken eller Forstanden.

Men skjønt Troen paa Sjælens Udødelighed stod fast, vare dog Forestillingerne om Tilstanden efter Døden dunkle og vaklende. Forholdet mellem Odin og Hel, mellem Godheim og Helheim dannede her en Knude, som man vistnok paa forskjellige Maader stræbte at løse. I den yngre Edda heder det, at de som faldt for Vaaben kom til Odin i Valhal, men de som døde af Sot eller Ælde kom til Hel i Helheim [1]. Ifølge dette, strængt taget, skulde det være Dødsmaaden alene, som bestemte Sjælens vordende Opholdsted; kun de Vaabendøde opstege til de glade Himmelboliger, medens de Sotdøde henvandrede til Dybets mørke Verden. Neppe har dog i Hedendommens Tid Tilstanden efter Døden været ganske saaledes opfattet uden i alt Fald af Enkelte, i hvis Øine Intet var priisværdigt uden krigersk Daad. Aselæren i sin Heelhed betragtet frembyder en anden Forestillingsmaade, hvilken ogsaa gjenfindes paa flere Steder i Hedendommens Digte og Sagn, og udentvivl maa ansees for den Asetroen virkelig egne.

Menneskets Aand (önd) eller Sjæl (sál) var en Gave af Odin; dets Legeme, Blodet og det skjønne Ydre, var en Gave af Lodur eller Loke [2]; hiin tilhørte Aandens Verden, Himmelen, dette Materiens Verden, Dybet. Ved det jordiske Liv vare begge sammenknyttede til hinanden; ved dets Ophør adskiltes de, for hver at vende tilbage til sit Ophav. Sjælen med den finere legemlige Skikkelse, i hvilken den tænktes indhyllet, gik til Gudernes Hjem, medens Legemet med det grovere Liv, som derfra tænktes uadskilleligt, gik til Hels Bolig for at blive Lokes Datters Bytte. Menneskets Væsen var altsaa deelt mellem Odin og Hel. Odin, der ogsaa var Stridens Gud, tænktes at kræve sin Andeel fortrinsviis ved Vaabendøden; Hel derimod ved Sotdøden. Vaabendøden kom saaledes til at synes Asetroens ivrige Tilhænger en Lykke; thi den vidnede om Odins Yndest. Den, der faldt for

[1] D. y. Edda: Gylfg. 20 jfrt. m. 34.
[2] Jfr. ovf. § 1 og 8.

Vaaben, kaldte Odin til sig, før Hel fordrede sin Andeel af hans Væsen; han var Odins udkaarne Søn, der med Længsel ventedes til Valhal for i Einherjernes Rækker at understøtte Aserne i deres sidste Kamp. Derfor lader Skalden, i Kvadet til den faldne Konge Erik Blodøxes Priis, Odin svare Brage paa hans Spørgsmaal, hvorfor han berøvede Erik Seiren, da han dog var saa tapper: „Vor Lod er uvis; den graae Ulv stirrer paa Gudernes Skare", d. e. vi vide ei naar Fenrisulven kommer, derfor kunne vi trænge til Heltens Bistand [1]. I samme Mening lader Eyvind Skaldespilder i sit Haakonarmaal Valkyrjen sige:

Nu styrkes Guders Skare,
da de Haakon have
med Hær saa vældig
hjem til sig hentet.

Men fordi de Vaabendøde tænktes kaldede til Einherjernes Skarer, var det derfor ikke sagt, at Hel berøvedes al Andeel af deres Væsen, eller omvendt, at hver dens Sjæl, som døde Straadød, udelukket fra Himlen maatte følge Legemet til Hels Boliger. At det var Dyden i det Hele, ei Tapperheden alene, som skulde lønnes i et andet Liv, og at det var Ondskaben og Lasten, som skulde straffes, — derom vidner tydelig det gamle hedenske Digt Voluspaa, naar det siger, at i Gimle skulle de dydige Skarer (dyggvar dróttir) nyde Glæde evindelig, medens i Naströnd Meenedere, Mordere og de som forføre Andres Hustruer skulle vade i de tunge Edderstrømme [2]. Thi om end Talen her egentlig er om Tilstanden efter Ragnarok, saa maa dog antages, at man har havt lignende Begreber om den foreløbige Mellemtilstand for de Døde.

Man har sikkert troet, at den Dydiges Sjæl, om end ikke Vaabendøden havde løst den fra Legemet og hævet den blandt de egentlige Einherjers Tal, dog fandt Bolig i Himlen

---

[1] I den endnu utrykte norske Konge-Saga, Fagrskinna.
[2] D. æ. Edda: Völuspá 42—43, 62.

— i Valhal, i Vingolf eller i Folkvang. Den hedenske Skald, Thjodolf af Hvin, lader Kong Vanlande fare til Odin, skjønt Hel kvalte ham [1]; og Asedyrkeren Egil Skallagrimsson tvivler ei om, at Odin har optaget hans druknede Søn i Godheim [2]. Til Himlen tænktes ogsaa ædle Kvinders Sjæle efter Døden at henfare; der fandt de Bolig hos Freya [3], og Møernes Aander hos Gefion [4]. Naar Freya siges stundom at dele de Faldne med Odin, da antydes maaskee derved den Mening, at de Faldne, som i Livet havde havt elskede Hustruer, skulde gjenforenes med disse hos Freya.

Paa den anden Side har man ligesaa vist tænkt sig, at Gudsforagt og Nedrighed kunde udelukke endog den Tappreste fra Valhal. Sagaen lader saaledes den ivrige Asedyrker Haakon Jarl sige om den djærve men onde Hrapp, som havde forført sin Velgjørers Datter og brændt et Tempel: „Den Mand, som har gjort dette, mon vorde bortviist fra Valhal og aldrig komme der" [5].

Aselærens Mening synes altsaa egentlig at have været den, at skjønt Mennesket var deelt mellem Odin og Hel, saa var dog hvers Andeel af hans Væsen i Døden større eller mindre efter Beskaffenheden af hans Virken i Jordlivet. Den Dydiges og Tappres Aand havde Kraft til i Døden ogsaa at bære den bedre Deel af sit legemlige Væsen med sig til Himlen; af ham fik Hel kun Støvet. Men den, hvis Aand Ondskab og usel jordisk Begjærlighed havde fjærnet fra Himlen, blev med sit hele Væsen Hels Bytte; hans Sjæl var ei kraftig nok til fri at opsvinge sig i Gudernes himmelske Boliger, men droges i Dybet af det Støv, ved hvilket den stedse havde klæbet. Uden tvivl har Forestillingen om Hel som halv hvid

[1] Snorre: Yngl. s. 16.
[2] Kvadet Sonar-torrek Str. 20, i Egils s. 80.
[3] Eg. s. 80.
[4] D. y. Edda: Gylfg. 35.
[5] Niáls s. 89.

og halv blaableg netop i denne Tanke ſin rette Rod. For den Gode viſte Døden ſig ſom en lys, frigjørende Guddom, for den Onde ſom en mørk og ſtraffende.

Naar de Druknede foreſtilles at komme til Rans Haller, ſaa træder her Havgudinden i Hels Sted; Rans Bytte var Legemet, Aanden hævede ſig ogſaa da til Himlen [1].

Den Lære, at Trælene efter Døden ſkulde komme til Thor [2], udtrykker ſandſynligviis den Tanke, at deres Aander ei formaaede at ſtige med de fribaarne Heltes til de høiere Himmelboliger, men maatte dvæle ligeſom paa Halvveien i de lavtſvævende Skyer under Thors ſtrænge Herredømme; — en Menneſkefølelſen krænkende Tanke, men fuldkommen ſtemmende med Tidsalderens og Folkets Anſkuelſe.

§ 14.

Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødelſe.

Guldalderens Forſvinden, Balders Død og Lokes Fængsling fremſtilles ſom for længſt forbiganget; Blikket i Fremtiden møder ſtrax Ragnarökkr — Gudernes Mørke [3].

Den ſtore Modſætning, ſom gaaer gjennem Verdenslivet, ſkal hæves i en endelig Kamp, hvori de ſtridende Kræfter gjenſidigen ødelægge hinanden. Dette er en Grundtanke i Aſetroen. Og at hiin Verdenskamp har ſtaaet levende for de hedenſke Nordmænds Aand, derom vidne de ſtærke Farver, i hvilke Valaen, der taler i Digtet Vøluſpaa, ſkildrer den, — derom vidner end mere den oftere udtalte Forvisning, at hver Helt ſom faldt paa Valen, kaldtes af Odin, for engang i Einherjernes Rækker at kjæmpe med i den afgjørende Strid mod Mørkets Magter.

---

[1] Friðþiófs s. 6 Eyrbyggia s. 54; jfrt. m. Egils s. l. c.

[2] Jfr. § 3.

[3] Regin, Gudekraft, Guder (jfr. § 11); rökkr, Mørke.

Ragnarøk er et Udbrud af alle chaotiske Kræfter, en Kamp mellem disse og den bestaaende Verdens-Orden. Ild, Vand, Mørke og Død volde i Forening Verdens Forstyrrelse. Aserne og deres Fiender fælde hinanden indbyrdes, den høieste Ildherskers Surts Luer fuldende Omvæltningen, og den sidste Levning af den forbrændte Jord synker i Havet.

Men ligesom de tvende Urverdener, Muspell og Niflheimr, staae urokkede, saaledes er heller ikke den jordiske Verden for evig tilintetgjort i Ragnarøk. Naar den store Omvæltning er fuldbragt, opskyder Jorden af Havet, gjenfødt og renset fra det Onde, til Bopæl for en ny med kraftigt Liv begavet [1], lykkelig Menneskeslægt. Med den foryngede Jord optræder ogsaa en foryngет Slægt af Aser. De Verdensbranden overlevende Vidar og Vale forene sig med deres fra Dødens Herredømme frigivne Brødre Balder og Hød, og indtage i Enighed deres fælles Faders Odins Boliger. I Thors Sted træde hans Sønner Móði — Modets Giver — og Magni — Styrkens Giver [2] —, der have arvet deres Faders Hammer — hans altbetvingende Kraft. Men da skal tillige en Gud, høiere end alle Aser, aabenbare sig for at beherske Verden i Evighed. Efter hans Dom indtræder først den evige Løn og den evige Straf for de Hedenfarnes udødelige Sjæle: de Gode hæves til den høieste Lysverden — Gimli [3]; de Onde følge Mørkets Drage, der med Døden paa sine Vinger flygter til Dybet for aldrig mere derfra at reise sig.

Neppe har dog Læren om Gjenfødelsen og den høieste Guds Komme til den store Dom staaet saa levende for Asedyrkernes Blik som Læren om Ragnarøk. Hvad der laa hiinsides den store Verdensbrand var dem en mørk Gaade, som

[1] Dette udtrykke Navnene paa den nye Slægts Stammoder og Stamfader, nemlig Líf, Liv, og Lífþrasir, den som haardnakket holder paa Livet, af þras Haardnakkethed.

[2] Móðr, Mod; megin, Styrke.

[3] Navnet Gimli staar i Forbindelse med gimr (gimsteinn), Ædel-

kun Faa vovede sig til at udgrunde. Maaskee har man i hiin høieste Gud dunkelt anet det samme mægtige Væsen, fra hvem Verdenslivets første Gnist udgik, som var i sin Ildhimmel, før Verden og Aserne tilbleve, og som skulde slynge Ødelæggelsens Ild over dem i Ragnarok; men denne Anelse har været forbunden med bange Følelser, og derfor turde man ei udtale den store Verdensdommers Navn [1].

§ 15.

Overblik.

Opfatter man nu til Slutning med et Overblik Aselærens Hovedtræk, da bliver Følgende Summen af det Hele:

Ved Hedens og Kuldens gjensidige Paavirkning er den første nordnede men kraftige Verdenskrop tilbleven som en uformelig Jotunskikkelse. Af denne har høiere Kræfter udviklet sig, der ved Aandens Magt have beseiret den raae Kjæmpemasse og af den skabt Himmel og Jord, den egentlige Verden med dens Beboere, blandt hvilke Mennesket.

Guderne eller Aserne ere disse Naturens ordnende Kræfter, iførte Personlighed. De styre den af dem skabte Verden; dog staae ved deres Side Skjebnens og Tidens mægtige Gudinder,

---

steen, funklende Steen, og betegner saaledes: den straalende Bolig. Naar J. Grimm anseer **Gimli** for en Dativsform af **Gimill**, hvilket han troer er samme Ord som **himill**, en ældre Form for **himinn**, Himmel, og støtter denne Mening derpaa, at **Gimli** i Eddaerne kun forekommer som Dativ (Deut. Myth. S. 783), saa feiler han heri, da **Gimli** forekommer paa to Steder i den yngre Edda (**Gylfg.** 3 og 17) som Nominativsform.

[1] Jeg kan ikke andet end hylde Magnusens Mening, at den høieste Gud, hvis Komme Vøluspaa og Hyndluliod forkynde, er Surt, skjønt jeg vel veed, at de fleste øvrige Fortolkere af Ase-Læren forkaste den. Jfr. Deut. Myth. S. 784—85; Geijer: Svear. Häfder I. Till. til S. 336.

de store Norner, der opholde Verdensbygningen, det altomfattende Verdenstræ.

Verdenslivet er en Kamp mellem de gode og lyse Guder paa den ene Side, og det chaotiske Stofs Affødninger, Jøtnerne, Naturens forstyrrende Kræfter, paa den anden. Denne Kamp udstrækker sig ogsaa til Menneskets Væsen. Aanden er udgangen fra Guderne, Legemet tilhører Jøtnernes Verden; de stride med hinanden om Herredømmet. Seirer Aanden ved Dyd og Tapperhed, da gaaer Mennesket efter Døden til Himlen for at kjæmpe i Forening med Guderne mod de onde Magter; men seirer Legemet, og lænker det Aanden til sig ved Svaghed og lav Begjærlighed, da nedsynker Mennesket efter Døden til Jøtnernes Verden i Dybet, og slutter sig til de onde Magter i Kampen mod Guderne.

Verdenslivets Strid skal ende sig i en sidste Kamp, i hvilken de stridende Magter indbyrdes fælde hinanden, og den af Guderne skabte Verden med dem gaaer under. Men den skal gjenfødes forherliget og renset. En evig Gud, større end alle Aser, skal optræde som dens Styrer og som de Hedenfarnes strænge Dommer. For hans Magt skal det Onde for stedse bortvige.

Det Hele er en Kamp mellem Lys og Mørke, Aand og Materie, Dyd og Last, — en Kamp, som dog i den store Verdensomvæltning skal endes med det Godes Seier over det Onde.

III.

Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

§ 16.

Religionens Tjenere.

Troen paa høiere Væsener, der lede Naturens Kræfter og Menneskenes Skjebne, maa altid hos Menneskene virke en Stræben efter at gjøre sig disse Væsener gunstige, og maa saaledes

frembringe en Gudsdyrkelse. Jo mere menneskelige man forestillede sig Guderne, des mere sandselig maatte ogsaa deres Dyrkelse blive, og det gik vel med Asetroens Tilhængere som med saa mange andre Hedninger, at Offringer, Gaver, Løfter, og Ceremonier af Mængden ansaaes som Guderne fuldt saa velbehagelige som en retskaffen Vandel. Saadanne hellige Handlinger vare altid meer eller mindre symbolske, da de skulde udtrykke og stemme med den dyrkede Guddoms formeentlige Væsen og Egenskaber. De maatte derfor skee efter visse Regler, hvis Overtrædelse endog troedes at kunne opirre Guddommen, og saaledes virke det Modsatte af hvad man ønskede. Men det var ei altid Menigmands Leilighed fuldkommen at kjende disse Regler; den nøiere Kundskab om dem blev en Sag for de i Religionen mere Indviede, som igjen maatte veilede det øvrige Folk, eller rettere, paa dets Vegne udføre de hellige Handlinger, der udgjorde Gudsdyrkelsen. Saaledes opkom en Klasse af Gude-Tjenere eller Præster, der ansaaes at staae Guderne nærmere end det øvrige Folk, og paa en Maade være Mellemmænd imellem begge.

Præsternes Indflydelse blev imidlertid meget forskjellig, alt eftersom den Religion, hvis Tjenere de vare, i sin Charakteer var meer eller mindre hemmelighedsfuld.

I mange af Oldtidens hedenske Religioner vare kun enkelte Læresætninger almeenbekjendte, medens de fleste omhyggeligen holdtes skjulte af Præsterne, der da udgjorde en egen fra det øvrige Folk strængt afsondret Stand. I disse Religioner fremtraadte Præsterne selv som overnaturlige, hemmelighedsfulde Væsener, der troedes at holde det øvrige Folks Skjebne i sin Haand; og i jo høiere Grad dette var Tilfælde, des større var naturligviis deres Indflydelse paa den raae Mængde. En saadan Indretning tilkjendegiver gjerne, at Gudelæren oprindelig var Folket fremmed. Det antyder i det Aandelige, hvad en Herrestand eller et strængt Lensvæsen antyder i det Verdslige, nemlig Landets Urbeboeres Undertrykkelse ved indvandrede Fremmede.

I andre hedenske Religioner derimod fandt ingen saadan forsætlig Hemmelighedsfuldhed Sted; Præstestanden var ei strængt afsondret fra det øvrige Folk, og Forskjellen mellem Præst og Lægmand blev i Grunden kun den almindelige Forskjel mellem den meer og den mindre Oplyste. Dette Forhold vidner overhoved om en med verdslig Frihed forbunden aandelig Uafhængighed hos det hele Folk.

Til det sidste Slags Religioner hørte upaatvivlelig Asetroen. Enhver Religion har sine Mysterier, der egentlig aldrig kunne blive almeen begribelige; og dette har vel ogsaa været Tilfælde med den her omhandlede. Men disse Mysterier have i den sikkerligen ikke været mange, og derfor var heller ikke nogen stor Hemmelighedsfuldhed og deraf følgende stræng Afsondring Ase-Præsternes Særkjende. Kongerne og Høvdingerne vare tillige Gudernes Præster, og udførte i Almindelighed Gudstjenestens Skikke i Folkets store Forsamlinger paa den meest aabenlyse Maade; — et Beviis blandt flere for, at Ase-Troen ei, hvad Mange have troet, er indført blandt Nordmændene, eller paatvungen dem ved en Coloni af fremmede Præster, længe efterat Folket allerede havde afsondret sig fra beslægtede Stammer som et eget Heelt, men at den i sin første Spire er medbragt af Folket selv fra ældre Opholdsteder, og siden frit har udviklet sig hos det i det nye Hjem.

Snorres Beretning i de 13 første Kapitler af Ynglinga-Saga om Odins og hans Følges Ankomst til Norden kan ei betragtes for andet end en med hans Tidsalders Anskuelser stemmende, men i Grunden høist forfeilet Fortolkning af de gamle Edda-Myther. Beretningen sammesteds om de 12 **Díar** eller **Drótnar**, der forestode Offringerne tilligemed Rettergangen i det gamle Asgaard og siden fulgte Odin til Norden [1], hviler udentvivl paa samme Grundvold. Navnet **Díar** er sikkert det samme som **Tívar**, hvilket, som ovenfor omtalt [2], var en Be-

[1] Snor. Yngl. s. 2, 6.
[2] Jfr. § 11.

nævnelse paa Guderne. De 12 **Díar** ere saaledes, hvilket også Snorres egen Beretning giver al Anledning til at troe, intet andet end de 12 Aser, der fortrinlig æredes. Som et Præste-Collegium ere de kun til i Snorres Fortolkning af Mytherne; og da denne Benævnelse hverken hos samme Forfatter senere, eller i andre af Nordmændenes paalidelige Digte eller Old-Sagaer forekommer anvendt paa Asernes Præster, saa bliver det høist tvivlsomt, om den i denne Betydning virkelig nogensinde har været brugt.

Anderledes forholder det sig med den anden Benævnelse, **Drótnar**. Ordet **dróttinn**, Flt. **dróttnar**, bruges hyppigen i det gamle Norske i Betydningen: Herre. I ældste Tider skal dette Navn have været eget for Folkets øverste Styrere, der tillige vare Rettens Forstandere og Ypperstepræster; men allerede tidlig skal det have givet Plads for det siden brugelige Hædersnavn **konungr**, Konge [1], — en Forandring, der efter Nogles Mening antyder, at fra denne Tid den verdslige Værdighed hos Landsstyrerne blev den overveiende, istedet for at tilforn den aandelige havde været det, eller at Krigeren hos dem begyndte at fortrænge Præsten [2]. Benævnelsen **Dróttnar** synes altsaa engang virkeligen at have betegnet Asetroens Præster, dog rimeligviis kun forsaavidt de tillige vare Folkets øverste Styrere; den er imidlertid gangen af Brug længe før den Tid, da Historien kaster noget klart Lys over Nordmændenes Hedenskab, hvilket, som bekjendt, først er imod dets Slutning.

Et tredie Navn, som tillægges Asetroens Præster, er **goðar** eller **hofgoðar**. Navnet **goði** maa udledes af **goð**, Gud, og betegner Gudernes Tjener, Præst; **hofgoði** (dannet af **hof**, Tempel, og **goði**) betegner: Tempel-Præst eller Tempel-Forstander. Benævnelsen Gode var almindelig paa Island.

---

[1] Efter Snorres Beretning 20 Menneskealdere før Harald Haarfager, eller omtrent i det 3die Aarhundrede e. Chr. Snorre: **Yngl. s. c. 20.**

[2] Geijer: Svea R. häfder I. S. 495.

Denne Ø var allerede i Hedendommen deelt i 4 Fjerdinger; i hver Fjerding var oprindelig 3 Thingsogn, og i hvert af disse igjen 3 Hoved-Templer (höfuð-hof). Den, der bestyrede et saadant Tempel, kaldtes Gode og var tillige Hovding og Retsbestyrer i Heredet [1], og i denne Egenskab gjaldt han — hvilket tydeligen sees af mangfoldige Steder i Sagaerne — ligesaameget som i Egenskab af Præst. Hans Værdighed og den dermed forbundne Virken kaldtes paa Island: Goðorð, og tiltraadtes ved en hellig Handling, idet den vordende Gode slagtede en Væder og dyppede sine Hænder i dens Blod (at rióða sik í goða blóði [2]). Den vedblev som verdslig efter Christendommens Indførelse paa Øen ligetil dens Underkastelse under Norges Konger. At denne Værdighed og dette Navn, som de fleste andre religiøse og retslige Indretninger paa Island, er overført did fra Norge, derpaa kan man ikke tvivle, skjønt Navnet Gode yderst sjælden i Sagaerne udtrykkelig omtales som brugeligt i sidstnævnte Land. En af Islands Landnamsmænd, Thorhad hiin Gamle, siges at have været Hofgode paa Mæren i Throndheim [3]; men ellers, naar Forstanderne for Hedendommens hellige Skikke i Norge omtales, heder det almindeligen kun om dem: at de forestode Templerne (varðveittu hof) [4]; at de raadede meest for Offringerne (réðu mest fyrir blótum) [5]; at de opholdt Offringerne (hèldu upp blótum) [6]; uden at noget eget Værdighedsnavn tillægges dem som Præster. Aarsagen hertil er udentvivl den, at i Norge Herseren eller Heredets Hovding altid tillige var Gode, men almindelig benævntes med det første Værdighedsnavn som det anseligere. Paa Island derimod brugtes ikke Hersernavnet, hvor-

---

[1] Landnamabók IV. 7. (Íslendinga sögur I. 1843.)
[2] Liósvetn. s. 4. (Ísl. s. II. 1830.)
[3] Lndnb. IV. 6.
[4] Lndnb. V. 8; Eyrbyggia s. 3.
[5] Snor.: sag. Hák. Góða 19.
[6] Snor.: s. Ol. Tr. 75

for Godenavnet her traadte i dets Sted, betegnende Heredsforstanderen baade i hans præstelige og verdslige Kald. Ligesom i Norge Herserværdigheden egentlig var arvelig, saaledes var ogsaa Godordet paa Island at betragte som en Eiendom for enkelte Slægter.

Skjønt saaledes i Norge Herserne som Goder vare Asetroens egentlige Præster, saa forestode dog ogsaa andre høiere verdslige Høvdinger den offentlige Gudsdyrkelse. Kongerne eller Jarlerne ledede ofte de store Offerfester, hvortil alle Indbyggerne af større eller mindre Dele af Landet søgte, og havde Forsædet ved de dermed forbundne Offer-Gjæstebuder [1]. Man troede, at Kongernes Iver i at dyrke Guderne bragte Folket Held, ligesom at Forsømmelighed i denne Henseende fra deres Side drog Fordærvelse over det hele Land, voldte onde Aaringer og Hungersnød. For saadan Forsømmelse maatte Kong Olaf Trætelgia i Vermeland bøde med Livet [2]; derimod tilskrev man Haakon Jarls Iver for Asernes Dyrkelse den Frugtbarhed, som efter mange Uaar vendte tilbage i Norge, da han blev Landets Styrer [3]. Forresten kunde Enhver i sit Hjem dyrke de Guddomme, han mest ærede; det var derfor intet ualmindeligt, at den rige Bonde havde ved sin Gaard sit eget Hof eller Tempel, hvor han da selv forrettede præstelig Tjeneste [4].

Ogsaa Kvinder have forrettet Offringer og udført andre hellige Skikke henhørende til Ase-Dyrkelsen [5]; ja man finder endog, at de paa Island stundom forestode Hof. En saadan Præstinde kaldtes **Gyðia** eller **Hofgyðia** [6].

Goderne eller Præsterne maatte sørge for Troeslærdom-

---

[1] Friðþ. s. 9; Snor. s. Hák. G. 16, 18.
[2] Snor. Yngl. s. 47.
[3] Snor. s. Ol. Tr. 16.
[4] Ol. Tr. s. i Fornm. sögur 145, 201; Trøplaugesønnernes S. 26.
[5] Friðþ. s. 9; Kristn. s. 2.
[6] Vápnfirð. s. 5; Lndnb. IV. 10.

menes Bevaring og Forplantelse, hvilket i hine Tider skede ved mundtlig Overlevering fra Slægt til Slægt. Det er rimeligt, at de ved høitidelige Leiligheder foredroge Troeslærdommene offentlig og oftest udentvivl i Digte. Navnet **Þulr**, Taler (beslægtet med **Þylia**, fremsige en udenadlært Formular), som paa flere Steder forekommer i den ældre Eddas Digte [1], var Benævnelsen paa en saadan Lærer, der under sit Foredrag pleiede sidde paa et udmærket Sæde, **Þularstóll**. Troeslærdommene selv benævnes i de gamle Digte hyppig **rúnar** eller **stafir** [2]. Den første Benævnelse betegner oprindelig: Tale, den anden: Skrifttegn, hvilken sidste Betydning Ordet **rúnar** ogsaa senere fik. I Oldtiden synes dog begge Benævnelser almindelig at være brugte som eenstydende om den mundtlig foredragne og i Mindet bevarede Lære. Flere af den ældre Eddas mythologiske Digte ere udentvivl Lærerdigte, bestemte til at foredrages enten ved Offer-Høitider for den samlede Mængde eller ved vordende Religions-Tjeneres Underviisning. Den idelige Brug, Skaldekunsten gjorde af Asetroens Myther for at danne sine Digterbilleder, viser at Kundskaben om Troeslæren har været udbredt blandt Folket; derfor kunde ogsaa disse fra Asetroen hentede Prydelser ei alene vedligeholde sig i Digtekunsten, men endog være Menigmand forstaaelige flere Aarhundreder efter den Religions Undergang, af hvilken de vare laante.

§ 17.

Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse.

Alle Asetroens Guder have vist nok været tilbedede og dyrkede af de hedenske Nordmænd; men kun enkelte af dem ere paa en saadan Maade omtalte i de gamle historiske Efterretninger, at man kan gjøre sig en nogenlunde klar Forestilling

---

[1] D. æ. Edda: **Hávam. 79, 135, 143; Vafþrm. 9.**
[2] D. æ. Edda: **Hávam. 111.**
[3] D. æ. Edda: **Hávam. 112; Vafþrm 1. 55.**

om, hvorledes dens Væsen opfattedes af Folket, og i hvilken Egenskab hver enkelt fortrinlig dyrkedes.

Odin dyrkedes især som Stridens Gud, som Seierens Tildeler; derfor heder det, at man ved Offerfesterne helligede ham det første fyldte Horn til Seier[1]. Man troede, at han glædede sig ved Menneskenes Kamp, der bragte ham Helte til Valhal; og derfor tillagdes ham ofte Skylden for Heltenes Fald af disses Banemænd. Saaledes siger Dag Hognesson, da han vil undskylde sig for sin Søster Sigrun, der forbander ham, fordi han havde dræbt hendes Mand, Helge Hundingsbane:

Rasende er du Søster
og afsindig,
at du forbander
egen Broder.
Ene volder Odin
al Ulykken;
thi han mellem Svogre
Striden vakte[2].

Før Kampen begyndte henviste de Stridende hinanden til Valhal, og man indviede den fiendtlige Hær til Odin ved at skyde et Spyd over den, en Handling, der upaatvivlelig havde sit Forbillede i Mythen om Odin, som selv vakte den første Kamp i Verden ved at slynge et Spyd iblandt Folkene[3]. Før man tiltraadte et Tog, eller begyndte et krigersk Foretagende, søgte man ved Offring at vinde Odins Bistand. Saaledes fortælles om Haakon Jarl, da han havde forkastet den ham paatvungne Christendom, og paa sin Hjemreise til Norge fra Jylland ved Storm dreves ud af sin Kurs hen til Øster-Gotlands Kyster, at han landede der og foretog en stor Offring. Under Offringen kom to Ravne flyvende og skrege høit. Da

[1] Snor.: s. Hák. G. 16.
[2] D. æ. Edda: Helgakv Hundb. II. 32.
[3] Hervarar s. 5; Eyrb. s. 44; Fornm. s. V. S. 250; Völuspá. 28.

tyktes Jarlen vide, at Odin havde modtaget Offeret, og vilde give ham Lykke til Strid. Han opbrændte derfor alle sine Skibe, og banede sig med sin Hær med væbnet Haand Veien gjennem hele Gotland tilbage til Norge[1].

De faldende Kjæmper glædede sig i sin Dødsstund ved at skulle paa Odins Indbydelse henfare til Valhal for der at drikke Øl med Aserne; som den gamle Skald lader Ragnar Lodbrok synge i Ormegaarden:

"Hjem byde mig Diser,
som fra Herjans Hal
mig Odin har tilsendt;
glad skal jeg Øl med Aser
i Høisædet drikke;
ledne ere Livets Timer,
leende skal jeg døe[2]."

Det fortælles oftere i de gamle Sagn, at Odin aabenbarede sig før eller under Slagene, enten for at skaffe sine Yndlinger Seier, eller for selv at sætte et Maal for deres jordiske Seierbane og bortkalde dem til sig.

Odin laante Dag Høgnesøn sit Spyd, for at denne dermed kunde fælde Helten Helge Hundingsbane, hvis Aand derpaa fandt den hæderligste Modtagelse i Valhal. "Odin — heder det — bød ham at raade for Alt med sig[3]."

Som en gammel eenøiet Mand med sid Hat paa Hovedet aabenbarede Odin sig i Kong Vølsungs Hal, og kaarede dennes Søn Sigmund til sin Yndling ved at skjænke ham et Sværd. Sigmund blev en seierrig Helt; men da hans Time var kommen, aabenbarede Odin sig atter før ham i samme Skikkelse midt under et Slag og holdt sit Spyd for hans Sværd. Sværdet brast, og Sigmund blev haardt saaret liggende paa Valpladsen. Hans Hustru vilde læge ham, men

---

[1] Snor.: Ol. Tr. s. 28.
[2] Krákumál 29.
[3] D. æ. Edda: Helgakv. Hundb, II.

han afslog hendes Hjælp: "Odin — sagde han — vil ei, at jeg oftere skal svinge Sværdet, siden det nu brast; jeg har stredet saalænge som det var hans Villie [1]."

Den Danske Konge Harald Hildetand var fra Barndommen af indviet til Odin, og blev siden gjennem hele sit Liv ledet af denne Gud til Seire. Men i hans høie Alderdom indviklede Odin ham i Kamp med hans Brodersøn, Sigurd Ring, styrede selv i Krigshøvdingen Bruns Skikkelse den blinde Konges Vogn i det store Slag paa Braavalla-Hede, og dræbte endelig sin Yndling med dennes egen Kølle under Slagets Tummel [2].

Da Styrbjørn Sviakappe (Svearnes Kjæmpe) angreb sin Farbroder, den svenske Konge Erik Seiersæl, henvendte denne sig til Odin og offrede sig selv til ham for Seier. I Skikkelse af en stor Mand med sid Hat aabenbarede Odin sig for ham, rakte ham et Rør, og bød ham skyde dette over Styrbjørns Hær med de Ord: "Odin ejer Eder alle!" Erik gjorde som han bød; men Røret blev til et Spyd i Luften, idet det fløi over Fiendernes Hær, Styrbjørn og hans Folk bleve slagne med Blindhed og begravne ved et Fjældskred [3].

Ogsaa udenfor Striden troedes Odin stundom ved en voldsom Død at kalde sine Yndlinge til sig. Hordalands Konge Vikar var, som det synes, allerede fra Moders Liv indviet eller given til Odin [4]. Han blev en mægtig og seiersæl Konge, men fældedes omsider af sin egen Fostbroder Starkad efter Odins Tilskyndelse. Da nemlig Vikar og Starkad engang paa et Søtog holdtes tilbage ved Modvind, udforskede man Aarsagen hertil og fik vide, at Odin fordrede en Mand af Hæren. Der blev trukket Lod, og Lodden traf Vikar. Alle bleve forfærdede, og man besluttede at overlægge Sagen den følgende Dag. Men om Natten aabenbarede Odin sig for Starkad i dennes

---

1 Völsungas. 3, 11, 12.
2 Saxo Gram. l. 7—8.
3 Styrb. Þáttr. 2.
4 Hálfs s. 1.

Fosterfaders Hrosshaars-Granes Skikkelse, bød ham sende sig Vikar og gav ham et Spyd, der syntes at være en Rørstengel. Dagen efter raadslog man om Vikars Offring, og paa Starkads Tilskyndelse besluttede man at foretage den for et Syns Skyld. Kongen steg op paa en Træstub, og Starkad lagde ham om Halsen en Kalve-Tarm, hvis anden Ende var fæstet om en spæd Furu-Kvist. Derpaa berørte Starkad ham med Røret og sagde: "nu giver jeg dig til Odin!" Men i samme Øieblik styrtedes Stubben bort under Vikars Fødder, Tarmen om hans Hals blev til en stærk Vidje, Kvisten, der reiste sig med Kraft, slyngede ham op i Træet, og Røret i Starkads Haand forvandledes til et Spyd, der gjennemborede Kongen [1].

Naar det i Sagnene heder, at Odin aabenbarer sig, da siges han at gjøre dette i Skikkelse af en aldrende, alvorlig og enøiet Mand, oftest i grøn, blaa eller spettet Kappe med sid Hat paa Hovedet og Spyd i Haanden [2].

Skjønt Odin i Aselæren fremstilles som den høieste af Aserne, saa synes dog Thor, især blandt Norges og Islands Indbyggere, ei at have indtaget en ringere Plads i Folkets Tilbedelse. Herom vidner baade den Omstændighed, at Templer for ham alene, eller i hvilke han fortrinlig dyrkedes, saa hyppigen omtales i de gamle Sagaer, og tillige den faste Fortrøstning, som ikke alene enkelte Nordmænd, men endog hele norske Landskabers Indbyggere under Hedenskabet siges at have sat til ham fremfor nogen anden Guddom. Tempel for Thor fandtes paa Øen Moster ved Hørdaland [3], paa Raudsø ved Naumudal [4], paa Thorsnæs paa Island [5], ved Hunthorp i Gudbrandsdalen [6]; han dyrkedes fortrinlig i Hovedtemplet paa

---

1 Gautreks s. 7.

2 Völ. s. 3, 11, 17; Norna-Gests s. 6; Hálfs s. 1; Snorre: Ol. Tr. s. 71; Ol. Tr. s. Skalh. II. 63; Hörðs s. 14.

3 Eyrb. s. 3.

4 Ol. Tr. s. i Fornm. s. I. 150.

5 Eyrb. s. 4.

6 Snor. Ol. Hel. s. 118.

Mære i Indre-Throndheim [1] og paa mange flere Steder i Norge [2]. Gudbrandsdølerne havde deres høieste Fortrøstning til Thor [3]. Da Thorolf Mostrarskegg vilde forlade Norge, raadspurgte han Thor, om hvorhen han skulde drage, og Thor viste ham til Island [4]. Paa Thors Anviisning valgte ligeledes Nordmanden Kraku-Hreidar Bostad paa denne Ø [5], og det samme gjorde Helge hiin Magre, som fra Suderøerne drog derhen [6].

De som i Striden satte større Lid til egen Kraft, end til Odins Beskyttelse, dyrkede Thor som Kraftens Giver, og helligede ham ved Offer-Gjæstebuderne det første fyldte Horn. At dette skede ved at gjøre Hammer-Tegn over Hornet, sees af den bekjendte Fortælling om Kong Haakon Adalsteinsfostre, der i Offer-Gjæstebudet paa Lade gjorde Korsets Tegn over det til Odin viede Horn, en Handling, som Sigurd Jarl forklarede saaledes, at Kongen gjorde som Alle, der troede paa egen Kraft og Styrke: han viede Hornet til Thor ved Hammerens Tegn [7]. Det er ei usandsynligt, at Thors Hammer-Tegn ogsaa anvendtes ved de hedenske Nordmænds Ægteskaber som en Indvielse af Ægtefolkenes Forening [8], ligesom og ved deres Begravelser, hvilket sidste havde sit Forbillede i Mythen om Thor, som selv viede Balders Ligbaal med sin Hammer [9]. Hammer-Tegnet skulde i begge disse Tilfælde bortskræmme onde Jetunvæsener, og hindre dem fra at forstyrre Ægtefolkenes husligе Fred og de Dødes Skyggers Ro i Graven.

Thor paakaldtes ligeledes af dem, der skulde brydes. Da

[1] Snor. Ol. Tr. s. 76; Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 167.
[2] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 201. o. fl. St.
[3] Snor. Ol. Hel. s. 118.
[4] Eyrb. s. 4.
[5] Lndnb. III. 7.
[6] Lndnb. I. c. 12.
[7] Snor. Hák. Góð. . 18.
[8] D. æ. Edda: Hamarsh. 30.
[9] D. y. Edda: Gylfg. 49.

Isländingen Thord, der ellers var meget øvet i Bryden, skulde prøve sig mod sin raske Landsmand Gunlaug Ormstunga, paakaldte han i Forveien Thor. Gunlaug slog imidlertid ligefuldt Benene bort under ham og kastede ham saaledes til Jorden, men vred med det samme sin egen Fod af Led [1]. Især dyrkede man dog, som det synes, Thor for i ham at have en Beskytter mod Trolde og onde Magter af Jotun-Natur, hvilke troedes at have sin Bolig i Fjælde og paa øde, vilde Steder; fra disse Magter skulde han ogsaa efter et gammelt Sagn have befriet Norges Beboere; intet Under altsaa, at han særdeles dyrkedes i dette Land [2].

Thor troedes stundom at aabenbare sig for Menneskene. I en rødskjægget Mands Skikkelse viste han sig i den svenske Helt Styrbjørns Leir, da denne havde paakaldet hans Hjælp mod sin Farbroder Erik Seiersæl, hvem Odin beskyttede [3]. Som en ung, rødskjægget Mand, stor af Vext og skjøn af Ansigt, stærk og smidig i Bryden, aabenbarede han sig for Kong Olaf Tryggvesson og fortalte denne, hvorledes han i Oldtiden, da Nordmændene paakaldte hans Hjælp, havde med sin Hammer knust tvende Troldkvinder, der plagede dem [4]. Thors røde Skjæg skulde udentvivl antyde Torden-Gudens ildagtige Væsen.

At Njørd har været Gjenstand for Nordmændenes ivrige Dyrkelse, kan allerede sluttes deraf, at han troedes at beskytte Søfarten, med hvilken vore Forfædre saameget sysselsatte sig; det heder ogsaa om ham i et af de gamle Edda-Digte, at "han raader for Templer og Offersteder i Mængde [5]." Njørd og hans Søn Frey nævnes i Nordmændenes hedenske Edsformular [6]; de anraabes i et Digt af Egil Skallagrimsson, om at

---

[1] **Gunnl. Ormst. s. 10.**

[2] **Ol. Tr. s. i Fornm. s. 213.**

[3] **Styrb. þ. 2.**

[4] **Ol. Tr. s. i Fornm. s. 213.**

[5] **D. æ. Edda: Vafþrúðnm. 38.**

[6] **Lndnb. IV. 7.**

ville fordrive Erik Blodøxe og Dronning Gunhild af Norge[1]; de fremstilles af den samme Skald i hans **Arinbjarnar-drápa** som "Rigdoms Givere" [2], og den meget Rige sagdes at være "rig som Njørd"[3].

Endnu hyppigere ere de Spor, som i vore gamle Sagaer findes til Freys, Frugtbarheds-Gudens, udbredte Dyrkelse blandt Nordmændene. I Throndheim var der i Olaf Tryggvessøns Dage et Tempel, i hvilket Frey blev ivrigen dyrket. Da Kongen, efterat have omstyrtet Gudens Billede, bebreidede Bønderne deres taabelige Afgudsdyrkelse og spurgte dem, hvori Frey havde udviist sin Magt? svarede de: "Frey talede ofte med os, forudsagde os det Tilkommende og skjænkede os gode Aaringer og Fred" [4].

Den norske Høvding Ingemund Thorsteinssøn, der i Harald Haarfagers Dage nedsatte sig i Vatsdalen paa Island, byggede ved sin Gaard et Tempel, der synes især at have været helliget Frey. Denne Gud havde nemlig paa en Maade anviist ham Bostad; thi ved at grave for sine Ondvegs-Suler eller Høisædes-Piller, gjenfandt Ingemund i Jorden et Freys Billede, som han i Norge havde mistet [5]. — Islændingen Thorgrim paa Søbol var en ivrig Dyrker af Frey, og holdt Offer-Gjæstebud til hans Ære ved Vinternat. Da Thorgrim var død og høilagt, fæstede aldrig Sneen sig paa hans Gravhaug, og dette troede man kom af Freys Yndest: "Guden havde ham saa kjær for hans Offringer, at han ei vilde, der skulde fryse mellem dem" [6].

I Nærheden af Gaarden Tveraa i Eyafjord paa Island var et Tempel for Frey, og Gaarden blev derved saa hellig, at

---

[1] **Egils s. 58, S. 365.**
[2] **Arinb. dr. 18, i Eg. s. 80.**
[3] **Vatsd. s. 47.**
[4] **Ol. Tr. s. Skalh. II. 49—50,**
[5] **Vatsd. s. 10, 15.**
[6] **Gisl. Sur. s. 15, 18.**

ingen Sagfældet der torde opholde sig: "Frey tillod det ikke." Da Høvdingen Thorkel hiin Høie blev fortrængt fra Tveraa af Glum Eyolfsøn, almindelig bekjendt under Navnet Viga-Glum, ledede han, før han flyttede bort, en gammel Oxe til Freys Tempel og sagde: "Frey! længe har jeg sat al min Lid til dig; mange Gaver har du modtaget af mig og vel lønnet dem; nu giver jeg dig denne Oxe, for at du skal lade Glum engang fare bort af Tveraa Land ligesaa meget imod sin Vilje, som nu er Tilfælde med mig. Giv du mig et Tegn paa, at du modtager Gaven!" I samme Øieblik brølede Oxen høit og faldt død til Jorden. Thorkel ansaa det for et godt Tegn, og flyttede bort lettere til Mode. Glum blev siden paa sine gamle Dage indviklet i en farlig Drabssag, der endte med at han maatte afstaae Tveraa til den Dræbtes Søn. Natten før han red til Thinget, hvor denne Sag skulde afgjøres, drømte han, at han saa Frey sidde paa en Stol ved Aabredden; hans afdøde Frænder bønfaldt Guden om, at Glum ei maatte blive bortdreven fra Tveraa, men Frey svarede dem kort og vredt; thi han mindedes nu Oxen, som Thorkel hiin Høie havde skjænket ham. Efter denne Drøm og den paafulgte tvungne Bortflytning hædrede Glum ei længer Frey saameget som før[1].

I Templet ved Upsal i Sverige skal Frey tilligemed Odin og Thor have været fortrinligen dyrket[2]; og at man i enkelte Landskaber af Sverige har sat sin meste Lid til ham, ja troet, at han stundom aabenbarede sig i menneskelig Skikkelse, derom vidner den vistnok i øvrigt temmelig udsmykkede Fortælling om Nordmanden Gunnar Helming, der i Sverige udgav sig for Frey[3].

Hesten holdtes, som det synes, for et af Frey yndet Dyr. Ved hans Tempel i Throndheim siges at have været Heste,

---

[1] Viga Gl. s. 5, 9, 19, 26.

[2] Adam. Brem. de situ Daniæ 233. Navnet Fricco, som her forekommer, kan vel neppe betegne nogen anden Gud end Frey.

[3] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 173.

som han eiede[1]. Om Islændingen Rafnkel Freysgode berettes, at han elskede Frey over alle andre Guder, og skjænkede ham Halvdelen med sig i alle sine bedste Ejendomme. Denne samme havde en brun Hest, som han kaldte Freyfaxe (Freys Hest), og hvem han elskede saa høit, at han gjorde det høitidelige Løfte at dræbe den, som red denne Hest imod hans Vilje, et Løfte, som han ogsaa opfyldte[2]. En anden Islænding, Brand, havde en Hest ligeledes kaldet Freyfaxe, hvilken han gjorde saa meget af, at man holdt for, at han troede paa den som paa en Guddom[3].

Med Svinet har maaskee det samme været Tilfælde som med Hesten. Galten Gullinburste, med hvilken Freyr kjørte, er allerede omtalt i Mytherne; og Fortællingen om den fabelagtige Konge Heidrek, der om Jule-Aften gjorde høitidelige Løfter paa den til Frey og Freya indviede Sone-Galt (sónargölltr)[4], synes at hentyde paa en virkelig ældgammel hedensk Skik; thi ogsaa i et af de prosaiske Tillæg til det gamle Edda-Digt om Helge Hjørvardssøn omtales Sone-Galten, der om Jule-Aften blev fremledet, for at man med Haanden paa den kunde aflægge høitidelige Løfter[5].

Balders Dyrkelse finder man kun omtalt i Fridthjofs Saga, som beretter, at der i Baldershage i Sogn var et stort Tempel for flere Guder, blandt hvilke dog Balder dyrkedes fortrinlig. Det heder, at Stedets Helligdom var saa stor, at ikke alene ingen Vold der maatte tilføies Mennesker eller Dyr, men ikke engang Karle maatte der have Omgang med Kvinder[6]. Balders Dyrkelse bar altsaa Præget af den Godhed og Uskyldighed, hvis Billede han selv var.

---

[1] Ol. Tr. s. Skalh. II. 49.
[2] Rafnk. Freysg. s. S. 4, 6, 11.
[3] Vatsd. s. 34.
[4] Herv. s. 14.
[5] D. æ. Edda: Helgakv. Hjörv. s.
[6] Friðþ. s. 1.

Om Forsetes Dyrkelse hos Nordmændene har man vel ingen bestemt Efterretning; men man finder derimod, at denne Gud har været ivrig tilbedet af Friserne, og at han har havt et meget helligt Tempel paa en Ø, som var kaldet efter ham **Foseteslant**, det nuværende Helgoland[1].

Til Brage have de hedenske Nordmænd udentvivl indviet det fyldte Horn, som kaldtes Brage-Hornet, og som i store Gjæstebuder tomtes, idet høitidelige Løfter bleve gjorte[2]. Brage, Skalde-Konstens Gud, skulde høre Løfterne om de store Bedrifter, hvis Minde gjennem Skaldenes Mund skulde overleveres til Efterverdenen.

Til Asynjernes Dyrkelse findes kun enkelte Spor i de gamle Digte og Sagaer. Om en vis Otar heder det i Edda-Digtet **Hyndluljóð**, at han stedse troede paa Asynjerne[3]. Valkyrjen Sigurdrifa hilser, i det hun vaagner af sin Trylleføvn, Aser og Asynier[4]. Konge-Datteren Borgny anraaber Frigg og Freya om at lønne Oddrun, der har staaet hende bi i hendes haarde Fødselssmerter og hjulpet til hendes Forløsning[5]. Da Kong Rerer og hans Hustru anraabte Guderne om Afkom, heder det, at Frigg og Odin hørte deres Bønner og skjænkede dem en Søn[6]. Den hørdiske Konge Alfreks Dronning Signy paakaldte Freya, da hun skulde kappes med Kongens anden Hustru Geirhild i Ølbrygning. Da Kongen nemlig maatte skille sig ved den ene af dem formedelst deres Uforligelighed, havde han erklæret, at ville beholde den, som bryggede det bedste Øl. Signy kom alligevel tilkort for sin Medbeilerinde; thi denne paakaldte Odin, der før havde aabenbaret sig for hende

---

¹ J. Grimm: Deut. Myth. S. 210—212.
² **Snor. Hák. G. s. 16.**
³ D. æ. Edda: **Hyndl. 10.**
⁴ D. æ. Edda: **Sigrdrífumál 4.**
⁵ D. æ. Edda: **Oddrúnargrátr 10.**
⁶ **Völs. s. 2.**

i en vis Hotts Skikkelse, og da han gav hende sit Spyt til Gjær, blev Geirhilds Øl bedre[1].

Frigg og Freya som de høieste af Asynjerne have uden tvivl været fortrinlig dyrkede; deres Billeder siges i et Tempel paa Island at have siddet i Høisædet ligeover for Thors og Freys[2]. Da den til Christendommen nyomvendte Islænding Hjalte Skeggeson vilde udtrykke sin Foragt for de hedenske Guder, kaldte han i en Vise Freya en Tæve[3]; og Halfred Vandraadeskald nævner i et Vers, som han paa Kong Olaf Tryggvesøns Opfordring gjorde for at vise sit christelige Sindelag, Freya blandt de Guder, som han havde forladt for Christus[4].

§ 18.

Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse.

Foruden de egentlige Aser bleve ogsaa visse ringere Guddomme, der dog fra Asetroen havde deres Oprindelse, af de hedenske Nordmænd ærede og tilbedte. Af denne Klasse høiere Væsener vare: Diser, Landvætter og Alfer.

Navnet **Dísir** (Ekt. **Dís**) betegner egentlig: Gudinder, men brugtes især om et eget Slags overnaturlige Væsener, der ogsaa ofte forekomme under Benævnelserne: **Hamingjur** (Ekt. **Hamingja**), Lykke-Gudinder, og **Fylgjur** (Ekt. **Fylgja**), følgende, ledsagende Aander. De vare nær beslægtede med Valkyrjerne og Nornerne, især dog med de sidste, hvis Udsendinge de egentlig ansaaes for at være. Man forestilte sig dem som kvindelige Væsener, der oftest beskyttende, undertiden ogsaa forfølgende, ledsagede det enkelte Menneske eller hele Slægter gjen-

[1] **Hálfs. s. 1.**
[2] **S. af Dropl. sonum. ms. 26.**
[3] **Ol. Tr. s.** i **Fornm. s. 217.**
[4] **Ol. Tr. s.** i **Fornm. s. 170.**

nem Jorde-Livet. De aabenbarede sig ved vigtige Leiligheder snart for det vaagende Øie, snart i Drømme, i hvilket sidste Tilfælde man og benævnte dem: Drømme-Koner (**Draumkonur.**)

Da den islandske Høvding Thorstein Ingemundssøn paa Hof i Vatsdalen var buden til Gjæst af en trylle-kyndig Kvinde, Groa, der boede i hans Nabolag, drømte han før Gjæstebudet 3 Nætter i Rad, at "den Kone, der havde fulgt ham og hans Frænder," viste sig for ham, og forbød ham at fare. Han adlød hende og blev hjemme tillige med sine Venner. Men den samme Dag, da Gjæstebudet skulde have været, begravede et Fjældskred, fremkaldet ved Groas Trolddom, hendes Huus[1].

Den berømte og mægtige Islænding Viga-Glum drømte en Nat, at han stod paa sin Gaard Tveraa og saa en Kvinde gaae sig imøde, saa stor, at hendes Skuldre naaede Fjældtoppene paa begge Sider af Dalen; og denne Drøm udtydede han saaledes, at nu var hans Morfader den norske Herser Vigfus død, men Konen var dennes Lykke (**hamingja**), der gik høiere end Fjældene, og nu opslog sin Bolig hos Glum[2].

Da Halfred Vandraadeskald laa dødelig syg paa sit Skib, saa man en Kone gaae langs med Skibet. Hun var anselig af Skikkelse og iført Brynje; hun gik over Bølgerne, som var det paa Landjorden. Halfred saa til hende og mærkede, at det var hans Følge-Kone (Skytsaand); han sagde til hende: "nu erklærer jeg mig skilt fra dig." "Vil du tage mod mig?" spurgte hun Thorvald, Halfreds Broder. Han benegtede det. Da sagde Halfred den Yngre, Skaldens Søn: "Jeg vil tage mod dig[3]."

Om den haabefulde islandske Yngling Thidrande

---

[1] **Vatsd. s. 36.**
[2] **Viga-Gl. s. 9.**
[3] Magnusens Eddalære **IV.** S. 45 efter Halfreds Saga.

Hallsson hed det endog, at han blev dræbt af sin Ævts Diser. Det var nemlig kort før Christendommens Indførelse paa Island, at Thidrandes Fader Hall ved Vinternat holdt et Gjæstebud (udentvivl et Offer-Gilde til Disernes Ære) paa sin Gaard Hof i Alptafjorden. Spaamanden Thorhalle, der var blandt Gjæsterne, forbød Enhver at gaae ud om Natten; thi saadant vilde drage Ulykke efter sig. Da Alle vare gangne til Sengs, blev der tre Gange banket paa Døren; men Ingen agtede det uden Thidrande, der laa Døren nærmest. Han troede det var Gjæster, der ankom, sprang op ved den tredie Banken og gik ud med sit Sværd i Haanden. Da han i Førstningen Intet blev var, fjernede han sig noget fra Døren; men nu hørte han Hestetrampen, og saa ni sortklædte Kvinder med dragne Sværd ride fra Norden, og ni Kvinder i lyse Klæder paa hvide Heste ride fra Sønden over Marken. Han vilde nu ind; men de sortklædte Kvinder kom i Veien for ham og angreb ham; han forsvarede sig tappert, men faldt omsider. En Stund efter vaagnede hans Fader og savnede ham. Man søgte Thidrande og fandt ham snart liggende haardt saaret; han fortalte sit Syn og døde om Morgenen. Den vise Thorhalle forklarede hele denne Begivenhed som et Varsel for en Troes-Forandring. Kvinderne havde været hans Ævts Diser; de sorte havde yndet den gamle Tro, som nu snart skulde forsages; de havde villet have en Skat af Ætten, før de forlod den; derfor havde de dræbt Thidrande, hvem de lyse Diser forgjæves havde søgt at forsvare. Men disse samme lyse Diser skulde beskytte Slægten, naar den havde antaget den nye Tro[1].

Islændingen Gisle Sursson fortalte selv, at han havde to Drøm-Koner; den ene var stedse venlig mod ham, den anden spaaede ham altid ilde. Da han flakkede om fredløs og ulykkelig, aabenbarede den sidste sig oftest for ham og vilde bestænke ham med Blod; den første trøstede ham dog un-

[1] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 215.

dertiden og viste ham engang sin Bolig, hvor hun lovede ham et lykkeligt Ophold efter Døden[1].

Naar et Menneskes Lykke dalede, da tilskreves dette hans Disers Vrede eller Kraftløshed, og da sagde man, at hans Diser vare døde eller havde forladt ham. I Halfs Saga, i den poetiske Ordvexling imellem Halfs-Kjæmpen Utsteinn og den danske Ulf hiin Røde, siger den første:

"Op skulle vi stande,
ud skulle vi gaae,
stærkt skulle vi
vore Skjolde ryste;
jeg troer vore Diser
hjælmbedækte
hid ere komne
til Danemark."

Hvortil Ulf svarer:

"Døde monne alle
eders Diser være;
Held er veget
fra Halfs Kjæmper[2]!"

I det gamle Edda-Digt Grimnismaal siger Odin til Kong Geirød, strax før denne falder i sit eget Sværd:

"Jeg ved dit Liv er ledet,
dig Diserne er vrede[3]."

I Atlamaal siger Glaumvør til sin Mand Gunnar, hvem hun ved Fortællingen om sine uheldvarslende Drømme forgjæves søger at bringe fra den Reise, paa hvilken han fandt sin Død:

"Jeg troer, at dine Diser
dig have alt forladt[4]."

---

[1] Gisl. Surs. s. 22, 24, 30, 33.
[2] Hálfs s. 15.
[3] D. æ. Edda: Grimnm. 53.
[4] D. æ. Edda: Atlam. 25.

Naar det oftere i Sagaerne heder, at en mægtig Mand giver sin Lykke (hamingja, gipta) til En, som han bortsender i farlige Ærinder, eller som han i det Hele vil vel, — et Udtryk, der endog i christelige Tider var brugeligt —, da gjorde man sig vel oprindeligen derved den Tanke, at det ene Menneskes Diser i saadant Tilfælde for en Tid eller for bestandig ogsaa tog den anden under sin Varetægt. Da den islandske Høvding Høskuld paa sin Dødsseng skiftede sit Gods mellem sine Sønner, men ei kunde lade sin uægte Søn Olaf, hvem han elskede høiest, gaae i lige Arv med sine øvrige Sønner mod disses Villie, saa skjænkede han ham, foruden nogle kostbare Klenodier, sin og sine Frænders Lykke (gipta); han vidste vel — lagde han til — at den ogsaa allerede havde taget Plads hos Olaf[1]. Da den norske Konge Olaf Haraldsson sendte sin Stallare Bjørn i et vanskeligt Ærinde til Sverige, bad Bjørns Ledsager, Islændingen Hjalte Skjeggesøn, der dog var Christen, at Kongen vilde give dem sin Lykke (hamingja) med paa deres Færd; og Kongen svarede, at han skulde gjøre dette, hvis det ellers havde noget at betyde[2].

Udtrykkene kynfylgja (Slægtsfylgje) og ættarfylgjur, som undertiden i Sagaerne forekomme i Betydning af den Klogskab eller Kraft, der var en eller anden Slægt egen[3], peger hen til Troen paa ledsagende og beskyttende Aander som Ophav til Slægtens fortrinlige Egenskaber.

Da Troen paa saadanne Diser eller Skytsgudinder var saa almindelig blandt de hedenske Nordmænd, var intet naturligere, end at man ved Dyrkelse søgte at beholde og bestyrke disse Væseners Gunst. Hertil sigtede udentvivl de saakaldte **Dísa-blót** eller Dise-Offringer, som paa mange Steder omtales i Sagaerne, og som synes især at have været holdne om

[1] Laxd. s. 26.
[2] Snor. Ol. Hel. s. 68.
[3] Völs. s. 4; Þorð. Hreð. s. 8.

Høsten ved Vinternat. Om de sognske Konger Helge og Halfdan, Beles Sønner, heder det, at de vare til Dise-Blot i Baldershages Tempel, da Fridthjof bragte dem Skatten fra Orknøerne, og som en Deel af samme Tempel omtales en egen Bygning under Navn af **Dísarsalr** d. e. Dise-Sal[1]. Upsala-Kongen Adils kom af Dage derved, at hans Hest styrtede under ham, da han ved et Dise-Blot red om i Disesalen[2]. Alfhild, en Datter af Kong Alf i Alfheim, blev bortført af Starkad, da hun ved et stort Dise-Blot, som hendes Fader en Høst holdt, om Natten bestænkte Altrene med Blod[3]. Den norske Konge Erik Blodøxe og hans Dronning Gunhild holdt Dise-Blot paa en Kongsgaard paa Atley ved det vestlige Norge[4]; og om den norske Herser Vigfus heder det, at han ved Vinter-Nat holdt stort Gjæstebud og Dise-Blot, hvilken Høitid alle hans Folk skulde erindre[5].

Til denne Klasse af Guddomme maa man udentvivl henregne et Par Væsener, der flere Gange omtales i vore gamle Sagaer som Gjenstand for Dyrkelse, uden at man dog finder dem nævnte blandt de egentlige Guder; det er Søstrene Thorgerd Hørgabrud og Yrp. Om Thorgerd, der oftest nævnes, heder det, at hun var en Datter af en Konge Haulge (den Hellige) efter hvem Halogaland skal have faaet sit Navn. Baade Fader og Datter bleve dyrkede ved Offringer, og Haulges Gravhaug var opkastet i vexlende Lag af Guld og Sølv, og af Muld og Steen[6]. Denne Fortælling antyder vel neppe andet, end at Thorgerd var en Guddom egen for Haleygerne, eller rettere for den fra Halogaland stammende mærkelige Æt af Lade-Jarler, altsaa deres Dis eller Skytsgudinde. Af den berømteste Mand af denne Æt, Haakon

---

[1] **Friðþ. s.** 5 og 9.
[2] **Snor. Yngl. s.** 33.
[3] **Hervar. s.** 1.
[4] **Eg. s.** 44.
[5] **Vigagl. s.** 6.
[6] D. y. Edda: **Skálda** 44.

Sigurdsson Jarl, finder man, at hun er bleven særdeles dyrket. Til hende, heder det, offrede han under Slaget mod Jomsvikingerne sin syvaarige Søn for at erholde hendes Hjælp. Hun indfandt sig ogsaa i et rasende Haglveir fra Norden, og Fienderne troede at see baade hende og hendes Søster Yrp paa Jarlens Skib; en Piil fløi fra hver deres Finger, og hver Piil blev en Mands Bane[1]. I Gudbrandsdalen dyrkedes hun og Yrp tilligemed Thor i et Gudehuus, som Haakon Jarl og Høvdingen Gudbrand eiede i Fællesskab[2]. I det vestlige Norge havde hun ligeledes et Tempel, paa det prægtigste indrettet, i hvilket samme Haakon Jarl tilbad hende med den høieste Ærefrygt[3]. Endog paa Island dyrkedes Thorgerd tilligemed flere Guder, i et Tempel ved Ølves-Vand og ansaaes som en Skytsaand for Høvdingen Grimkel og hans Slægt, der stammede fra Orkadal[4]. Thorgerds almindelige Tilnavn **Hörgabrúðr** betegner Altrenes eller Offerstedernes Brud (af **hörgr** Alter, Offerkreds), og antyder hendes formeente Hellighed; hun benævnes og **Haulgabrúðr**, hvilket Tilnavn udentvivl betegner Haleygernes Brud eller Gudinde.

Benævnelsen **Fylgja**, der ofte, som af det Foregaaende viser sig, var eenstydende med **Dís** eller **Hamingja**, brugtes ogsaa, og det endnu hyppigere om et Slags Væsener, som i Dyr-Skikkelse troedes at ledsage, eller egentlig gaae forud for Menneskene. Man har udentvivl tænkt sig disse Fylgjer som ringere Aander, end de egentlige Diser eller Hamingjer, og der findes neppe noget Spor til, at de have været Gjenstand for Dyrkelse. Hvert Menneske troedes at have sin Dyr-Fylgje, og man finder oftest, at man har tænkt sig Dyret paa en Maade svarende til Menneskets Charakteer eller Stilling.

---

[1] **Jomsv. s.** Kbh. **1824. c. 14; Fornm. s. XI.** S. **134; Ol. Tr. s,** i **Fornm. s. 90.**

[2] **Niáls s. 89.**

[3] **Færeying. s. 23.**

[4] **S. af Hörði 1, 18.**

Listige Folk siges saaledes at have Ræve til Fylgjer; vilde Krigere: Ulve; kraftfulde Høvdinger: Ørne, Oxer, Bjørne eller andre stærke Dyr [1]. De Mennesker, som havde kraftfulde Fylgjer, vare vanskeligere at beseire og mere frygtede, end de, der havde svage. „Brødrene have stærke Fylgjer (rammar fylgjur)" sagde den islandske Troldmand Thorolf om Ingemunds Sønner fra Hof, da han forudsaa, at disse vilde angribe ham [2]. Ligeledes sagde Oldingen Vifil, da det i Drømme var ham aabenbaret, at Kong Frode nærmede sig hans Bolig for at opsøge sine Brodersønner, Hroar og Helge, hvilke Vifil skjulte for hans Efterstræbelser: „store og mægtige Fylgjer ere hidkomne til Øen!" [3] Den vise Islænding Einar Eyolfsson drømte, at han saa en herlig stærkhornet Oxe gaae opad Eyafjorden, og da den kom til Gaarden Mødruvold, gik den til hvert Huus, og omsider til Høisædet, hvor den faldt død ned. Einar sagde, at Drømmen var betydningsfuld, og at det var en Mands Fylgje, som havde viist sig. Samme Dag kom ogsaa hans Broder Gudmund den Mægtige hjem fra en Reise til sin Gaard Mødruvold, og døde pludseligen kort efterat han havde sat sig i Høisædet [4].

Fylgjerne viste sig oftest i Drømme. I Edda-Digtet **Atla-mál**, hvor Kostbera fortæller sin Mand, Høgne, sine uheldvarslende Drømme, siger hun blandt andet: „mig tyktes gjennem Huset der fløi en Ørn; jeg troede, at Atles Ham det var [5]." Da Dronning Aud fortalte sin Mand, Kong Rørek, at hun havde drømt om en Hjort, der blev dræbt af en Drage, da sagde Rørek: „Du har seet Kongers Fylgjer [6]."

---

1 **Niáls s. 23, 61; Völs. s. 34; Örvar-Odds s. 4; Þorst. Vik. s. 12** o. m. fl. St.

2 **Vatsd. s. 30.**

3 **Hrólf Kr. s. 2.**

4 **Liósvetn. s. 21.**

5 D. æ. Edda: **Atlam. 19.**

6 **Sögubrot. 2.**

Fylgjerne viste sig især som Forbud for de Menneskers Komme, hvem de tilhørte, og pludselig stærk Søvnighed troedes at bebude disse Væseners Nærmelse. Det heder saaledes om Troldmanden Svan, at han gispede og sagde: „nu nærme sig (sækja at) Osvifs Fylgjer [1]."

Undertiden saaes ogsaa Fylgjerne af Mennesker i en vaagende Tilstand, men det var da kun af dem, der vare begavede med en overnaturlig Sands. Der fortælles om den vise Islænding Nial, at han en Nat ei vilde lægge sig til at sove, men gik urolig ud og ind. Da man spurgte ham, hvoraf dette kom, svarede han: „Mangt bæres mig for Die; jeg seer mange grumme Fylgjer af Gunnars Fiender." Samme Nat blev ogsaa hans Ven Gunnar af Hlidarende angreben af sine Uvenner [2]. Da Drengen Thorstein, siden kaldet Oxefod, engang løb ind paa Gulvet i sine Fosterforældres Huus og der faldt, begyndte en viis Olding, Geiter, som just var tilstede, at lee. Drengen spurgte ham om Aarsagen, og han svarede: „Jeg saa, hvad du ikke saa: en Hvidbjørn-Unge løb foran dig ind i Stuen, og over den faldt du." Af dette Syn udledede Oldingen, at Thorstein var af fornemmere Æt, end man almindelig antog [3].

Hvad Diserne vare for det enkelte Menneske og den enkelte Slægt, det troedes Landvætterne (Landvættir, Lands-Skytsaander; af vættr eller vætt, Væsen, Aand) at være for hele Landskaber og disses Indbyggere, dog saaledes at de egentlig vare bundne til Stedet, ikke til Befolkningen, med hvilken de kun stode i Forbindelse, forsaavidt den beboede en vis Egn.

Det er høist rimeligt, at de hedenske Nordmænd have tænkt deres Fædreneland under en af Asernes, maaskee Thors, sær-

---

[1] Niáls s. 12; Finnboga Ram. s. 41.
[2] Niáls s. 70.
[3] Fornm. s. III. S. 113. — Om Diser og Fylgjer findes fortræffelige Oplysninger i Magnusens Eddalære IV. S. 35—49.

deles Beskyttelse, og at det er denne Skytsgud, Skalden Egil Skallagrimssøn mener ved den Land-As, hvis Fiendskab han i et Digt ønsker over Kong Erik Blodøxe [1]. Landvætterne derimod vare ringere Væsener, der beskyttede Landets mindre Dele, og af hvis Gunst Indbyggernes Lykke i høi Grad afhang. Man var derfor omhyggelig for ikke at forstyrre Landvætternes Ro. Derfra skriver sig den Bestemmelse, der indtog den første Plads i Islands hedenske Love: „at Ingen skulde have Skib i Havet med Hoveder paa Forstavnen; men hvis man havde det, da skulde man tage Hovederne af, før man kom Landet i Syne, og ei seile til Landet med gabende Hoveder og opspilede Tryner, at ei Landvætterne derved skulde skræmmes." At en lignende Tro har fundet Sted i Norge, derom vidner Egil Skallagrimssøns Fremfærd, da han vilde hevne sig paa Kong Erik Blodøxe og Dronning Gunhild. Han gik op — heder det — paa en Ø ved Norges Kyst, nedstak en Hasselstang i en Klipperevne, som vendte mod Landet, og fæstede et Hestehoved paa Stangen. „Her — sagde han derpaa — reiser jeg en Nidstang og vender Nidet mod Kong Erik og Dronning Gunhild." Han vendte Hovedet mod Landet og vedblev: „Jeg vender dette Nid mod de Landvætter, som beboe dette Land, saa at de alle fare vildt omkring uden at kunne finde sit Hjem, saalænge indtil de have drevet Kong Erik og Dronning Gunhild af Landet [2]. Landvætternes Fiendskab har man saaledes udentvivl troet forvoldte Kong Eriks senere Ulykke, da han med Kone og Børn maatte flygte fra Norge.

Man troede paa den anden Side, at den Mand, som stod i Landvætternes Yndest, nød en særdeles Lykke. Saaledes fortælles der om Islændingen Bjørn, en Søn af Landnamsmanden Molda-Gnup, at han gjorde Forbund med en Bjergaand (bergbúi), der aabenbarede sig for ham i Drømme,

[1] Eg. s. 58.
[2] Eg. s. 60.

og fra den Stund af forneredes Bjorns Kvæg utroligen. Det hed desuden at synske Mænd (ófreskir menn, Mænd begavede med et overnaturligt Syn) saae, hvorledes alle Landvætter ledsagede Bjørn, naar han drog til Thinge, og hans Brødre, naar de droge paa Fiskeri [1].

Landvætterne troedes at være af forskjellige Skikkelser; sommesteds var det store Dyr, sommesteds igjen Kjæmper. Da den danske Konge Harald Gormsson havde i Tanke at angribe Island, sendte han — som det heder — i Forveien en trylle-kyndig Mand did for at udspeide Landet. Troldmanden foer i en Hvals Skikkelse, men fandt alle Fjælde og Høie paa Øen fulde af Landvætter baade store og smaa. Da han kom til Vopnafjorden og der vilde gaae op, mødte ham oppe fra Dalen en stor Drage med mange Orme og Padder i Følge, hvilke blæste Edder paa Troldmanden og nødte ham til at fly. Da han kom til Eya-Fjord, fløi mod ham en Fugl saa stor, at dens Vinger naaede Fjældene paa begge Dalens Sider, og en Mængde store og smaa Fugle fulgte den. I Breidafjorden traf han en stor Tyr, der vadede ud i Havet og brølede rædsomt; mange Landvætter ledsagede den. Ved Reikjanæs saa han endelig en Bjerg-Rise med en Jern-Stav i Haanden, dens Hoved kneisede over Fjeldtoppene og mange Jotner fulgte den. Beretningen om disse Øens mægtige Skytsaander skal have bidraget sit til at afskrække Kong Harald fra det paatænkte Islands-Tog [2].

Landvætterne har man ganske vist i Norge og paa Island hyppigst tænkt sig som henhørende til Jotnernes Æt, og da som fortrinsviis boende i Fjældene. At betragte Jotunvæsener paa en vis Maade som Landets endnu virksomme Urbesiddere med Hensyn til den døde Natur, var fuldkommen stemmende med Asetroens Læresætninger; og at man, skjønt man overhovedet erkjendte Jotnerne for onde Væsener, alligevel

[1] Lndnb. IV. 12.
[2] Snor. Ol. Tr. s. 37.

ved et Slags Dyrkelse stræbte at gjøre sig den enkelte af dem til Ven, inden hvis Omraade man boede, og hvis Indflydelse man idelig troede sig at føle, — dette var kun en naturlig Følge af Hedningens sædvanlige Opfatning af overnaturlige Væsener i Almindelighed og disses Virksomhed i Menneskelivet.

Det tredie Slags ringere guddommelige Væsener, som de hedenske Nordmænd dyrkede, var Alferne (Álfr, Aand, Flt. Álfar). Troen paa dem hviler aldeles paa Aselæren, der fremstiller Alfer som Beboere baade af det Jorden nærmest omgivende Luftstrøg og af Jordens Indre. De første kaldtes egentlig Lys-Alfer (Ljósálfar), de sidste Svart-Alfer (Dökkálfar)[1]; men begge Klasser ere udentvivl tidlig i Folketroen blevne blandede, og man forestillede sig almindelig, som det lader, de jordiske Alfer hverken som sorte eller som onde. Man troede, at de i sit hele Væsen og Udseende lignede Menneskene, og at de havde sin Bolig i Hauge. De viste sig stundom og ansaaes for at kunne virke baade Gavn og Skade for de Mennesker, der boede i deres Nærhed. Man søgte derfor at vinde deres Venskab ved Offringer (Álfablót) og ved Tjenester, naar de kunde forlange det.

Da Islændingen Thorvard Eysteinsson var bleven haardt saaret i en Holmgang med Kormak Augmundsson, og hans Saar vanskelig vilde læges, henvendte han sig til en vis Thordis Spaakone for at søge Raad. Hun sagde, at kort derfra var en Haug, i hvilken Alfer boede. Han skulde faae Blodet af den Oxe, hvilken Kormak efter almindelig Skik havde slagtet som et Offer efter Holmgangen; med dette Blod skulde han bestænke Haugen og tillige gjøre Alferne et Gjæstebud af Kjødet; da vilde han blive helbredet. Hendes Raad blev fulgt, og Thorvard kom hastig igjen til sin Førlighed[2]. — Olaf den Helliges Skald Sighvat vilde paa sin Reise gjennem Gotland have Nattely paa en Gaard, men Husmoderen, der stod

[1] D. y. Edda: Gylfg. 17.
[2] Korm. s. 22,

i Døren, forbød ham at komme ind, da der just blev holdet „Alfe-Blot“ eller offret til Alferne[1]. — I Gange-Rolfs Saga, der rigtignok er et Æventyr digtet i 14de Aarhundrede, men dog i enkelte Stykker kan oplyse ældre Tiders Sæder og Tænkemaade, findes ogsaa et Træk af Alfetroen. Da Sagaens Helt Rolf længe har forfulgt en Hjort, som det er ham paalagt at fange, kommer han omsider mod Aftenen til en Oprydning i Skoven, og seer her en skjøn græsbevoxen Haug. Da han nærmer sig den, aabnes Haugen, og en aldrende Kvinde i blaa Kaabe træder ud. Hun beklager Rolf for den forgjæves Møie han har havt, men lover at skaffe ham Hjorten, som hun eier, hvis han vil følge hende ind i Haugen og hjælpe hendes Datter, der i 19 Dage har ligget i Fødsels-Smerter og ei kan blive forløst, før et virkeligt Menneske (**mennskr maðr**) rører ved hende. Rolf fulgte Alfekonen og kom ind i et skjønt Herberge. Den syge Kvinde blev forløst, da han berørte hende, og han erholdt til Gjengjæld Hjorten samt en Guldring[2].

Uden tvivl ere oftest Diserne, og undertiden maaskee ogsaa Landvætterne, blevne regnede til Alfernes Slægt.

Alfe-Troen har vedligeholdt sig indtil vore Tider i Norge og paa Island i Troen paa Hulder- eller rettere Hulde-Folk (skjulte, usynlige Folk), ligesom i Danmark i Troen paa Elle-Folk.

§ 19.

Gudebilleder.

Nordmændene havde, som de fleste andre hedenske Folkeslag, Billeder af deres Guder. Hensigten med disse Billeder var uden tvivl oprindeligen den at anskueliggjøre Gudernes Egenskaber og derved fæste Andagten hos den mindre Oplyste. Men senere

---

[1] **Snor. Ol. Hel. s. 92.**

[2] **Gaungu-Hr. s. 15.**

blev Billedet, i det mindste af den større Hob, forvexlet med selve Guddommen, anseet for belivet og besjælet af denne, og saaledes Gjenstand for den Dyrkelse, som egentlig skyldtes det høiere Væsen, hvilket derved skulde betegnes. Saaledes opstod Billeddyrkelsen hos Nordmændene som hos saamange andre Folkefærd, og blev en rig Kilde for den groveste Overtro.

Hvor taa end den bildende Kunst hos vore hedenske Forfædre maa antages at have været, i Sammenligning med hvad den var hos Grækere og Romere, og hvad den nu er hos Europas dannede Folkeslag, saa var den dog vist allerede tidlig tilstrækkelig til at danne i en eller anden Materie en Lignelse af den legemlige Form, under hvilken man tænkte sig de forskjellige Guder. Disse Gudebilleder vare, som det synes, almindelig af Træ, stundom af Metal, men vist nok sjælden af Steen. De kaldtes goð, Guder, eller skurðgoð, udskaarne Guder; dog skriver denne sidste Benævnelse sig maaskee fra de christelige Tider, da man søgte at kaste al mulig Foragt paa Afgudsdyrkelsen. Ingen saadanne Billeder ere bevarede, som med Vished kunne antages for Levninger fra Asedyrkelsen, hvilket vel deels har sin Grund i de første Christendoms-Læreres Iver for at tilintetgjøre alle Gudebilleder, deels i den mindre varige Materie, af hvilken disse oftest vare dannede, deels udentvivl ogsaa i Mangelen paa virkelig Skjønhed hos dem, i det de nemlig, naar Troen paa deres Hellighed var borte, ei længer som blotte Kunstværker kunde begeistre. Det er saaledes af gamle skriftlige Efterretninger alene og især af vore Sagaer, at vi kunne øse nogen Kundskab om den nærmere Beskaffenhed af vore hedenske Forfædres Afgudsbilleder.

Naar disse omtales, da beskrives de altid som værende i Menneske-Lignelse, snart i fuld Størrelse, snart mindre, af Udseende og med Attributer svarende til de Guders formeentlige Væsen og Egenskaber, som de skulde forestille. De store Billeder, der havde deres Plads i Templerne, vare ofte behængte med Klæder og Kostbarheder, og stode almindelig paa en Forhøining eller et Fodstykke, stallr eller hjallr, der tillige synes at have

tjent som Alter. Stundom havde man ogsaa Gudebilleder i Forstavnen paa Krigsskibene maaskee som et Slags Gallion. Mindre Billeder bar man hos sig som Amuleter.

I det gamle Tempel ved Upsal vare, efter Adam af Bremens Vidnesbyrd, Billeder opstillede af Thor, Odin (Wodan) og Frey (Fricco). Den Førstes Billede havde den fornemste Plads i Midten; de to Andres stode hvert paa sin Side. Thor var forestillet med et Scepter (udentvivl Hammeren) i Haanden; Odin, som Krigens Gud, var bevæbnet, og Frey, i Egenskab af Frugtbarhedens Gud, var afbildet som en Priapus [1]. Odins Billeder omtales ellers ikke særskilt i Sagaerne; men desto hyppigere Thors. I Hoved-Hofet eller Templet paa Mæren i Indre-Throndheim indtog Thors Billede den fornemste Plads. Billedet var stort og rigt prydet med Guld og Sølv. Guden var forestillet siddende i en prægtig Kjærre, for hvilken to kunstigen udarbeidede Gedebukke af Træ vare spændte. Baade Kjærren og Bukkene stode paa Hjul, og om Bukkenes Horn var slynget en Kjæde af Sølv, med hvilken man drog det hele Billede. Alt skal have været saa vel gjort, at det vakte Kong Olaf Tryggvessøns Forundring, da han traadte ind i Templet [2].

I et Hof paa Hundthorp i Gudbrandsdalen stod et stort, meget hædret Thorsbillede; det var af Træ, hult indvendig og i Menneske-Lignelse; det var smykket med Guld og Sølv, havde en Hammer i Haanden og stod paa en Forhøining (hjallr). Dette Billede førte Benderne med megen Høitidelighed ud mod Olaf den Hellige, da han kom til Gudbrandsdalen for at christne dem; men Olaf lod en af sine Mænd knuse det [3]. Et Thorsbillede af Træ stod blandt flere Afgudsbilleder, alle paa Forhøininger (stallar), i et Hof

¹ Ad. Brem. de situ Daniæ c. 233.
² Ol. Tr. s. Skalh. II. 24.
³ Snor. Ol. Hel. s. 118—119; Ol. Hel. s. i Fornm. s. IV. 107—108.

i Throndheim, hvilket en rig Bonde, Finn, eiede [1]. I det Hof i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dale=Gudbrand eiede tilsammen, var Thor forestillet paa en Kjærre og prydet med Guldringe. Sammesteds var og Haakons Skytsgudindes, Thorgerd Horgabruds, Billede i siddende Stilling, saa stort som et voxent Menneske, med Fald (et Slags Hovedtoi) paa Hovedet og en Guldring paa Armen. Yrps, Thorgerds Sosters, Billede fandtes der ogsaa, og havde ligeledes en Guldring paa Armen [2]. I et andet Tempel, som Haakon Jarl eiede, stod Thorgerd Horgabruds Billede paa en Forhoining (stallr); det var prægtig smykket og havde en Guldring paa Armen [3]. I Baldershage=Templet i Sogn siges der at have været mange Afgudsbilleder, blandt hvilke Balders udtrykkelig nævnes [4]. Mange Afgudsbilleder omtales ogsaa i et Tempel ved Olves=Vand paa Island [5]. I et andet Tempel paa Island, tilhorende en vis Berse, sad Frey og Thor i Hoisædet, og ligeover for dem Frigg og Freya; disse Gudebilleder vare iforte Klæder og Prydelser af Guld og Solv [6]. Erik Haakonsson Jarl havde i Begyndelsen af Svolder=Slaget Thors Billede i Forstavnen paa sit Skib, men lod det siden borttage og et Crucifix sætte i Stedet [7]. Fostbrodre=Saga omtaler en Stol, paa hvis Læner eller Sidestolper Thors Billede med Hammer i Haanden var udskaaret [8]. Et meget anseet Freys Billede af Træ fandtes i et Tempel i Throndheim, hvilket Billede Kong Olaf Trygvesson sonderhuggede i Bendernes Paasyn [9]. Den agdiske Konge Kjotve

[1] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 202—203.
[2] Niáls s. 89.
[3] Færeyg. s. 23; Ol. Tr. s. i Fornm. s. 184.
[4] Friðþ. s. 9.
[5] Hörðs. s. 18.
[6] Dropl. s. s. 26.
[7] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 252—253.
[8] Fóstbr. s. 38.
[9] Ol. Tr. s. Skalh. II. 49—50.

hiin Rige, der stred mod Harald Haarfager i Hafersfjord, havde en Lod, paa hvilken Guden Frey var afbildet i Sølv. Dette Klenodie, som han holdt i stor Ære, faldt efter Slaget i Kong Haralds Hænder, og han bortskjænkede det til sin Ven, Høvdingen Ingemund Thorsteinssøn, der siden bar Billedet i en Pung og holdt det høit i Agt [1]. Dette sidstnævnte Billede har rimeligviis været baaret som en Amulet, og det samme har udentvivl ofte været Tilfælde med de Guld-Bracteater, som man finder i Gravhauge og i Jorden, paa hvilke Menneske- og Dyre-Billeder, hvis Betydning det nu er umuligt at bestemme, findes, og som tillige ere forsynede med en Hempe for at fæstes i Halskjæder.

Der omtales ogsaa Billeder af Deig eller Leer i Menneskelignelse, hvilke endnu efter Christendommens Indførelse vare Gjenstand for hemmelig Dyrkelse [2].

Hvor stor iøvrigt Overtroen med Hensyn til Afgudsbillederne har været hos mange af de hedenske Nordmænd, derom vidne flere Træk i Sagaerne, ihvorvel man ogsaa maa tilstaae, at de første christelige Læreres egen Overtro og blinde Iver kan have frembragt adskillig Overdrivelse i disse Beretninger. For Thors Billede i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag Mad, og troede, at Guden fortærede denne [3]. Om Thorgerd Hørgabruds Billede fortælles, at det tilkjendegav Haakon Jarl Gudindens Velbehag med hans Offere ved at bøie sin Arm saaledes, at han kunde faae aftrukket den ene Guldring, som prydede samme [4]. Et Thors Billede paa Raudsey ved Naumudal beskrives som saaledes fortryllet (**magnat**) ved Offringer, at det kunde tale med sin Dyrker, Raud, og ledsage ham omkring paa Øen, at det kunde frembringe

---

[1] **Vatsd. s. 9—10.**

[2] **„Matblót eða leirblót gort i mannsliki af leiri eða af deigi."** Ældre Eids. Th. Christenret 24; i Norges gamle Love I. S. 383.

[3] **Snor. Ol. Hel. s. 118.**

[4] **Færeyg. s. 23; Ol. Tr. s. i Fornm s. 184.**

Storm ved at puste i Skjægget, ja at det kunde trække Krog med Kong Olaf Tryggvesøn over en Ild, i hvilken Leg det dog kom til kort, styrtede i Ilden og fortæredes [1]. Da Dale-Gudbrand saa sit Tempel opbrændt og Gude-Billederne liggende uskadte ude paa Marken, udbrød han: „stor Magt er vore Guder given, at de selv ere gangne ud af Ilden!" Haakon Jarl derimod var her mindre forblindet: „Guderne — sagde han — have ikke gjort dette; et Menneske har opbrændt Huset og baaret Guderne ud." Ugjerningen var ogsaa begaaet af en Islænding Hrap, der en Tid havde opholdt sig hos Gudbrand [2]. Om Islændingen Grimkel heder det, at han saa Gudebillederne i sit Hof isærd med at flytte bort fra deres Sæder af Misnøie med hans Søn Hørd [3]. Om et Freys Billede i Sverige skal Bønderne der have havt den Tro, at det havde ægteskabelig Omgang med en Kvinde, der opvartede det [4].

Der gaves ellers foruden de egentlige Afgudsbilleder et Slags hellige Billeder, der i Hedenskabet fandtes i enhver Nordmands Huus, nemlig de saakaldte Øndveges-Suler (**öndvegis-sulur**) eller Høisædes-Piller, stundom ogsaa, som det synes, benævnte Setstokker (**setstokkar**). Dette var to høie tilhugne Træstolper, af hvilke een stod paa hver Side af Husbondens Høisæde, og hvis nederste Ender vare nedgravne i Jorden [5]. Øndveges-Sulerne ansaaes for særdeles hellige, man kan næsten sige for et Slags Huusguder. Det var en almindelig Skik blandt de Nordmænd, der forlode deres Fædreneland for at nedsætte sig paa Island, at medtage Øndveges-Sulerne fra deres gamle Hjem, og naar de fik Island i Sigte, da at kaste dem overbord, og siden vælge Bostad, hvor de fandt dem drevne i Land. Saaledes gjorde Ingolf, den første

[1] **Ol. Tr. s. i Fornm. s. 145, 150.**
[2] **Niáls s. 79.**
[3] **Hörðs s. 18.**
[4] **Ol. Tr. s. i Fornm. s. 173.**
[5] **Vatsd. s. 15.**

Nordmand, der tog fast Bolig paa Island [1]. Om Landnamsmanden Bjørn Ketilssøn fra Sogn heder det, at, da han ved Ankomsten til Island fandt sine Ondveges-Suler drevne ind i en Vig, det syntes ham, at Bostad der var ham anviist [2]. Samme Anviisning fulgte ogsaa hans Søster Aud i at vælge sin Bolig [3]. Landnamsmanden Thord Hrappssøn havde allerede i 10 til 15 Aar boet paa Islands østlige Side, da han fik spørge, at hans Ondveges-Suler vare drevne i Land paa Øens vestlige Kyst; og strax solgte han sin Gaard for at flytte hid [4]. Ligedan gjorde en anden af Islands Landnamsmænd, Lomund hiin Gamle fra Vors [5]. Da Erik Røde, der fra Jæderen var dragen over til Island, havde laant en anden Islænding, Thorgest, sine Setstokker — hvilket Navn vel betegner det samme som Ondveges-Suler — og ikke kunde faae dem tilbage, gav dette Anledning til en Strid, der kostede mange af begges Tilhængere Livet, og omsider voldte Eriks Landsforviisning og Nedsættelse paa Grønland [6]. Halstein Thorolfssøn, der nedsatte sig i Islands vestlige Deel, offrede til Thor og gav ham (indviede i hans Tjeneste?) sin Søn, for at Guden skulde sende ham Ondveges-Suler; da, heder det, drev der op paa hans Grund et Træ, 63 Alen langt og 2 Favne tykt, af hvilket ikke alene han, men hele det nærmeste Nabolag fik Ondveges-Suler [7].

Det er sandsynligt, at ofte en eller anden Guds Billede har været udskaaret paa Ondveges-Sulerne, og at dette har bidraget noget til den Ærefrygt, man bar for dem. Man finder i det mindste, at dette har været Tilfælde med de Ond-

---

[1] Lndnb. I. 8.
[2] Laxd. s. 3.
[3] Laxd. s. 5; Korm. s. 2.
[4] Lndnb. I. 10.
[5] Lndnb. IV. 5.
[6] Lndnb. II. 14,
[7] Lndnb. II. 23.

veges-Suler, som undertiden fandtes i Templerne. Saaledes berettes det, at Thors Billede var udskaaret paa den ene af de Ondveges-Suler, som havde staaet i Thors Tempel paa Øen Moster i Norge, og efter hvis Anviisning den islandske Landnamsmand Thorolf Mostrarskeg tog Bolig [1].

§ 20.

Hellige Bygninger.

Af hellige Bygninger, bestemte til Gudernes Dyrkelse, omtales to Slags som almindelige, nemlig **Hørg** og **Hof**.

Hørg (hörgr Flt. hörgar) nævnes ofte i de gamle Digte, Sagaer og Love [2], men beskrives ikke nøie; dog skjelnes det fra Hof, hvilket sidste var Benævnelsen for de egentlige Templer [3]. Hørgerne vare — saavidt skjønnes — et Slags Steen-Altere eller af Stene indhegnede Offersteder under aaben Himmel. De vare helligede visse Guddomme, ansaaes maaskee stundom, naar de bestode af enkelte Stene, for Gudebilleder, og oversmurtes ved Offringerne med Blod. Saaledes heder det i Edda-Digtet Hyndluliod, hvor Freya indføres talende om sin Yndling Ottar:

Hørg han mig satte
opført af Stene,
nu ere de Stene
vordne til Glar;
med friskt Oxeblod
han dem bestænkte;
altid troede Ottar
paa Asynjer [4].

Om Kongedatteren Alfhild heder det, at hun blev bortført af Starkad, da hun ved en Offring til Diserne om Natten be-

---

[1] Eyrb. s. 4.
[2] Lndnb. II. 16; Ørv. Odds s. 29; ældre Gulath. L. c. 29.
[3] D. æ. Edda: Völuspá 7; Vafþrm. 38; Helgakv. Hjørv. 4.
[4] D. æ. Edda: Hyndlul. 10.

smurte Horgen med Blod [1]. Vi see rimeligviis endnu Levninger af saadanne **Horger** i mange af de Steensætninger, som findes baade i Norge og dets Nabolande. Især er det sandsynligt, at de Steenkredse, der bestaae af store oventil noget tilspidsede og i maadelige Mellemrum fra hinanden opstillede Stene, have henhørt til dette Slags Offersteder, og Stenene maaskee forestillet de der dyrkede Guders Billeder. Deslige Offersteders store Simpelhed berettiger iøvrigt til at antage dem for en ældre Indretning end de egentlige Templer [2].

De hedenske Nordmænds Templer benævntes almindeligst **hof**; de kaldtes ogsaa **goðahús** (Gudehuse) eller **blóthús** (Offerhuse). Ingen af disse Bygninger staae nu, saavidt vides, tilbage, ei engang Ruiner af dem, der kunne give os Begreb om deres Indretning; thi Christendommens første Udbredere vare omhyggelige for at faae enhver saadan Bygning ødelagt, eller i det mindste ombannet til en christen Kirke, under hvilken Forvandling den ældre Form snart blev ukjendelig. Man maa saaledes lade sig nøie med gamle Beskrivelser, og af disse findes i vore Sagaer nogle temmelig fuldstændige.

Da den norske Høvding Thorolf Mostrarskeg forlod Norge for at nedsætte sig paa Island, nedrev han det Thors Tempel paa Øen Moster, som han havde forestaaet, og medtóg det meste af Tømmeret, samt Mulden under den Forhøining, paa hvilken Thors Billede havde siddet. Da han var kommen til Island, og der efter Thors Anviisning — egentlig efter Anviisning af Templets Øndveges-Suler, paa hvilke Thors Billede var udskaaret [3] — havde taget Bolig ved Thorsnæs paa Breidafjordens sydlige Side, lod han her reise et stort Hof af samme Tømmer og rimeligviis i samme Form som det

[1] **Herv. s. 1.**

[2] Om Betydningen af Navnet **hörgr** kan ellers eftersees Glossariet til første og anden Deel af den arnamagn. Udgave af **den ældre Edda**, samt Ihre: **Gloss. Sviog.** under Ordet **Hörg.**

[3] Jfr. § 19.

nedtagne Tempel paa Moster. Døren til dette Hof var paa Sidevæggen nær den ene Ende; indenfor Døren stode Øndveges-Sulerne, og i dem vare Nagler, der kaldtes Gude-Nagler (reginnaglar), men om hvis Betydning der iøvrigt ingen Oplysning gives. Indenfor dette Huus var et andet, ligt Choret i de christelige Kirker, og her stod midt paa Gulvet en Forhøining (stallr) og et Alter (rimeligviis en Forhøining, der tillige tjente til Alter), paa hvilket laa en Ring uden Sammenføining (hringr mótlauss) af 2 Ørers Vægt; ved den skulde alle Eder aflægges, og den skulde Høvdingen have paa Haanden (el. Armen) ved alle Sammenkomster. Paa Forhøiningen skulde ogsaa staae en Laut-Bolle (Offerblods Bolle) og deri en Laut-Teen ligesom en Stænke-Kost, med hvilken man skulde stænke af Bollen det Blod, der blev kaldet Laut, og var af de Dyr, som bleve Guderne offrede. Rundt omkring Forhøiningen vare Gudebillederne opstillede i det mindre Hus (afhúsil). I Nærheden var en Dom-Ring, i hvilken Mennesker bleve dømte til at offres; og i denne Ring stod Thors-Stenen, over hvilken de bleve knuste (deres Ryg knækket?), der skulde offres. Endnu længe efter Christendommens Indførelse troede man at see Blod-Spor paa Stenen [1].

Den islandske Høvding Thorgrim, en Søn af Nordmanden Helge Bjola, var en stor Blotmand. Han lod paa Kjalarnæs i det sydvestlige Island reise i sin Gaardsmark (tún) et Hof 100 Fod langt og 60 Fod bredt; Thor blev der meest hædret. Templet var indeni bygget rundt som en Hue (altsaa med hvælvet Loft), det var overalt tjældet (behængt med Tapeter) og forsynet med Vinduer. Thors Billede stod i Midten, de andre Guder paa begge Sider. Foran Thor stod en Forhøining (stallr), gjort med megen Kunst og ovenpaa bedækket med Jærn. Paa den brændte en Ild, som aldrig maatte slukne,

[1] Eyrb. s. 4, 10; Lndnb. II. 12.

og som kaldtes viet Ild; der laa ogsaa en stor Ring af Sølv, som Hof-Goden skulde have paa sin Arm ved alle Sammenkomster, og ved hvilken Alle skulde sværge. Paa denne Forhøining stod desuden en stor Bolle af Kobber, i hvilken man lod Blodet rinde af de Dyr eller Mennesker, der blev givne til Thor. Dette kaldte de Laut og Laut-Bolle, og deraf skulde stænkes over Folk og Fæ. Det Offrede skulde benyttes til Gjæstebud; men de Mennesker, der bleve offrede, styrtedes (efterat være dræbte) i en Sump, som var udenfor Døren og kaldtes Blot-Sumpen (blót-kéllda)[1].

Af den første af disse Beskrivelser, der udentvivl er meget troværdig, seer man, at der i de gamle Nordmænds hedenske Templer har været — i det mindste undertiden — gjort Forskjel paa det indre Allerhelligste, hvor Gudernes Billeder vare opstillede, og paa det Ydre af Templet, i hvilken, udentvivl den rummeligste, Deel man maa antage, at Offer-Gjæstebudene ere holdte. Det er vel derfor denne sidstnævnte Deel af Templet, der andensteds i Sagaerne beskrives som indrettet til at have Ilde brændende langs Gulvet, over hvilke Kjød-Kjedlerne hang, og paa begge Sider af hvilke Sæder vare indrettede for de i Offer-Gjæstebudet Deeltagende[2]. Denne ydre Deel af Templet bliver udentvivl samme Bygning, som paa andre Steder kaldes Disarsal. Denne beskrives nemlig i Fridthjofs Saga som høiest blandt Baldershage-Templets Bygninger, og som indrettet til Gjæstebud med Ilde langs Gulvet og Sæder paa Siderne[3]. I Ynglinga-Saga beskrives Disarsalen ved Templet i Upsal som saa stor, at Kong Adils reed omkring i den[4]. Det var ogsaa nødvendigt, at den Bygning, i hvilken alle Bønder af store Bygdelag forsamledes til Offergjæstebuder, maatte være meget rummelig[5]. Iøvrigt er

[1] Kjalnes. s. 2.
[2] Snor. Hák. Góð. s. 16.
[3] Friðþ. s. 5, 9.
[4] Snor. Yngl. s. 33.
[5] Snor. Hák. Góð. s. 16, Ol. Tr. s. 72.

det vel muligt, at denne Indretning især har været egen for de offentlige Templer, der vare fælles for Indbyggerne af hele Fylker eller større Dele af Landet; men at de mindre Templer, der ofte kun vare at ansee som private Mænds Huus-Kapeller[1], have været indrettede paa en anden Maade og kanskee mere i Overeensstemmelse med det andet af de forhen beskrevne.

Man finder ellers omtalt høie Skidgaarde eller Plankeværker omkring Templerne[2], og Metal-Ringe i Tempel-Dørene, rimeligviis til at trække dem op og igjen med. I Lade-Templets Dør var en Ring, som antoges for at være af Guld, men som dog siden opdagedes at være indvendig af Kobber[3].

Udentvivl vare Hofene i Norge, ligesom alle andre Bygninger i dette Land i den ældste Tid, opførte af Træ; i det mindste finder man aldrig noget Tempel af Steen der udtrykkeligen nævnet. Om Nordmændene udenfor Norge, i Sverige, Danmark eller andre Lande, have reist deres Templer af en varigere Materie, er uvist.

Naar der paa flere Steder tales om, at Templerne, især de mindre, vare indvendig tjældede eller behængte med Tapeter[4], saa er heri intet urimeligt; thi saadan Prydelse brugtes hyppigen i Oldtiden i de norske Høvdingers Huse. Men naar det, som f. Ex. om det Tempel, i hvilket Haakon Jarl dyrkede Thorgerd Horgabrud, heder, at det var indvendig ziret med Indlægninger af Guld og Sølv, samt forsynet med saamange Glar-Glugger eller Vinduer, at der ingensteds var nogen Skygge[5], da hører vel dette til senere Tiders Udsmykkelse af de gamle Sagn. Ikke heller bør man blindt hen fæste Lid til Adam af Bremens og hans Scholiasts prægtige Beskrivelse af Templet

[1] Niáls s. 83; Ol. Tr. s. i Fornm. s. 146, 201.
[2] Friðþ. s. 1; Dropl. s. s. 26.
[3] Snor. Ol. Tr. s. 66.
[4] Kjaln. s. 2; Dropl s. s. 26.
[5] Færeyg. s. 23; Dropl. s. s. l. c.

i Upsal; thi i det den Første taler om det som overalt udziret med Guld (saaledes maa man vel forstaae "totum ax auro paratum"), og den Anden fortæller om det stedse grønne Træ, som fandtes ved det, saa synes Begge af Uvidenhed at have overført Mytherne om det guldtækkede Valhal og om den stedse grønne Ask Yggdrasil paa den sidste berømte Levning af Nordmændenes hedenske Gudsdyrkelse[1].

Templerne vare undertiden helligede een enkelt, men langt oftere flere Guddomme[2]; der omtales endog et Tempel i Gotland, i hvilket der fandtes 100 Gude-Billeder[3], en Angivelse, som dog synes overdreven. Men selv naar i et Tempel mange Guder dyrkedes, saa var der alligevel oftest een eller et Par, som indtoge den første Rang; og det er forhen anmærket, at i Norge og paa Island Thor sædvanligen nød denne Ære[4].

Templerne ansaaes for fredhellige, for Steder, inden hvis Vægge eller paa hvis Grund ingen voldsom Handling maatte foretages. Denne Helligdom udtryktes i det gamle Sprog ved Navnet Ve; den der krænkede den kaldtes: vargr í veum d. e. en Varg eller Ulv i Helligdommen, og var fredløs for Alle. Man finder i Sagaerne flere Træk af de gamle Nordmænds Ærefrygt for Templerne. Om den store Hellighed, der hvilede over Templet i Baldershage i Sogn, er ovenfor talet[5]. Da Islændingen Hrap havde opbrændt det Tempel i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dale-Gudbrand eiede i Fællesskab, erklærede Jarlen dette for en Gjerning, der for stedse vilde udelukke Ophavsmanden fra Valhal[6]. Den tilforn oftere nævnte islandske Landnamsmand Thorolf

---

[1] Ad. Brem. de situ Daniæ. 133.
[2] Jfr. §§ 17, 18, 19.
[3] Jomsv. s. i Fornm. s. XI. 12. jfrt m. Odd Munks Ol. Tr. s. 12.
[4] Jfr. § 17.
[5] Jfr. § 17.
[6] Níáls s 89.

Mostrarskeg ansaa hele Næset Thorsnæs, der havde faaet sit Navn, fordi Thors Billede der var drevet i Land, og fordi Thors Hof der var bygget, for helligt. Grunden maatte ikke besmittes hverken ved Blod udøst i vred Hu (heiptarblóð), eller derved at Mennesker paa den forrettede sin Nødtørft; dette sidste maatte skee paa et Skjær ved Kysten. Især bar Thorolf Ærefrygt for et eenligt Fjæld paa Næset, som han kaldte Helgafell, og i hvilket han troede Bolig beredt efter Døden for sig og sin Æt; til dette maatte ingen Mand see, førend han havde toet sig, og det var et Fristed baade for Mennesker og Kvæg. Thorolf satte et Hereds-Thing yderst paa Næset. Efter hans Død vilde nogle af de Thingsøgende ei umage sig ud paa Skjæret for at forrette sin Nødtørft; herover opstod en Kamp imellem disse Gjenstridige og Thorsnæsingerne; Thingvolden blev besmittet med Blod, og dette gav Anledning til, at Thingstedet blev flyttet høiere op paa Næset, da den Grund, paa hvilken det før havde været, nu ei kunde ansees for helligere end enhver anden[1]. Da den norske Hovding Thorhadd hiin Gamle, der var Hof-Gode paa Mæren i Throndheim, drog over til Island, nedtog han i Forveien Hofet og førte med sig Hofs-Mulden (Mulden under Templets Grund), samt Sulerne (Ondveges-Sulerne). Han nedsatte sig i Stødvar-Fjord paa Islands østlige Kyst, og lagde Mærens Helligdom (Mærina helgi) over hele Fjorden. Han lod intet levende Væsen dræbe der, undtagen det Kvæg, han behøvede at slagte til sin Huusholdning[2].

Det var ikke tilladt at bære Vaaben i Templerne. Da Kong Olaf Tryggvesson gik ind i Hofet paa Mæren, heder det, at de af hans Mænd og af Bonderne, som fulgte ham, vare vaabenløse; ikkun Kongen selv havde en guldbeslagen Stav eller Hammer i Haanden[3]. Nordmanden Rafn maatte overlade

---

[1] Eyrb. s. 4, 9, 10.
[2] Lndnb. IV. 6.
[3] Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 167; Ol. Tr. s. Skalh. II. 24.

den islandske Høvding og Hof-Gode Ingemund et herligt Sværd i Boder, fordi han, fordybet i en Samtale med Høvdingen, af Uagtsomhed var gaaet med Sværdet i Haanden ind i det Hof, som denne forestod i Vatsdalen. "Ei er det Skik — sagde Ingemund til ham — at bære Vaaben i Hofet; og du vil verde udsat for Gudernes Vrede, hvis du ei boder." Det var sikkrest, lagde han til, at Rafn gav ham Sværdet, og saaledes overlod ham at formilde Gudernes Vrede[1].

Templerne vedligeholdtes deels ved Indkomster af Jordegods, der var dem tillagt, deels ved den saakaldte Hoftold eller Tempel-Told (**hoftollr**), en Afgift, som Alle, der søgte til et vist Tempel, maatte erlægge til dette. Af første Slags synes den saakaldte **Uppsala-auðr**, d. e. Upsals Eiendom, i Sverige at have været; det var Besiddelser, der tilhørte Templet i Upsal og dets Forstandere, Kongerne sammesteds[2]. Saadanne Tempel-Jorder omtales ogsaa paa Island. Det heder nemlig om Goden Jørund Rafnsson, der reiste et Hof paa sin Gaard Svertingstad i Islands østlige Fjerding, at han tilegnede sig et stort Stykke Land, som endnu ei var taget i Besiddelse, og lagde det til Hofet[3]. Hof-Tolden eller Tempel-Afgiften var almindelig paa Island, ligesom efter al Rimelighed ogsaa i Norge, og lignes ved den Tiende, der i den christelige Tid erlagdes til Kirkerne[4]. Templets Forstander eller Forstanderinde, Hof-Goden eller Hof-Gydjen, oppebar Afgiften, samt benyttede den og Tempel-Godset, men skulde til Gjengjæld sørge for Templets Vedligeholdelse[5].

Man maa antage, at flere Templer i Norge, endog Hoved-Templer, der søgtes af hele Fylkers Indvaanere, egentlig have været visse Høvdingers private Eiendom, der først have

[1] **Vatsd. s. 16.**
[2] **Snor. Yng. s. 12,** jfrt **m. Ol. Hel. s. 76.**
[3] **Lndnb. V. 3.**
[4] **Lndnb. IV. 7.**
[5] **Eyrb. s. 4, 10; Vápnfirð. s. 5.**

reist dem samt været deres Forstandere, Hof=Goder, og i hvis Æt dette Forstanderskab eller Præstedømme siden har været arveligt. Det bliver da forklarligt, hvorledes saadanne Høvdinger kunde have Raadighed til at nedrive Templer og flytte dem med sig, naar de selv forlode Landet, hvilket vi ovenfor have seet var Tilfælde baade med Hofet paa Mæren i Throndheim, der dog synes at have været et Hoved=Tempel for Ind=Thronderne, og med Hofet paa Moster[1].

§ 21.

Den hedenske Gudstjeneste.

Offringer, eller i det gamle norske Sprog blót, ansaaes af de hedenske Nordmænd for det kraftigste Middel til at vinde Gudernes Gunst og afvende deres Vrede. Disse Offringer vare almindelig blodige, og bestode i Drab eller Slagtning af levende Skabninger under visse høitidelige Ceremonier, hvilke dog i de gamle Efterretninger ei nærmere beskrives[2]. De Dyr, som ved de større offentlige Offerfester sædvanligst offredes, vare Oxer, Heste, Faar og Sviin. Offerdyrene gjødedes i Forveien, for at de kunde naae en betydelig Størrelse og faae et godt Udseende[3]. De slagtedes af Goden eller Tempel=Forstanderen[4], og i Almindelighed, som det synes, foran Afguds=Billederne[5]. Blodet, der kaldtes Laut (laut), samledes i en Bolle, kaldet Laut=Bolle (lautbolli); denne var, som det lader, almindelig af Kobber og havde sin Plads i Templet paa det fornemste Alter[6]. Ved Hjælp af Stænke=

---

[1] Lndnb. IV. 6; Eyrb. s. 3.

[2] Udledningen af Ordene blót og blóta er uvis. Flere have villet sætte dem i Forbindelse med blóð, Blod, men dette forkastes, og udentvivl med Grund, af J. Grimm. Deut. Myth. S. 31—33.

[3] Snor. Yngl. s. 30; Herv. s. 14.

[4] Lndnb. IV. 7.

[5] Ol. Tr. s. i Fornm. s. II. 173.

[6] Eyrb. s. 4; Kjaln. s. 2.

Koste, de saakaldte Laut-Teuer (laut-teinar), besmurtes (rjóða) Alterne og Hofets Vægge med dette Laut eller Offer-Blod, ligesom det og udstænktes (stökkva) over den til Offringen forsamlede Menneske-Mængde [1]. Gude-Billederne, der, som ovenfor anmærket, oftest vare af Træ, indsmurtes, rimeligviis med Fedtet af Offerdyrene, guedes med Duge, og bagedes ved den langs Tempel-Gulvet brændende Ild, hvilken Forretning man finder har været udført af de ved Festen forsamlede Kvinder [2].

De offentlige Offerfester vare forbundne med høitidelige Gjæstebude (blótveizlur, Ekt. blótveizla, maaskee ogsaa gildi) [3]. Paa nogle Steder bekostedes disse af Goden eller Tempel-Forstanderen, som til Gjengjæld havde Nytten af Templets Ejendom og oppebar Tempel-Skatten eller Hof-Tolden [4]. Dette synes at have været almindeligt paa Island, hvor sædvanlig Hofene vare Godernes private Ejendom [5]. Paa andre Steder derimod, og dette synes at have været almindeligt i Norge, bestredes Offer-Gjæstebudene ved Sammenskud af de til et vist Hof søgende Bønder, der da medbragte til Gildet Øl og allehaande Madvarer; dog kunde det ogsaa her hænde, at en eller anden rig og mægtig Høvding, der tillige var Tempel-Forstander, ene overtog Bekostningen ved et Offer-Gjæstebud, hvilken Rundhed da blev høiligen priset [6]. I Norge synes efter Harald Haarfagers Tid Overopsynet med alle offentlige Offringer og dermed forbundne Gjæstebude at have tilkommet Kongen; han indtog derfor ogsaa Høisædet ved Offer-Gilderne, naar han i dem var tilstede; i andet Fald forestod en eller anden Høvding dem paa hans Vegne [7]. Undertiden gik Forstan-

---

[1] Snor. Hák. Góð. s. 16.
[2] Friðþ. s. 9.
[3] D. æ. Edda: Völuspá. 27.
[4] Eyrb. s. 4, 10.
[5] Vatnsd. s. 41.
[6] Snor. Hák. Góð. s. 16.
[7] Snor. Hák. Góð. s. 16—18.

derskabet for et vist Fylkes eller større Landskabs Offerfester vexelviis om til et vist Antal (tolv) af de gjæveste Bonder; men dette var dog maaskee en Undtagelse fra den almindelige Skik, og fandt først Sted, da Kongerne og deres Mænd vare faldne fra Ase-Troen og havde antaget Christendommen[1]. Den gamle Skik i Fylkesforfatningens Tid har udentvivl været den, at Herseren i Egenskab af Gode forestod de offentlige Offergilder i sit Hered, eller hvor flere Hereder eller endog Fylker sloge sig sammen til Offring, da samtlige derværende Hersere, dog saaledes at den, ved hvis Hof Offergildet holdtes, havde Forsædet. Var Konge eller Jarl tilstede, da indrømmedes dem vistnok altid Hæderspladsen i Gildet; men egentlige Offer-Forstandere vare de neppe, med mindre deres Konge- eller Jarldømme var udsprunget af en overpræstelig Værdighed, hvilket vistnok var Tilfælde paa sine Steder i Norge, ligesom man veed, at det var Tilfælde med Upsala-Kongerne i Sverige[2].

Offergildet fulgte efter den egentlige Offring. Kjødet af Offerdyrene — ogsaa af de offrede Heste — blev nu sødet i store Kjedler, som hang over Ildene langs Hofets Gulv, og siden fortæret af de til Festen Forsamlede, hvilke ligesom ved andre Gjæstebude sadde langs Husets Sidevægge paa begge Kanter af Ildene. De fyldte Drikkehorn (full) bleve baarne om eller mellem Ildene (of elda) rimeligviis til et Slags Renselse, og Offergildets Forstander viede (vígja) dem ligesom al Offer-Maden (blótmatr). Man drak først Odins Horn til Seier og Magt, — eller de, som satte Lid til egen Kraft og Styrke, Thors Horn —; dernæst Njords Horn og Freys Horn for gode Aaringer og Fred. Derpaa pleiede Mange at drikke Brages Horn, ved hvilket høitidelige Løfter bleve aflagte, og endelig Horn for sine afdøde gjæve Frænder. Alle disse høitidelige Skaaler kaldtes minni eller Minde-Skaa-

[1] Snor. Ol. Hel. s. 115.
[2] Friðþ. s. 9; overhovedet jfr. § 16.

ler og udbragtes af Offer-Forstanderen, hvilket i det gamle Sprog hed: "at mæla fyrir minni" d. e. at tale for Skaalen[1].

Den offentlige Offring omfattede saaledes tvende Hovedhandlinger, nemlig først: Slagtningen (högg, at höggva) og den dermed forbundne Blodbesprængning (at rjóða, stökkva), hvilket alt, som det lader, foretoges Festens første Nat; — og dernæst: Offergildet, ved hvilket de viede Skaaler vare Hovedsagen, og under hvilket Gudebilledernes Indsmøring synes at have fundet Sted.

Tre Gange om Aaret holdtes store Offerfester, ved hvilke Bonderne af mindre eller større Landsdele samlede sig til det fælles Hoved-Tempel. Den første af disse Offerfester holdtes ved Vinter-Nat, ved Begyndelsen af Gor-Maaned, eller efter vor Regning i Midten af October, i hvilken Maaned den 14de endnu i Norge benævnes Vinter-Nat og regnes for Vinterens Begyndelse. Denne Offerfest kaldtes vetrnátta-blót eller blót ímóti vetri d. e. Vinternats Offring eller Offring mod Vinteren, og man sagdes da at byde Vinteren velkommen (at fagna vetri). Man offrede da for et godt Aar (til árs), hvilket vel i Norge især gjaldt en god Vinter, der for dette Land var og er af saa stor Vigtighed[2].

Den anden store Offerfest holdtes ved Midvinters Tid (miðr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorre-Maaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12te Mitvet. Denne Offring kaldtes almindelig miðsvetrar blót d. e. Midvinters Offring, eller Jól, jólablót d. e. Jul, undertiden ogsaa Þorra-blót efter Maaneden, i hvilken den høitideligholdtes. Den tog sin Begyndelse Midvinters-Nat (miðsvetrar-nátt), hvilken paa Grund af den da foretagne store Offerslagtning benævntes: höggu-nátt d. e. Hugge- eller

[1] Snor. Hák. Góð. s. 16—18.
[2] Snor. Yngl. s. 8, Ol. Hel. s. 115.

Slagte-Natten, og den varede 3 Dage, eller efter den gamle Udtryksmaade: 3 Nætter. Den lader til at have været Nordmændenes høitideligste Offerfest, og man blotede da for at erholde Fred og Frugtbarhed (**til árs ok friðar**). Om Jule-Aften var det Skik at fremlede en Frey helliget Galt, der kaldtes Forsonings-Galt (**sónar-göltr**), paa den lagde de Tilstedeværende sine Hænder, i det de aflagde høitidelige Løfter (**heitstrengingar**)[1]. Denne Omstændighed saavel som ogsaa det, at Jule-Blotet siges at have været for Fred og Frugtbarhed, gjør det høist sandsynligt, at Festen fortrinlig har været til Freys Ære[2].

Den tredie store Offerfest holdtes ved Sommerens Begyndelse rimeligviis ved Sommer-Dags Tid, hvilken efter Nordmændenes baade ældre og nyere Kalender-Beregning indfalder ved Midten af April. Denne Offerfest kaldtes **blót at sumri** d. e. Offring mod Sommeren, eller **sigr-blót** d. e. Seier-Offring, et Navn, som den erholdt, fordi man da offrede for Seier og Lykke paa de Krigs- eller Vikinge-Toge, hvilke man i forestaaende Sommer skulde foretage[3]. Rimelig-

---

[1] D. æ. Edda: **Helgakv. Hjörvarðss**; **Herv. s. 14.**

[2] Med Hensyn til Julen kan eftersees **Snor. Yngl. s. 8**; **Hák. Góð. s. 15** og **19**, **Ol. Hel. s. 114** og **115**; samt **Ol. Tr. s. i Fornm. s. 162**, jfrt. med 165 og 166; af hvilke Steder det er indlysende, saavel at Jul og Midvinters-Blot have været een og samme Fest, som at den hedenske Jul har været holdet i Januar, altsaa senere end den christne, der som bekjendt begynder den 25de December. Magnusen har imidlertid paa flere Steder, f. E. i sin hedenske Kalender, udgiven som Anhang til 3die Deel af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, antaget Jul for en fra Midvinters- eller Thorre-Blot forskjellig Fest. — Julefesten falder ogsaa upaatvivlelig sammen med den Fest, som Procopius omtaler, at Thuliterne (d. e. Nordmændene) høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst, naar den ved Midvinters Tid i 40 Dage havde været under Horizonten. **Proc. de bell. Got. l. II. c. 15.**

[3] **Snor. Yngl. s. 8, Ol. Hel. s. 115.**

viis har altsaa denne Fest fortrinlig været til Odins Ære.

Nogle have ogsaa antaget en stor Offerfest hos de hedenske Nordmænd ved Midtsommers Tid[1]; men hertil findes neppe i Sagaerne nogen tilstrækkelig Grund. Vel omtaler Snorre paa et enkelt Sted miðsumars-blót; men her er aabenbar en Vildrede i Beretningen, og det er egentlig en Midtvinters- ei en Midtsommers-Offring, hvorom Talen er[2].

At de hedenske Nordmænd have havt flere mindre Offerfester foruden de anførte tre store, er sandsynligt; men at ville bestemme Tiden for dem, fører kun til en Mangfoldighed af Gisninger, der ganske mangle fast Grundvold[3].

Menneske-Offringer (manna-blót) vare ei usædvanlige; dog var det i Almindelighed Trælle og Forbrydere, der bleve offrede[4]. Offringen af Mennesker udførtes enten ved at slagte dem ligesom andre Offerdyr, samle Blodet i Laut-Bollerne og siden sænke Ligene i et Vand eller en Myr[5]; eller ogsaa ved at knuse Offerets Ryg over en skarp Steen[6]; eller endelig ved at styrte det ud over en steil Klippe i Afgrunden[7]. Kun i sjældne og saare vigtige Tilfælder offredes Fribaarne til Guderne; men da vare Offrene endog undertiden Høvdinger eller Høvdingers Børn. Saaledes berettes om Upsala-Kongen Aun, at han offrede sine 9 Sønner til Odin for at forlænge sit Liv[8]. Den vermelandske Konge Olaf Trætelgja blev indebrændt af sine Undersaatter og saaledes offret til Odin, for at et haardt

---

1 Magnusen i hans Specimen calendarii gentilis i 3die Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda, Pag. 1086 o. fl. St.

2 Snor. Ol. Tr. s. 72, jfrt. m. Ol. Tr. s. i Fornm. s. 162, 165, 166, og Ol. Tr. s. Skalh. II. 23—24.

3 Jfr. Magnusen: Specimen calendarii gentilis.

4 Ol. Tr. s. i Fornm. s. 165, 228.

5 Kjaln. s. 2.

6 Eyrb. s. 10.

7 Ol. Tr. s. i Fornm. s. 228.

8 Snor. Yng. s. 29.

Maar skulde ophøre[1]. Om den ivrige Ase-Dyrker Haakon Jarl heder det endelig, at han under Slaget med Jomsvikingerne i Hjørunga-Vaag offrede sin syvaarsgamle Søn Erling til Thorgerd Horgabrud, og lod sin Træl Skopte Kark dræbe Drengen paa den Maade, som Jarlen selv foreskrev[2].

Til Menneske-Offringerne maa ogsaa regnes den Skik at riste Blodørn (rísta blóðörn) paa den fangne Fiende. Dette bestod deri, at man med et Sværd skar Ribbenene fra Rygraden og igjennem det aabne Saar uddrog Lungen, hvilken det da hed man skjænkede Odin til Seier[3].

Den grusomme Skik, som de norske Vikinger i Hedendommet havde, at kaste smaae Børn i Luften og gribe dem igjen paa Spyd-Oddene[4] (henda börn á spjóta oddum), er maaskee ogsaa ei blot at ansee som et Udbrud af den raaeste Kriger-Vildhed, men tillige som et Slags Menneske-Offring.

I Almindelighed betragtede vel Seierherren alle i et Slag fældede Fiender som et Offer, han havde skjænket Odin[5], og det synes undertiden at have været Brug, for at gjøre dette Offer end mere egentligt, at bestryge Altrene med Blodet af de første Høvdinger blandt de Faldne[6].

Af blodige Selv-Offringer omtales i Sagaerne to Slags. Det første er Mærken med Spydod (at marka sik geirsoddi), en Skik, hvorved den paa Sottesæng døende Asernes Tilbeder indviede sig til Odin. Skikkens Indførelse tilskrives Odin selv[7]; men hvorvidt den har været almindelig,

---

[1] Snor. Yngl. s. 47.
[2] Jomsvik. s. 44 ; Fornm. s. XI. S. 135.
[3] Ol. Tr. s. Skalh. I. 179; s. o. Edda: Sig. kv. Fafnb. II. 26. Ragn. Lbr. s. 18; Norna Gests s. 6.
[4] Lndnb. V. 11 ; Friðþ. s. 11.
[5] Jfr. § 17.
[6] Herv. s. 12.
[7] Snor. Yngl. s. 10.

vides ikke. Rimeligviis skulde den træde istedet for Vaabendøden paa Slagmarken og saaledes aabne den Døende Adgang til at optages i Einherjernes Rækker. — Det andet Slags Selv-Offring bestod i, at den, der var bleven gammel eller kjed af Livet, nedstyrtede sig fra en steil Klippe og saaledes henfoer til Odin. Dette omtales kun paa eet Sted, nemlig i Kong Gautreks Saga. Det fortælles nemlig her, at en afsides boende Familie i Vester-Gøtland havde en høi og steil Klippe, kaldet Ætternisstapi (d. e. Æt-Klippe) ved sin Gaard, og fra denne Klippe nedstyrtede sig alle Gamle af Ætten, eller de som ingen Udsigt havde til at ernære sig uden at falde de Øvrige til Byrde; "de døde saaledes — heder det — uden al Sot og henfore til Odin"[1]. Vel er Gautreks Saga i det Hele et Æventyr, men enkelte meget gamle og vistnok ægte Sagn ere hist og her indblandede i den, og deriblandt er uden-tvivl den her anførte Beretning, som neppe bør ansees for blot Digt.

Der gaves ogsaa Menneske-Offringer, der ei medførte den Offredes Drab, i det mindste ei for Øieblikket. Dette var nemlig, naar et Menneske enten gav sig selv, eller af sine Forældre, undertiden allerede i Moders Liv, blev given til en af Guderne, d. e. indviet til denne Guds Tjeneste, udentvivl som sammes Hof-Gode eller Præst. Om Høvdingen Gudbrand, efter hvem Gudbrandsdalen skal have faaet Navn, heder det saaledes, at han af sin Fader Raum blev given Guderne, og hans oprindelige Navn Brand paa Grund heraf forandret til Gudbrand[2]. Den ivrige Thors-Dyrker Thorolf Mostrarskegg paa Island, om hvem ovenfor er talet, "gav sin Søn Stein (som det synes alt fra Fødselen af) til Thor, sin Ven, og kaldte ham Thorstein"[3]. Om denne Thorstein igjen fortælles der, at da han fik en Søn, som ved den hedenske

---

[1] Gautr. s. 1—2 i Fornald. s. III.
[2] Fund. Nor. 1. i Fornald. s. II. S. 6.
[3] Eyrb. s. 7.

Overøsning med Vand erholdt Navnet Grim, "gav han ham til Thor, bestemte ham til Hof=Gode og kaldte ham Thorgrim"[1]. Den haleygiske Høvding Eyvind Kinnrifa, Kong Olaf Tryggvesøns Samtidige, var fra Fødselen af given Odin. Da Kong Olaf havde fanget ham — siges der — og hverken ved gode Ord eller Trudsler kunde bevæge ham til at lade sig døbe, lod han tilsidst sætte et Bækken med Gløder paa Eyvinds Mave for ved denne skrækkelige Pinsel at tvinge ham. Men Eyvind var endda ubevægelig. Da hans Bug omsider revnede ved Heden, bad han, at man vilde tage Bækkenet bort; han ønskede at tale nogle Ord før han døde. Kongen spurgte atter, om han vilde troe paa Christ? "Nei — svarede han — jeg kan ikke modtage Daaben, om jeg end vilde. Min Fader og Moder kunde ei faae Børn, før de toge sin Tilflugt til trylleklyndige Finner. Disse sagde, at de skulde avle Barn, hvis de under Ed vilde love, at dette Barn lige til sin Dødsdag skulde tjene Thor og Odin. De gjorde som Finnerne raadede. De avlede mig og gave mig til Odin. Saasnart jeg kunde raade mig selv noget, fornyede jeg deres Løfte. Jeg har siden i al Hengivenhed tjent Odin, og er bleven en mægtig Høvding. Nu er jeg saa mange Gange gjentaget given til Odin, at jeg hverken kan eller vil svige ham." Med disse Ord paa Læben døde Eyvind[2]. — Da den svenske Konge Erik Seiersæl stod rede til at levere sin Brodersøn Styrbjørn et Hovedslag og frygtede meget for Kampens Udfald, gik han om Natten til Odins Hof og gav sig selv til Guden for at erholde Seier, dog saaledes at han endnu skulde have 10 Aar at leve i[3]. Vel heder det, at denne samme Kong Erik 10 Aar efter døde Sotdød[4]; men i Almindelighed har det vist været de hedenske Nordmænds Tro, at de, der vare givne eller havde givet sig selv til Odin, maatte

---

[1] Eyrb. s. 11.
[2] Ol. Tr. s. i Fornm. s. 204.
[3] Styrb. þáttr. 2. i Fornm. s. V. S. 250.
[4] Ol. Tr. s. 38 i Fornm. s. I. S. 61.

døe en voldsom Død, eller i det mindste mærkes i sin Dødsstund med Spydodden. Leire-Kongen Harald Hildetand og Hordalands Konge Vikar, der begge fra Fødselen af vare givne Odin, endte ogsaa begge sit Liv ved en voldsom Død, den første, som det hed, for Odins egen Haand, den anden efter Odins særdeles Anstiftelse[1].

Foruden ved Offring af levende Væsener troede man ogsaa at kunne vinde Gudernes Gunst ved Gaver (fórn) til Templer og Gudebilleder, ligesom og ved Bønner og dermed forbundne Løfter (heit). Saaledes heder det om Haakon Jarl, da han vilde udvirke Sigmund Bresterssøn Gudinden Thorgerd Hørgabruds Beskyttelse, at han først kastede sig ned for Fødderne af hendes Billede og laa der længe. Siden stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende en Offergave (fórn) af noget Sølv og lægge dette paa Fodskammelen foran hende. Men da Billedet endda ikke vilde give det forlangte Tegn paa sin Velvillie, kastede Jarlen sig anden Gang ned for det, og da fældede han Taarer. Nu først gav Billedet det forønskede Tegn, nemlig at slippe en Guldring, som det bar paa Armen, og som Jarlen vilde tage af det for at skjænke Sigmund[2]. For Thors Billede i Templet ved Hunthorp i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag 4 Lever Brød med behørigt Kjød til, og troede, at Guden fortærede denne Mad, naar den blev opædt af det Utøi, der havde Tilhold i det store hule Træbillede[3]. Da den hedenske Islænding Halfred Vandraadeskald ønskede sig hastig bort fra Norge, som Olaf Tryggvessøn just dengang holdt paa at christne, enedes han og hans Skibsfolk om at gjøre Løfter (heit) til Guderne for at faae Bør til et eller andet hedensk Land, og de lovede at give Gods (fé) og 3 Sold[4] Øl til Frey, hvis de fik Bør til Sverige,

---

[1] Jfr. § 17.
[2] **Færeying. s. 23.**
[3] **Snor. Ol. Hel. s. 118—119.**
[4] sáld, et Maal omtrent svarende til en Tønde.

til Thor eller Odin, hvis de kom tilbage til Island[1]. Meningen med denne Gave var vel den, at med det lovede Øl skulde holdes Gjæstebud og drikkes Skaaler til de nævnte Guders Ære. I en haard Vinter paa Island holdt Reykdølerne et Møde hos Hof-Goden Ljot paa Tveraa, og bleve enige om at gjøre Løfter for at erholde bedre Veirligt. Ljot vilde, at man skulde love Gaver til Hofet, og saa lade udsætte nyfødte Børn og dræbe gammelt Folk. Men en from Høvding Askel gjorde Forestillinger herimod; det var bedre, sagde han, at love til Skaberens Ære at give Gods til de Gamles Underholdning og Børnenes Opfostring. Askels menneskekjærlige Raad blev ogsaa fulgt[2]. Bønner vare overhovedet forbundne med Offringerne, og troedes at maatte fremføres med en vis Forsigtighed, hvorfor man udentvivl mest holdt sig til visse Formularer, der af de i Religionen dybest indviede Præster vare sammensatte[3]. Naar man vilde bede ret ivrigen, kastede man sig ned foran Gudebilledet med Ansigtet mod Jorden[4].

At ogsaa Renselser have henhørt blandt de hellige Skikke ved de hedenske Nordmænds Gudstjeneste, beviser hvad ovenfor er anført om det hellige Helgafell paa Island, til hvilken Klippe Ingen maatte see, førend han havde toet sig[5]. Ikke alene Vand men ogsaa Ild ansaae de udentvivl for et Renselses-Middel; deraf den Skik i Offer-Gjæstebudene at bære de fyldte Offerhorn omkring eller imellem Ildene, før man tømte dem. Ilden betragtedes i det Hele med Ærefrygt, og man tilegnede og helligede sig Landejendomme ved at omfare dem med brændende Ild, i det man nemlig enten gik eller red omkring Stedet imod Solen (andsælis) d. e. fra Vest mod Øst med en luende Brand[6].

---

[1] Ol. Tr. s. 151, i Fornm. s. II. S. 15.
[2] Vémundar s. 7 i Ísl. s. II. S. 248.
[3] D. æ. Edda: Hávamál 145—146.
[4] Kjalnes. s. 4; Hörðs s. 37.
[5] Jfr. § 20.
[6] Hænsnaþóris s. 10; Viga-Gl. s. 26; Landnb. III. 6, V. 1, 3.

§ 22.

Dyrkelse af Afdøde og af Naturgjenstande.

Det var ei blot Aserne og de med dem beslægtede aandelige Væsener, som de hedenske Nordmænd gjorde til Gjenstand for deres Dyrkelse. De findes og at have sat sin Fortrøstning til og dyrket afdøde Mennesker og levende eller livløse Naturgjenstande.

Enkelte ædle og dygtige Mænd, der i levende Live havde virket meget godt i sin Kreds, bleve undertiden efter Døden tilbedte som Skytsaander for det Land eller den Egn, hvori de havde levet og gavnet. Saaledes skal Kong Olaf Gudrødssøn, der var Konge paa Vestfold og boede paa Gaarden Geirstad, efter sin Død være bleven dyrket af sine fordums Undersaatter; man offrede paa hans Gravhaug og kaldte ham Geirstaða-álfr d. e. Geirstads-Aanden [1]. Om en anden Nordmand, Grim Kamban, den første, der skal have taget fast Bolig paa Færøerne, heder det ligeledes, at man „efter hans Død blotede til ham formedelst den Yndest, hvori han stod“ [2]. Om Svenskerne fortælles der endelig, at de paa den Tid, da Ansgarius forkyndte Christendommen i Sverige, forøgede sine Guders Tal ved at optage blandt dem — som det hed paa Grund af en høiere Aabenbaring — en af sine afdøde Konger Erik, hvem de indviede et eget Tempel, og til hvis Tjeneste egne Præster bleve beskikkede [3]. Saadanne forgudede Afdøde ansaaes udentvivl oftest som et Slags Landvætter.

Et efter vore Begreber langt grovere Afguderi dreve Enkelte, i det de tilbade og forlode sig paa visse deels levende deels livløse Naturgjenstande.

Man finder paa enkelt Sted omtalt, at levende Mennesker ere blevne dyrkede, et Afguderi, som de Christne an-

---

[1] Þáttr af Olafi Geirstaða-álfi.
[2] Lndnb. I. 14.
[3] Rimbertus: vita Ansgarii c. 23.

saae for det aller afskyeligste, men som vistnok har været yderst sjældent [1].

Flere Spor derimod finder man af Dyr-Dyrkelse.

Den Tro, som Enkelte havde til Heste, er tilforn berørt [2]. Den lader sig forklare, naar man betænker, at Hesten uden al Tvivl var et Frey helliget Dyr, og altsaa kan have været dyrket som denne Guds Sindbillede.

Ligeledes omtales Dyrkelse af Oxer og Kjør. Den norske Høvding Haarek, der levede paa Olaf Tryggvessøns Tid og boede paa Rein, beskyldtes saaledes for hemmeligen at blote til en overmaade stor og stærk Oxe, som han eiede [3]. — En Konge Eystein i Upsal, der levede paa Ragnar Lodbroks og dennes Sønners Tid, skal have sat stor Lid til en Ko, som kaldtes Sibilia (den stedse brølende?); den blev stærkt blotet, heder det, og Ingen kunde taale at høre dens Brølen. Derfor pleiede ogsaa Kongen at lade den gaae foran sin Hær, naar han drog mod sine Fiender [4]. — Om den norske Fylke-Konge Augvald, efter hvem Gaarden Augvaldsnæs paa Karm-Øen har faaet Navn, fortælles, at han især blotede til en Ko, hvilken han førte med sig hvorsomhelst han foer til Søes eller Lands, og hvis Mælk han ansaa for et Lægemiddel. Da han døde, blev Koen lagt i en Haug nær ved hans egen [5]. Maaskee have saadanne hellige Kjør været Sindbilleder paa den mythiske Ko Audhumla, til hvis Dyrkelse man dog iøvrigt intet Spor finder.

Smaa Metal-Billeder baade af Heste og Oxer findes i hedenske Gravhauge i Norge, og maae udentvivl ansees som Levninger af disse Dyrs Dyrkelse.

Da den Norske Høvding Floke Vilgerdarson lavede sig

---

[1] Ol. Tr. s. 173, i Fornm. s. II. S. 77.

[2] Jfr. § 17.

[3] Þáttr Þórst. Uxafóts 13, i Fornm. s. III. S. 132.

[4] Ragn. Loðbr. s. 8.

[5] Snor. Ol. Tr. s. 71; Ol. Tr. s. 197 i Fornm. s. II. S. 138.

til at drage fra Rogaland for at opsøge Island, anstillede han et stort Blot i Smorsund, og blotede til eller indviede ved Offring tre Ravne, for at disse skulde vise ham Vei. Efter deres Anviisning skal han ogsaa have fundet det Land, han søgte [1]. Flokes Offer maa man vel antage har egentlig været til Odin; dennes Fugle, Ravnene, skulde derfor vise ham Vei.

Med Hensyn til Dyr-Dyrkelsen blandt de hedenske Nordmænd er det forøvrigt ingenlunde klart, hvilke Begreber man dermed har forenet: — om man har tænkt sig en Guddom paa en Maade incarneret i Dyret, — eller om man har betragtet det som blot indviet til en vis Guddom, — eller om man endelig har tænkt sig det ved visse Tryllemidler begavet med overnaturlige Kræfter. Udentvivl har Dyr-Dyrkelsen oftest været betragtet fra et af de tvende sidstnævnte Synspunkter og jævnlig staaet i den nærmeste Forbindelse med Troen paa Trolddom.

Af livløse Ting finder man Hauge, Stene, Lunde og Fosse omtalte som Gjenstande for Enkeltes Dyrkelse.

Blot til Hauge maa ei have været ganske sjældent; thi i den ældre Gulathings-Lovs Christenret forbydes det udtrykkeligen ved Siden af Blot til hedenske Guder og Horger [2]. I den forresten fabelagtige Saga om Ketil Hæng omtales en Aarhaug (**Árhaugr** d. e. Frugtbarheds-Haug), til hvilken Indbyggerne i Gestrekaland (Gestrikland i Sverige) blotede for at faae gode Aaringer, og paa hvilken Sne ei fæstede [3]. Udentvivl have saadanne hellige Hauge enten været Begravelses-Steder for Mænd, der efter Døden ere blevne forgudede, eller været anseede som Boliger for Alfer [4].

Den islandske Landnamsmand Eyvind, en Søn af Lodin Aungul fra Halogaland, siges at have blotet til nogle Stene, kaldede **Gunnsteinar**, der mærkede Grændsen for hans Eien-

[1] **Lndnb. I. 2.**
[2] Æld. Gth. L. c. 29.
[3] **Ket. II. s. 5. i Fornald. s. II.**
[4] Jfr. § 18.

boen i Flateyardal i Islands nordlige Fjerding [1]. — Islændingen Thorstein Guldknap havde i sit Blot-Huus en Steen, som han blotede, og for hvilken han kastede sig ned paa Jorden, naar han tilbad den [2]. — Der berettes endelig, at ved Gaarden Giljaa i Vatsdalen i det nordlige Island stod en stor Steen, til hvilken Gaardens Eier Kodran Eilifsson og hans Frænder blotede; de sagde nemlig, at i den boede deres Aarmand (ármaðr), hvilket Navn vel skal betegne: en Aand, der giver gode Aaringer eller Frugtbarhed. Om denne Steen siger videre Sagnet, at den revnede, da den blev bestænkt med Vievand af Biskop Fridrek, der havde fulgt Kodrans Søn Thorvald Vidførle fra Tydskland til hans Fædrene-Ø, for der at prædike Christendommen [3]. En saadan Alf eller beskyttende Aand som den sidstnævnte har man vist altid tænkt sig som boende i de tilbedte Stene.

Nordmanden Thorer Snepil, der nedsatte sig i Fnjoskadalen i Islands nordlige Fjerding, blotede til en derværende Lund, efter hvilken hans Gaard kaldtes [4].

Om Islændingen Thorstein Raudnef, der var en stor Blotmand og desuden fremsynet, heder det, at han blotede til en Fos, som faldt ved hans Gaard, og lod alle Levninger kastes i Fossen. Den samme Nat, som han døde — fortælles der — styrtede alle hans Faar, af hvilke han eiede over 2000, sig ud i Fossen og omkom [5]. Man har endnu paa mange Steder i Norge den Tro, at et Væsen, som almindelig kaldes Fosse-Grim, har sin Bolig i Fossene. Denne Overtro er ganske vist en Levning af Hedningernes Tro paa et lignende Væsen, hvilket da maa have givet Anledning til Fosse-Dyrkelsen.

Efter Alt hvad ovenfor om Dyrkelsen af livløse Gjen-

[1] Lndnb. III. 17.
[2] Hörðs s. 37.
[3] Kristni s. 2, jfrt. m. Ol. Tr. s. 131 i Fornm. s. I.
[4] Lndnb. III. 17.
[5] Lndnb. V. 5.

stande blandt de hedenske Nordmænd er anført, har man al Grund til at antage, at dette Afguderi har staaet i den nøieste Forbindelse med Troen paa Alfer, og egentlig er oprunden af denne.

§ 23.

Ed; Tvekamp og Berserksgang; Ordaler eller Gudsdomme.

Ligesom de hedenske Nordmænd satte Rettergangen i det Hele i nær Forbindelse med Religionen, og saa at sige under Gudernes Beskyttelse, fra hvilke de tænkte sig al Lov og Ret oprindeligen udsprungen, — saaledes forestilte de sig dog især ved visse retslige Handlinger Guderne selv mere umiddelbart at optræde som Vidner eller som Dommere. Af saadanne Handlinger vare Eden og Tvekampen de vigtigste.

Eden (eiðr) blev af de hedenske Nordmænd betragtet som en meget hellig Handling. Den høitidelige Ed aflagdes i et Tempel eller til Thinge. Den Sværgende kaldte een eller flere af Aserne til Vidne, idet han holdt i sin Haand den saakaldte Alter-Ring (stalla-hringr), der i Forveien var dyppet i Blodet af en offret Oxe. Alter-Ringen skulde være af Sølv (eller vel ogsaa, naar Leilighed var dertil, af Guld), uden Sammenføining (mótlauss) og veie idetmindste 2 Ører (Unzer); den skulde findes i ethvert Hoved-Hof og have sin Plads paa Altret (stallr), — deraf dens Navn. Naar Hof-Goden, der tillige var Hereds-Høvding, indfandt sig paa Thinge eller i Forsamlinger, hvor han skulde optræde som Rettens Forstander, da bar han denne Ring paa Armen, for altid at have den ved Haanden i paakommende Tilfælde af Eds Aflæggelse. At sværge saadan Ed kaldtes: „at aflægge Ed paa Alter-Ringen" (vinna eið at stallahring) eller at aflægge Tempel-Ed (vinna hofseið) [1].

[1] **Eyrb. s. 4, 16, 44; Kjalnes. s. 2; Dropl. son. s. 6; Lndnb. IV. 7; Viga-Gl. s. 25.**

Der findes paa to Steder i de gamle Sagaer, nemlig i Landnamabok og i Viga-Glums Saga, temmelig fuldstændig Oplysning om de hedenske Nordmænds Eds-Aflæggelse.

I Landnamabok, hvor Talen er om de hedenske Love paa Island, heder det: „En Ring af 2 Ørers Vegt, eller større, skulde ligge i hvert Hoved-Hof paa Alteret (á stalla) [1]; den Ring skulde Goden have paa sin Arm til alle de Lagthing, som han selv skulde forestaae (heyja), og der i Forveien dyppe den (rjóðra eg. farve den rød) i Blodet af den Oxe, som han selv blotede. Hver den Mand, som der havde Sager at afgjøre for Retten (þurfti lögskil af hendi at leysa at dómi), skulde først aflægge Ed paa denne Ring og nævne sig to eller flere Vidner: „„Jeg nævner det Vidne — skulde han sige — at jeg aflægger Ed ved Ringen (at ek vinn eið at baugi), Lov-Ed, hjælpe mig saa (saasandt) Frey og Njord og hiin almægtige As (Odin), som jeg saaledes skal søge — eller værge, eller bære Vidne i, eller dømme — denne Sag, som jeg veed rettest og sandest og meest overeensstemmende med Loven, og opfylde alle lovlige Forpligtelser (ok öll lögmæt skil af hendi leysa) med Hensyn til de Sager, som jeg faaer med at gjøre, medens jeg er paa dette Thing““ [2].

Viga-Glums Saga fortæller, hvorledes den islandske Høvding Glum Eyulfsøsen (Viga-Glum) aflagde Ed paa, at han ei havde begaaet et Drab, hvorfor han beskyldtes. Han var dømt til at aflægge Eden ved 3 Hof i Eyafjord, nemlig i Hofene i Djupadal, paa Gnupafell og paa Tveraa. „Da han med sine Ledsagere — heder det — kom til Hofet i Djupadal, gik 6 Mand med Glum ind i Hofet. Den Mand, der skulde aflægge Tempel-Ed (vinna hofseið), tog i sin Haand en Sølvring, som var dyppet (róðinn d. e. rødfarvet) i Blodet af den Oxe, der var offret; og denne Ring skulde ei veie mindre end tre (rigtigere to) Ører. Da tog Glum saaledes

[1] Jfr. § 20.
[2] Ldnb. IV. 7.

til Orde: „„Jeg nævner Asgrim som Vidne og Gissur som andet Vidne, at jeg aflægger Tempel-Ed ved Ringen (at ek vinn hofseið at baugi), og erklærer for As (ok segi ek þat Æsi — Odin?), at jeg ei var der tilstede, og at jeg ei der begik Drab, og at jeg ei der blodfarvede Od og Eg, hvor Thorvald Krok fik Bane (at ek vark-at þar, ok vák-at þar, ok rauðk-at þar odd ok egg, er þórvaldr Krókr fékk bana). Agter nu paa Eden, I, som ere Viismænd og her tilstede!"" — Denne Eds-Aflæggelse kan tillige tjene til Exempel paa den Underfundighed, som ved slige Leiligheder undertiden blev begaaet; thi Glum, der virkelig havde øvet det Drab, hvorfra han ved Ed skulde frigjøre sig, havde listigen føiet sine Ord paa en saa tvetydig Maade, at de nøiere granskede netop indeholdt en Tilstaaelse af Drabet. Tvetydigheden, der ligger i Brugen af Partikelen at, hvilken i det gamle Sprog baade betegner: ikke, og: ved eller tilstede ved, — kan ei udtrykkes i Oversættelse. Vidnerne fandt Edsformularen, som Glum brugte, noget usædvanlig, men mærkede dog ei Listen, førend en klogere Høvding en Stund efter viste dem, hvorledes de vare førte bag Lyset. Drabs-Sagen mod Glum blev atter optagen paa Althinget, og han maatte for at undgaae Fredløshed afstaae Halvdelen af sin Gaard som Bod til den Dræbtes Søn [1].

Den første af disse ovenanførte Eds-Formularer har uden-tvivl i Hedendommen været den brugelige for Retten ei alene paa Island, men og i Norge, hvorfra hiin Øes Beboere have medbragt den. Frey, Njørd og Odin, der sandsynligviis betegnes ved den almægtige As, have altsaa været de Guddomme, som man almindelig kaldte til Vidne i Eden; undertiden har man dog ogsaa blot nævnet As eller Odin, som af den anden Formular sees.

Udenfor Retten brugtes andre Eder, idet man svor ved visse Gjenstande, hvilke man ansaa for hellige eller for Sind-

[1] Viga-Gl. s. 25.

billeder paa noget Helligt. Saadanne Eder nævnes paa forskjellige Steder i de gamle Edda-Digte: f. Ex. Ed ved Skibsbordet, ved Skjoldranden, ved Sværdets Eg, ved Lynets lyse Vand (Lynilden?), ved den sydheldende Sol (Middags-Solen?) og flere deslige Ting. Da Vølund vil sikkre sin Brud, Kong Niduds Datter, for hendes Faders Overlast, fordrer han en Ed af Kongen, at han ei skal tilføie hende noget Ondt:

Før skal du mig alle
Eder sværge,
ved Skibets Bord
og Skjoldets Rand,
ved Hestens Bog
og Sværdets Eg —
at du ei plager
Vølunds Kone,
eller min Brud
Døden volder [1].

Sigrun bebreider sin Broder Dag, at han har brudt sine Eder mod hendes Mand Helge, i følgende Ord:

Dig skulle alle
Eder ramme,
som du Helge
svoret har —
ved det lyse
Lynets Vand
og ved Havets
kolde Steen [2].

Da Gudrun Gjukesdatter minder sin Mand Atle om de Eder, han havde brudt mod hendes Broder Gunnar, siger hun:

Saa gaa det dig Atle!
som Gunnar du holdt

[1] D. æ. Edda: Völ. kv. 31.
[2] D. æ. Edda: Helgakv. Hundb. II. 29.

Eder ofte svorne
og fordum givne —
ved sydheldende Sol,
ved Seierguden Bjerg,
ved Hvilestedets Dække
og ved Ulls Ring[1].

Hvorledes de i disse Edsformularer forekommende Udtrykke skulle forklares, om egentligen eller billedligen, det er vel umuligt at afgjøre.

Undertiden forekommer ogsaa som en Edsformular, at den Sværgende ønsker sig i onde Magters Vold, eller at Ulykke maa ramme ham, hvis han lyver. Saaledes heder det om Kong Atles Sendemand Vinge:

Svor da Vinge,
han skaante sig kun lidet:
Ham Jotnerne eie,
hvis for eder han løi,
og Galgen hans Krop,
om Fred han vil bryde![2]

Tvekampen benævnte de hedenske Nordmænd paa to Maader: deels Holmgang (hólmganga) deels Enekamp (einvígi), Benævnelser, mellem hvilke der undertiden skjelnes, men som dog oftere bruges i Fleng.

Holmgangen havde udentvivl sit Navn deraf, at den oprindelig foregik paa smaae Holmer, deels for at de Kjæmpende kunde være mere uforstyrrede og mindre udsatte for, at Andre skulde blande sig i deres Kamp eller stille dem mod deres Villie, deels for at Kamppladsen kunde have en naturlig Grændse, udenfor hvilken ingen af de Kjæmpende var istand til at vige. Senere traadte andre kunstigen begrændsede Kamppladse i Holmens Sted, hvilke dog beholdt samme Navn, og tillige, som det synes, saa ofte det lod sig gjøre, lagdes paa en mindre Ø.

[1] D. æ. Edda: Atlakv. 30.
[2] D. æ. Edda: Atlamál 31.

Holmgangen fandt Sted efter en foregaaende Udfordring (**at skora á hólm; at skora á til hólmgöngu**), ved hvilken Tiden og Stedet for Kampen fastsattes, idet den Udfordrende tillige erklærede sin Modstander, hvis han ikke lod Udfordringen, for hver Mands Niding, d. e. for et Menneske, hvem Enhver som vilde ustraffet kunde bespotte[1].

Skikkene, som iagttoges ved selve Holmgangen, beskrives forskjelligen; udentvivl have de ogsaa i det mindre Væsentlige været betydelig forskjellige til forskjellige Tider, og rimeligviis i mange Maader afhængige af de Kjæmpendes, især den Udfordrendes eget Godtbefindende. Et Par af de udforligste Beskrivelser over saadanne Tvekampe skulle her efter Sagaerne meddeles.

Islændingen Egil Skallagrimsson kom i Kong Haakon Adelsteinsfostres Tid paa en Reise i Norge til Gaarden Blindheim paa Øen Hand ved Summøre, hvor en ung Lendermand Fridgeir tilligemed hans Moder Gyda boede. Han fandt hos dem en venskabelig Modtagelse og forblev paa Blindheim i flere Dage. I denne Tid bemærkede han paa hele Husets Folk, men især paa Fridgeirs Søster, en stor Bedrøvelse; dog først da han stod rede til at reise, aabenbarede Gyda ham Aarsagen. En Mand ved Navn Ljot hiin Blege, en almindelig forhadt Berserk og Holmgangsmand, havde beilet til Datteren, og da han fik Afslag, udfordret Fridgeir til Holmgang. Den følgende Dag skulde han komme til Holmen paa Øen Vorl, og Gyda bad nu den øvede Kjæmpe Egil, at han vilde følge hendes Søn did. Egil lovede dette, og forblev denne Dag over paa Blindheim. „Om Kvelden kom Fridgeirs Venner, der havde bestemt sig til at følge ham; der vare mange Mennesker samlede om Natten og et stort Gjæstebud. Men Dagen efter beredte Fridgeir sig til Reisen og mange Mænd med ham; Egil var i hans Følge. Der var da godt Reiseveir. De droge afsted og kom til Øen. Paa det Sted, hvor Holmstævnen skulde være, strakte sig kort fra Søen

[1] **Egils s. 57; Korm. s. 21; Herv. s. 4; Vatsd. s. 33.**

en fager Vold; paa den var Holmstedet afmærket og Stene lagte i Ring udenom. Nu kom Ljot did med sit Folk og beredte sig til Holmgangen; han havde Sværd og Skjold. Ljot var en meget stor og stærk Mand, og da han gik frem paa Volden til Holmstedet, da kom Berserksgang over ham; han begyndte at hyle fælt og bed i sit Skjold. Fridgeir var ikke stor; han var smækker og skjøn af Ansigt, men ikke stærk; han havde heller ikke nogensinde været med i Strid. Da Egil saa Ljot, kvad han en Vise, i hvilken han yttrede, at Kampen ei vilde løbe vel af for Fridgeir; han selv vilde møde den frygtelige Kjæmpe, der bidende i Skjoldets Rand paakaldte Guderne[1]. Ljot saa Egil og hørte hans Ord. „„Gak hid paa Holmen — sagde han — du store Mand! og kjæmp med mig, hvis du har saa megen Lyst dertil. Det passer sig langt bedre, end at jeg skulde kjæmpe med Fridgeir; thi jeg forøger ei min Hæder ved at lægge ham til Jorden."" Egil svarede ham i en Vise, at han modtog Udfordringen. Derpaa beredte Egil sig til Holmgang med Ljot. Han havde det Skjold, som han var vant til at bære, og var omgjordet med et Sværd, som han kaldte Nader (Øglen); Dragvandil (saaledes kaldtes det Sværd, han almindelig brugte,) havde han i Haanden. Han gik ind over det Mærke, der begrændsede Stedet, hvor Holmstævnen skulde være; men Ljot var da ikke endnu rede. Egil rystede Sværdet og kvad en Vise, i hvilken han truede sin Modstander. Da kom Ljot frem paa Kampvolden og opsiger Holmgangsloven, „„at den stedse skal bære Nidingsnavn, som viger udenfor de Mærkestene, der ere satte i Ring om Holmgangsstedet."" Siden løbe de ind paa hinanden, og Egil hugger til Ljot, men denne bødede af med Skjoldet. Egil hug nu det ene Hug efter det andet, saaledes

---

[1] De Tryllesange, der skulde beskytte Kjæmper i Strid, bleve sjungne under Skjoldet, det vil sige i det man satte Munden til Skjoldets Rand, maaskee for at gjøre Lyden stærkere. D. æ. Edda: **Hávam. 157.**

at Ljot intet Hug kunde faae gjort imod. Han veg baglæns for at faae Huggerum; men Egil var ligesaa hastig efter ham og sparede ei paa Huggene. Ljot foer da ud over Mærkstenene og vide om Volden. Saaledes løb den første Kamp af, og Ljot begjærede Hvile. Egil lod saa være; de stode stille og hvilede sig. Det var Holmgangslov paa den Tid, at naar En fordrede noget af en Anden, og Udfordreren seirede, da skulde han have som Seierløn (**sigrmál**) det, han havde fordret; men blev han overvunden, da skulde han løse sig med saameget Gods, som kunde være bestemt; men hvis han faldt paa Holmen, da havde han forbrudt al sin Eiendom, og den, der fældede ham paa Holmen, skulde da arve ham. Egil lod Ljot gjøre sig rede: „„Jeg vil, at vi nu skulle faae en Ende paa denne Holmgang.““ Ljot sprang da hurtig op. Egil løb mod ham, hug strax til ham og gik ham nu saa nær paa Livet, at han foer tilbage og blottede sig, idet Skjoldet gled fra ham. Da hug Egil til Ljot; Hugget rammede ovenfor Knæet og tog Foden af. Ljot faldt og var strax død. Ljots Død blev kun lidet beklaget; thi han havde været et saare uroligt Menneske. Han var Svensk af Æt og havde ingen Frænder i Norge. Han var kommen did og havde erhvervet sig Gods ved Holmgange, idet han nemlig havde fældet mange gode Bønder, hvilke han havde givet Valget imellem Holmgang eller Afstaaelse af Jorder og Odel. Han var paa denne Maade bleven grundrig baade paa Land og Løsøre“ [1].

Egil Skallagrimsson havde til samme Tid en Arv at fordre i Norge, hvilken en vis Atle hiin Korte sad inde med paa Grund af en uretfærdig Dom af Kong Erik Blodøxe. Da Erik nu var fordreven af Landet, troede Egil, at han maaskee kunde drive sin Ret igjennem, og begav sig derfor til Atles Gaard Ask paa Øen Fenring ved Hordaland for at fordre Arven. Atle negtede at udrede den, men modtog Egils Stævning til Gula-Thing for der at faae Sagen paadømt.

---

[1] **Eg. s. 67.**

Begge indfandt sig ogsaa virkeligen til Thinge. Egil fordrede nu Arven; men Atle tilbød Tylfter-Ed eller Ed af tolv Mænd for, at han intet Gods, Egil tilhørende, havde i sin Varetægt. „Da Atle gik til Retten (dómr) med dem, der skulde aflægge Eden for ham, gik Egil imod ham og sagde, at han ei vil modtage hans Eder for sit Gods: „„Jeg vil byde dig en anden Lov, den nemlig, at vi skulle gaae paa Holm her paa Thinget, og den der seirer have dette Gods."" Det, som Egil sagde, var ogsaa Lov og gammel Sædvane, at hver Mand nemlig havde Ret til at fordre en Anden til Holmgang, hvad enten han saa skulde værge eller søge sin Sag. Atle sagde, at han ei vilde afslaae Egil Holmgang. Siden toge Atle og Egil hinanden i Haanden og kom indbyrdes overeens om, at de skulde gaae paa Holm, og at den Seirende skulde eie de Jorder, hvorom de trættede. Derpaa rustede de sig til Holmgangen. Egil gik frem og havde Hjælm paa Hovedet, Skjold for sig og et Spyd (kesja) i Haanden; men Sværdet Dragvandil fæstede han ved sin høire Haand. Det var Holmgangsmændenes Skik at indrette sig saaledes, at de ei behøvede at drage deres Sværd paa Holmen, men derimod kunde lade Sværdet følge Haanden, saa at det strax var tilrede, naar man vilde bruge det. Atle var ligedan rustet som Egil. Han var vant til Holmgang, desuden stærk og meget modig. Der blev fremledet en stor og gammel Oxe; denne blev kaldet Blot-Nød (blótnaut), og den Seirende skulde dræbe det (höggva). Undertiden var det eet Nød, undertiden lod ogsaa hver af de Tvende, som gik paa Holm, fremlede sit. Da de vare rustede til Holmgangen, løb de mod hinanden og skjød først sine Spyde; men intet af dem fæstede sig i Skjoldet, de bleve begge staaende i Jorden. Derpaa greb de til sine Sværde; de gik fast ind paa hinanden og skiftede Hug. Atle veg ikke tilbage. De hug tidt og haardt, og snart bleve Skjoldene ubrugbare. Da Atles Skjold var blevet meget fordærvet, kastede han det, greb Sværdet med begge Hænder og hug raskt. Egil hug til ham over Axlen, men Sværdet bed ikke;

han gav det andet og det tredie Hug, og det var ham let at faae Hug paa Atle; thi denne havde intet Værn. Men skjønt Egil svang Sværdet af al Kraft, saa bed det dog ikke, ihvor han end hug. Egil seer nu, at det ei saaledes kunde nytte; thi hans Skjold begyndte at blive ubrugbart. Han slap da Sværdet og Skjoldet, løb ind paa Atle og fattede ham med Hænderne. Nu mærkede man, hvo der var stærkest. Atle styrtede paa Ryggen; men Egil kastede sig grue ned over ham og bed hans Strube isønder. Saaledes lod Atle sit Liv. Egil sprang hurtig op og didhen, hvor Blot-Nødet stod, greb med den ene Haand i Flabben og med den anden i Hornet og vred saa haardt om, at Fødderne paa Dyret kom i Veiret og Halsbenet gik isønder. Egil tilegnede sig derpaa alle de Jorder, om hvilke Trætten havde været [1]."

Ellers var, som det synes, oftest Holmgangen forbunden med langt flere Omstændigheder, end de her beskrevne.

Den islandske Skald Kormak Øgmundssøn var forbittret paa en af sine Landsmænd Berse, almindelig kaldet Holmgangs-Berse, fordi denne havde ægtet en Kvinde Steingerd, som Kormak elskede. Han fordrede derfor Berse til Holmgang om en halv Maaned paa Leidholm i Middalen. Da den bestemte Tid kom, ride begge til Mødet, hver med 15 Mænd. Mange havde ogsaa samlet sig for at see paa denne Kamp. „Nu blev der taget en Feld (et Slags stor Kappe) og bredt under deres (Kormaks og Berses) Fødder. Berse sagde: „„Du udfordrede mig til Holmgang Kormak; men jeg byder dig Enekamp (einvígi). Du er en ung og lidet prøvet Mand; Holmgangen er forbunden med Vanskeligheder, men Enekampen aldeles ikke."" Kormak sagde: „„ei mon jeg slaaes bedre i Enekamp; jeg vil prøve Holmgangen og i Alt maale mig med dig."" „„Du raader nu"" — siger Berse. Det var Holmgangslov (hólmgöngu-lög), at Felden skulde være 5 Alen imellem Skjøderne (Snipperne) med Løkker i Hjørnerne; i disse

[1] Eg. s. 68.

Løkker skulde man sætte Træ-Nagler (hælar) med Hoved paa den ene Ende, hvilke kaldtes tjösnur. Den, der gjorde Tilberedelserne, skulde gaae hen til Tjøsnerne saaledes, at han saa Himmelen imellem sine Been og holdt i sine Øre-Læpper, idet han fremsagde en Bøn (formáli, Formular), som siden er optagen i det Blot (den Offerbøn), der er kaldet tjösnu-blót. Der skulde være 3 Affatser (reitar) rundt om Felden, hver een Fod bred, og udenfor dem 4 Stænger; disse kaldes höslur, og den Vold er haslet (þar er völlr haslaðr), som saaledes er indrettet. Hver af de Stridende skal have tre Skjolde, og naar det er forbi med dem, da skulle de træde ind paa Felden, om de og i Forveien ere vegne ud af den; fra den Stund af skal man alene forsvare sig med sine Vaaben (Angrebsvaaben). Den skal hugge først, som er udfordret. Hvis den ene bliver saaret, saaledes at der kommer Blod paa Felden, da er man ei pligtig til at kjæmpe længer. Hvis man stiger med den ene Fod udenfor Haslerne, da viger man (ferr hann á hæl), men stiger man udenfor med begge, da flyer man (rennr). En Mand skal holde Skjoldet for hver af de Stridende. Den, der bliver meest saaret, skal betale i Holmløsning (hólmlausn) 3 Mark Sølv. Thorgils holdt Skjoldet for sin Broder Kormak, men Thord Arndissøn for Berse. Berse hug først og kløvede Kormaks Skjold; denne gjengjældte Berse paa samme Maade, og saaledes hug de 3 Skjolde isønder for hinanden. Da skulde Kormak hugge; han hug til Berse, men denne bødede af med Hviting (Navnet paa Berses Sværd.) Skøfnung (Kormaks Sværd) tog Odden af Hviting, men Odden sprang mod Kormaks Haand og saarede ham let paa Tommelfingeren, saaledes at Knoglen kløvnede, og der kom Blod paa Felden. Derpaa gik man imellem dem og vilde ei, at de skulde slaaes længer. Da sagde Kormak: „„dette er en ringe Seier, som Berse har vundet ved mit Uheld, skjønt vi nu skilles."" Berse forlangte Holmløsning, og Kormak lovede, at den skulde blive ham betalt [1]."

[1] Korm. s. 9—10.

Betragter man nærmere disse tre Beskrivelser af Holmgange, saa seer man let, at der finder betydelige Forskjelligheder Sted imellem de to første og den sidste, i det hine skildres som langt simplere, denne derimod som forbunden med flere Vanskeligheder. Man seer ogsaa af den sidste Skildring, at man har skjelnet mellem Enekamp og Holmgang, og at det da egentlig var sidstnævnte Slags Tvekamp, der var forbunden med saa mangfoldige Omstændigheder.

Da Enekampen var den simpleste, er det ogsaa rimeligt, at den er den ældste; den er lidt efter lidt bleven gjort mere kunstig, saa at de Kjæmpende kunde faae bedre Leilighed til at lægge deres Kraft og Øvelse for Dagen. Tvekampen synes imidlertid altid at være bleven kaldet Holmgang, naar den brugtes for Retten, hvad enten den nu var af det simplere eller kunstigere Slags. Saaledes maae vist nok de to ovenfor efter Egils Saga beskrevne Holmgange ansees for mere at nærme sig Enekampen.

Hvad der udgjorde Egenhederne for Enekampen, i engere Betydning tagen, var udentvivl, at Rummet, i hvilket de Kjæmpende bevægede sig, var mindre indskrænket, at de havde Lov til at bruge flere Slags Vaaben end Sværdet alene, og at de selv bare deres Skjolde [1]. Egenhederne ved den kunstige Holmgang vare derimod: at Kampen skulde foregaae paa en udbredt Feld eller Kappe [2], at de Kjæmpende havde Lov til at benytte 3 Skjolde hver, og i Almindelighed ei selv bare dem, men hver havde en af sine Venner til at holde Skjoldet for sig, hvilken da kaldtes hans Skjoldsvend (skjaldsveinn) [3], at man kun brugte Sværde, og det af en vis Længde, til Kampen [4], og at man ordentlig vexlede Hug.

---

[1] Eg. s. 67, 68.
[2] Korm. s. 10; Kjalnes. s. 9; Þórst. Vik. s. 16, 21.
[3] Svarfd. s. 9; Vem. s. 19; Viga-Gl. s. 4; Korm. s. 12, 14; Ket. Hængs s. 5.
[4] Korm. s. 14.

Begge Slags Tvekampe vare, naar de brugtes for Retten, afpassede efter visse Love, der, forend Kampen begyndte, fremsagdes af den Udfordrende [1]; begge medførte den Ret for den Udfordrede at give det første Hug [2], og at kunne stille en Mand i sit Sted, hvis han selv havde Betænkelighed ved at møde [3]; begge vare forbundne med Offring af een eller tvende Oxer, som Seierherren slagtede [4]; endelig synes ogsaa Holmløsningen, eller den Overvundnes Frikjøbelse for en vis forud bestemt Sum — almindelig 3 Mark Sølv, ofte ogsaa mere — at have været fælles for begge [5]. Undertiden lagde den Udfordrende, naar Kampen skulde afgjøre Besiddelsen af Gods, for ret at vise sin Uegennyttighed, ligesaa mange Penge imod, som de, hvorpaa han gjorde Fordring [6].

Som Afvigelser fra de sædvanlige Skikke maa man uden tvivl ansee det, naar de Kjæmpende undertiden stode paa hver sin Feld, udenfor hvilken de da ikke maatte vige saa meget som en Fingerbred [7]; eller naar En kjæmpede mod Flere, een efter den anden, paa samme Holmstævne [8].

Endnu et eget Slags Holmgang eller Tvekamp var den saakaldte Kargang (**kerganga**). Den bestod deri, at de stridende Parter lode sig indeslutte i et foroven tildækket Kar og her i Mørket vexlede Hug eller Stik, men bødede af med et Kjævle, som de holdt i Haanden. Denne Kamp findes kun beskreven paa et eneste Sted i Sagaerne, og maa saaledes vel ansees for at have været sjælden. Fortællingen er følgende:

---

1 **Eg. s. 67; Ket. Hængs s. 5; Svarfd. s. 9.**

2 **Þórst. Vík. s. 4; Víga-Gl. s. 5.**

3 **Eg s. 67; Víga-Gl. s. 4,**

4 **Eg. s. 68,** jfrt. m. **Korm. s. 22, 24.**

5 **Eg. s. 67,** jfrt. m. **Korm. s. 1, 10; Gunnl. Ormst. s. 11; Kialnes. s. 9; Svarfd. s. 9; Víg. Gl. s. 4.**

6 **Niáls s. 8.**

7 **Svarfd. s. 9.**

8 **Herv. s. 5.**

"Da Islændingen Thorgils, kaldet Orrabeins Stifsøn, paa en Handelsreise kom til Upland i Svithjod, opholdt han sig der Vinteren over hos en rig Bonde Thrand, der havde en Datter Sigrid. Til hende beilede en Mand ved Navn Randvid, et ondt Menneske men en stor Kjæmpe. Thrand afslog ham Giftermaalet. Da bød Randvid Thrand det Slags Holmgang, som kaldes Kargang; da skal man slaaes i et Kar, som oventil er dækket, og have Kjævle i Haanden. Thrand vilde heller kjæmpe, end give sin Datter til en saa ond Mand. Thorgils sagde da til Thrand: ""Du har gjæstfrit bevertet mig, jeg vil ogsaa lønne dig som forskyldt; jeg vil kjæmpe med Randvid i dit Sted."" Thrand modtog Tilbudet. Thrand havde Sværdet Jardhusnaut (et Sværd, som han havde fundet i en underjordisk Gang); Randvid havde et meget tyndt alenlangt Kjævle i Haanden. Nu blev Karret dækket. Randvid bad Thorgils stikke først; thi han var den Udfordrede. Han gjorde saa, rammede Kjævlet, saa at det sprak isønder, og saarede Randvid i Bugen. Denne sagde da: ""Giv mig nu Sværdet, men hav du Kjævlet, da skal jeg stikke til dig med Sværdet."" ""Mig tykkes nu — siger Thorgils — som om dette intet Kjævle er."" Kort efter døde Randvid. Han havde stolet paa sin Trolddom; thi han havde fældet mangen Mand i saadan Holmgang"[1].

Kargangen har noget tilfælles med den endnu i de seneste Aarhundreder blandt Bønderne i nogle af Norges Fjældbygder brugelige Beltespænden, ved hvilken de tvende kjæmpende Parter lode sig spænde sammen i et stort, dertil indrettet Belte og vexlede Stik med Tolleknive. Til dette Slags Tvekamp finder man neppe noget Spor i de gamle Sagaer.

Der gaves, som allerede i ovenanførte Beskrivelser er antydet, i Hedenskabet Mennesker, der gjorde sig Holmgang til en Næringsvei, ja til en Rigdoms Kilde; og dette var især de

---

[1] **Flóamanna s. 14.**

saakaldte Berserker (berserkr, Flt. berserkir), om hvilke her derfor noget nærmere maa tales.

Ved Navnet Berserker betegnedes Mænd, der stundom, især i Stridens Hede, overfaldtes af et vildt Raseri, der for Øieblikket fordoblede deres Kraft og gjorde dem ufølsomme for legemlig Smerte, men tillige døvede al Menneskelighed og Fornuft hos dem og gjorde dem glubende Dyr lige. I denne Tilstand — heder det i de gamle Beskrivelser — trudnede deres Ansigt og skiftede Farve; de vare snart blege, snart blaa, og Haaret reiste sig paa deres Hoved; de vare rasende som Hunde eller Ulve, stærke som Bjørne eller Tyre; de hylede som vilde Dyr, bede i Randen paa deres Skjolde og nedhug alt hvad der mødte dem, ofte uden at skjelne mellem Ven eller Fiende, ja uden at spare deres egne Børn eller nærmeste Frænder, hvis disse kom dem i Veien. Hverken Ild eller Staal — troede man — kunde da bide paa dem; med Rædsel saa man dem vade gjennem Ild og styrte sig paa blottede Vaaben ligesom for Lyst. I Striden fore de frem brynjeløse, i den bare Serk eller Kjortel, deraf udentvivl deres Navn[1]. Dette deres Raseri kaldtes Berserksgang (berserksgangr) og ansaaes udentvivl af de ivrige Asedyrkere som en Indskydelse af Stridens Gud Odin[2]. Berserksgangen indfandt sig dog ikke under Kampen alene, men ogsaa ofte under anstrængende Arbeider, da de Mennesker, der angrebes af den, udrettede Ting, som ellers syntes ugjørlige for menneskelig Kraft[3]. Den fremkaldtes i det Hele, naar Berserkens Lidenskabelighed og især hans Vrede vaktes[4]. Naar Berserksgangen havde udraset, paafulgte en stor Sløvhed og Kraftløshed, hvilken ofte varede i flere Dage[5].

---

[1] Snor. Yngl. s. 6; Niáls s. 104; Eg. s. 27, 40; Vatsd. s. 46; Ol. Tr. s. 132 (Fornm. s. I; Svarfd. s. 7; Herv. s. 3—5; Örvar-Odds s. 14; Dropl. son. s. 19.

[2] Snor. Yngl. s. 6.

[3] Eyrb. s. 28; Lndnb. III. 20.

[4] Eg. s. 40.

[5] Eyrb. s. 28; Eg. s. 27; Hrólfs Gautr. s. 16.

Hos enkelte, forresten rolige Mennesker var Berserksgangen en virkelig Sygdom, der til visse Tider, endog uden given Anledning, overfaldt dem. Den beskrives at have begyndt med Skjælven, Klappren i Tænderne og Kulde i Legemet, hvorpaa fulgte en stor Hidsighed, der endelig gik over til et fuldkomment Raseri, under hvilket den Syge ikke skaanede nogen af sine Omgivelser. Naar Sygdommen havde forladt ham, var han igjen rolig som tilforn. Saaledes heder det om Islændingen Thrymketil: "at der var store Feil ved hans Sind, og Nogle ansaae det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at Skjælven angreb hans Legeme, saaledes at hver Tand i hans Hoved klapprede, uagtet man søgte at skaffe ham al den Lettelse, som muligt var. Med denne Skjælven og Kulde fulgte stor Hidsighed; han skaanede da Intet, som omgav ham, hvad enten det var Væg, Stok, Stav eller Menneske; ja om der var Ild i Veien for ham, saa gik han over den. Han rev Bordklædning og Dørkarme af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Raseriet forlod ham, da var han atter blid og rolig"[1]. Det var intet Under, at i saadanne Tilfælde Berserksgangen ansaaes for et stort Meen; man finder endog, at de, der angrebes deraf, have gjort Løfter til Guderne for at vorde befriede fra denne Plage[2].

Berserkerne kaldtes af vore Forfædre med et andet Navn: **hamramir menn** og deres Raseri: **at hamast**[3]. Disse Udtryk antyde udentvivl de Gamles Begreber om Berserksgangens Væsen. Ordet **hamr** betegner nemlig i det gamle norske Sprog: Ham, ydre Skikkelse. Det bruges ogsaa undertiden for at betegne den Dyr-Fylgje, der troedes usynlig at ledsage ethvert Menneske som et Slags lavere Skytsaand[4]. Dyr-Fylgjen udtrykte, som før er sagt, paa en vis Maade det Men-

---

[1] **Dropl. son. s. 3.**
[2] **Vatsd. s. 30, 37.**
[3] **Eg. s. 1, 25, 40.**
[4] Jfr. § 18.

neskes Charakteer, som den ledsagede. Vilde, lidenskabelige Mennesker troedes saaledes at have vilde og frygtelige Dyr til Fylgjer. Naar deres Lidenskabelighed i den Grad overvældede dem, at den gjorde dem rasende og berøvede dem Fornuftens Brug, da troede man udentvivl, at Dyret traadte i Menneskets Sted, at det gik ind i Menneskets Ham eller Skikkelse, men virkede med sin eiendommelige Styrke og Ubændighed. Derfor sagde man om den, der angrebes af Berserksgang, "at han ei var eenhamet" (**ekki einhamr**) d. e. at et andet stærkere Væsen virkede under hans menneskelige Udvortes [1]. Overtroen i denne Henseende gik vel endog undertiden saavidt, at man troede Mennesket i Raseriets Dieblik antog selve den udvortes Skikkelse af Dyret tillige med dets indre Væsen og dets Kræfter [2].

Krigerske Høvdinger søgte at drage Berserker til sin Hær, for derved at gjøre sig saa meget mere uimodstaaelige og frygtede af sine Fiender. Saaledes siges Harald Haarfager at have havt Berserker i sin Tjeneste, hvilke kaldtes Ulfhedner (**úlfheðnar**), fordi de bare Ulvepelse over deres Brynjer; deres Plads var i Stavnen paa Kongens Skib, da den under Striden var mest udsat for Fiendernes Angreb [3]. Berserkerne kunde ogsaa være brugbare for Høvdinger, der havde Folk nok til at holde dem i Ave, naar Berserksgangen kom over dem i Utide [4]. Men for Mængden vare Berserkerne en Skræk, og de benyttede den Rædsel, der stod af dem — og som de naturligviis stræbte at forstørre ved at bestyrke Overtroen om deres Usaarlighed — for at tiltvinge sig Alt, hvad de ønskede af de Svagere. En Udfordring til Holmgang var nemlig strax rede fra Berserkens Side, naar hans uforskammede Fordringer om Gods eller Kvinder bleve afslagne, og hans vilde Raseri forenet med Øvelse i de Færdigheder, som til en Tvekamp udfordredes, fik-

---

[1] **Eyrb. s. 28.**
[2] **Lndnb. V. 5; Hrólfs Kr. s. 50, 51, i Fornald. s. I.**
[3] **Snor. Har. Hárf. s. 9,** jfrt. m. **Fagrskinna** og **Vatsd. s. 9.**
[4] **Eyrb. s. 25.**

frede ham som oftest et heldigt Udfald af Kampen. De, der saaledes gjorde Holmgangen til en Erhvervs-Kilde, kaldtes almindelig Holmgangsmænd (hólmgöngu-menn); deres Tal var i Hedenskabet ei ubetydeligt, og de vare en sand Plage for fredelige Bønder, hvem de fandt en Lyst i ved enhver gunstig Leilighed at fornærmé[1].

Uagtet det saaledes er vist nok, at Holmgangen udartede til et Verktøi for den laveste Egennytte, Hevnlyst og Ondskab, saa er det dog tillige udenfor al Tvivl, at den oprindelig var en religiøs Skik, hvis Grund-Idee var, at Guderne ved Udfaldet af Kampen vilde tilkjendegive, hvo af de stridende Parter der havde Retten paa sin Side. Derfor var den, endog paa en Tid, da dens religiøse Betydning maa antages at være traadt noget i Baggrunden, som oftest forbunden med Offringer, Bønner og andre religiøse Handlinger. Holmgangen var altsaa egentlig en Gudsdom, nøie forbunden med Asetroen. Hos Nordmændene forsvandt den ogsaa, i det mindste aldeles som retslig Handling, med denne Tro, skjønt hos mange andre med Nordmændene beslægtede Folkeslag, navnligen hos de Tydske, Tvekampen gik over fra den hedenske i den christelige Rettergang. I Norge var det de christne Jarler Erik og Svend Haakonssønner (1000—1014), der, endnu før Christendommen paa meget nær var almindelig indført i Landet, fik Holmgangen afskaffet, i det de tillige fastsatte Fredløsheds-Straf for de Holmgangsmænd og Berserker, der foruroligede Bønderne[2]. Paa Island, hvor allerede i Aaret 1000 Christendommen ved en Folkebeslutning paa Althinget var gjort til Lands-Religion, blev Holmgangen kort efter, ligeledes ved en Folkebeslutning, afskaffet, i Anledning af en saadan Tvekamp mellem to fornemme islandske Ynglinger, Skaldene Gunlaug Ormstunga og Skald-Rafn. Da Kampens Udfald nemlig var ubestemt, og

[1] Vatsd. s 46; Svarfd. s. 7; Viga-Gl. s. 4, 6; Eyrb. s. 8, 28; Grettis s. 42.

[2] Gret. s. 21.

de Stridende vilde fornye den, lagde deres mægtige Frænder sig imellem og fik al Holmgang ved Lov forbuden[1].

En anden retslig Skik hos de hedenske Nordmænd, der endnu tydeligere angiver sig som en Gudsdom, skjønt den langt sjeldnere omtales end Holmgangen, er den: at gaae under Jordstrimmel (ganga undir jarðarmen) for at rense sig fra Beskyldninger, bevise sin Paastands Ret eller sit Udsagns Sandhed. Skikken benævnes i det gamle Sprog — rimeligviis med et for alle lignende Skikke fælles Navn — skírsla d. e. Renselse eller Frigjørelse for Beskyldning. Den findes beskreven i Laxdøla Saga. "Det var — heder det her — en Maade at frigjøre sig paa (Þat var skírsla) i hine Tider, at man skulde gaae under Jordstrimmel (at ganga skyldi undir jarðarmen), i det nemlig en Strimmel Græstørv blev opskaaren af Marken, saaledes at Tørvens Ender vare faste ved Jorden; men den, der skulde frigjøre sig (sá maðr er skírsluna skyldi fram flytja), skulde gaae derunder. Hedningerne ansaae det ikke mindre for en Samvittigheds-Sag, naar de skulde udføre saadant, end de Christne nu ansee det, naar lignende Frigjørelsesmaader (skírslur) blive anvendte (f. Ex. Jærnbyrd). Den, der gik under Jord-Strimmelen, blev frifunden, hvis Tørven ei faldt over ham." Fortællingen i ovennævnte Saga viser ogsaa, hvor stor Frygt Hedningerne havde for at indlade sig paa dette Frigjørelses-Middel, naar de ei vare med sig selv fuldkommen overbeviiste om deres Sags Retfærdighed. Da nemlig en fornem Islænding Thorstein Surt ved et ulykkeligt Tilfælde var druknet med sin Familie, opstod Spørgsmaal om, hvorledes Arven efter ham skulde fordeles mellem hans Frænder. En vis Thorkel Trefill, hvis Kone, Gudrid, var nær beslægtet med Thorstein og desuden havde en Søster blandt de Druknede, vilde gjerne faae hele Arven. Han underkjøbte derfor den eneste fra Skibbrudet undkomne, en vis Gudmund, til

[1] Gunnl. Ormst. s. 11.

at erklære, at de Druknede vare døde i en saadan Orden, at Gudrids Søster, der døde sidst, var bleven deres alles Arving. Hele Arven skulde da efter hendes Død tilfalde Gudrid. Gudmund havde imidlertid, førend han blev underkjøbt af Thorkel, fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paastand. De fordrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den ovenomtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Prøven maatte gaae for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Prøven, overtalte han tvende Mænd til, i det Øieblik Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slagsmaal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstorv-Strimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturligviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Prøven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Prøven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven[1].

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Eds Aflæggelse, hvilket f. Ex. var Tilfældet, naar to eller flere svore sig i Fostbroderlag[2]. Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaae under tre Græstorv-Strimler[3]. Dette samme anvendtes ogsaa som et Ydmygheds-Tegn; i hvilket Tilfælde den første Torv-Strimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Axelen, den anden skulde naae til Hoften, den tredie til midt paa Laaret[4].

[1] Laxd. s. 18.
[2] Gisl. Súrs. s. 6.
[3] Fóstbr. s. 1.
[4] Vatsd. s. 33.

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedensk Gudsdom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Edda-Digte, nemlig Frigjørelse for en Beskyldning ved at optage Stene af en kogende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, — heder det — blev beskyldt for utilladelig Omgang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at frigjøre sig paa den omtalte Maade. Prøven foregik med stor Høitidelighed. Den sydende Kjedel blev indviet af en i saadanne Ting kyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Prøven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjedels Bund med uskadt Haand, og blev frifunden. Atles Frille Herkja derimod, som havde anklaget Dronningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prøve, og blev til Straf for sin Løgn druknet i en Myr[1].

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde imidlertid være foregaaet blandt tydske Folkefærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedendommen, og fra dem bleven de hedenske Nordmænd bekjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)[2], der hos Tydskerne, som flere Skikke af samme Slags, var overført fra Hedenskabet i Christendommen.

§ 24.

Troldom.

Troen paa Trolddom (fjölkyngi, görningar)[3] var al-

---

[1] D. æ. Edda: Guðrúnarkv. III.

[2] Eidsivathings Chr. r. 42, Norg. gl. Love I. S. 389 o. f. St.

[3] Ordene fjölkyngi og fjölkunnigr ere dannede af fjöld, Mængde,

mindelig blandt de hedenske Nordmænd, og havde sin Grund i selve Aselæren, der fremstiller Trylle-Kunster som Asernes Opfindelse.

Man skjelnede imellem to Slags Trolddom: Galder (galldr) og Seid (seiðr).

Navnet galldr maa udledes af Ordet gala at synge; det betegnede altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveða galldra)[1]. Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aserne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galders Fader (galldrs föður)[2]. Mennesker, der dreve denne Kunst, kaldtes galldrasmiðir eller galldramenn[3]. Runerne indtoge i dette Slags Trolddom en vigtig Plads som magiske Figurer, og det lader, som om Galdremanden oftest under Afsyngningen af Galderen eller Tryllcformularen tillige har tegnet eller ristet visse Runefigurer, afpassede efter de Virkninger, man vilde have af Trolddommen[4]. Ofte benævnes selve Trylle-Sangen eller Trylle-Formularen Runer (rúnar). Man troede ved saadanne Galdre at kunne beskytte mod Vaaben, løse Lænker, læge Saar og Sygdom, døve Ild og Storm, vinde Kvinders Kjærlighed og opvække Døde for af dem at udforske det Tilkommende[5]. I den ældre Edda findes flere Digte, der, rigtig nok paa en for os temmelig dunkel Maade, omtale, ja vel og indeholde saadanne kraftige Kvad tilligemed Lærdomme om Runernes magiske Brug;

---

og kunna, kunne, forstaae, betegne altsaa ligefrem: mangfoldig Kundskab, og den der forstaaer meget. Ordet görningar, Ekt. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjerninger, Handlinger.

[1] D. æ. Edda: Bald. draum. 3, 4.

[2] D. æ. Edda: l. ç. 3.

[3] Snor. Yngl. s. 7.

[4] D. æ. Edda: Sigrdrífum. 9.

[5] Dette Slags Galder benævntes: valgalldr, udentvivl fordi det især troedes at være anvendeligt paa de i Strid Faldne (valr). D. æ. Edda: Bald. draumar 4.

f. Ex. **Rúnatals-þáttr Oðins**, der udgjør Slutningen af **Hávamál, Gróugalldr, Sigrdrífumál** o. fl. Paa sidste Sted især opregnes en heel Deel magiske Runer: Seier-Runer (**sigrrúnar**) at riste paa Sværdet for Seier; Øl-Runer (**ölrúnar**) at riste paa Drikkehornet, paa Bagen af Haanden og paa Neglen for at vinde Kvinders Kjærlighed; Bjerge-Runer (**bjargrúnar** d. e. Rednings-Runer) at riste inden i Haanden, naar man vilde hjælpe Barsel-Kvinder; Brim-Runer (**brimrúnar** d. e. Brændings-Runer) at riste paa Skibets Stavn og Rorblad til Beskyttelse mod Søens Rasen; Lim-Runer (**limrúnar** d. e. Kvist-Runer) at riste paa Bark eller Træ for at blive heldig Læge; Maal-Runer (**málrúnar**), der skulde give Veltalenhed til Thinge; Hu-Runer (**hugrúnar**), der skulde skjænke Forstand[1]. Ved alle disse Runer seer man tydeligen af Digtet, at der menes magiske Sange og Betegning med magiske Figurer anvendt i Forening som Tryllemiddel. Hvor stor Tro man har havt til disse Formularers og magiske Tegns Kraft, viser en Fortælling i Egils Saga. Dronning Gunhild vilde i et Gjæstebud skade Egil, og lod ham i den Hensigt række giftblandet Øl. Men Egil, som havde Mistanke til Drikken, ristede Runer paa Hornet, stak sig i Loven (det Indre af Haanden) med sin Kniv og bestrøg Runerne med Blodet; da — heder det — sprak Hornet, og Drikken styrtede paa Gulvet[1]. Man maatte imidlertid være meget varsom i Brugen af disse Tryllemidler; thi i en Fuskers Haand, der ei vidste ret at anvende dem, troede man de kunde blive farlige. Dette fremlyser af et andet Sted af samme Saga. Egil traf — fortælles det her — paa en Reise i Norge en Bondedatter liggende hæftig syg. Forældrene sagde, at de havde søgt Hjælp hos en Bondegut i Nabolaget, og han havde ristet Runer for at helbrede hende; men hun var kun derved bleven slettere. Egil undersøgte nu Sengen, hvori hun laa, og fandt under

---

[1] D. æ. Edda: **Sigrdrifum. 5—19.**

[2] **Eg. s. 44.**

Hovedgjærdet et Hvalsfins-Stykke, paa hvilket Runer vare ristede. Han læste dem og fandt, at de vare forfeilede. Han skavede dem af, brændte det Afskavede i Ilden og ristede nye Runer, hvilke han lagde under Hovedpuden. Strax vaagnede Pigen som af en Søvn og blev frisk igjen[1]. Kjendskab til Galder og Runer blev i det Hele i Hedendommen ei anseet for noget uædelt, naar det ei anvendtes til uædle Diemed.

Navnet seiðr, ogsaa undertiden skrevet seyðr, staaer maaskee i Forbindelse med sjóða at syde, koge, og skulde isaafald egentlig betegne Trolddom, der øvedes ved Kogning af visse Gjenstande, som Overtroen tilskrev Trylle-Kraft[2]. Hvilke disse Ting have været, vides nu ikke mere; det har naturligviis i Oldtiden været en Hemmelighed for de i Kunsten Indviede[3]. Til Udøvelsen af Seid (at síða[4], efla seið) hørte mange Omstændigheder. Den øvedes mest om Natten[5]; og de der øvede den sadde under Tryllehandlingen paa en Forhøining kaldet Seidhjal (seiðhjallr). Seiden var ogsaa forbunden med Trylle-Sang eller Galder[6], og Lyden af denne Sang var skjøn at høre. I Laxdøla-Saga beskrives en saadan Trylle-Handling. Den islandske Høvding Rut Herjulfsson laa i Uenighed med sin Frænde Thorleik

[1] Eg. s. 75.

[2] Saaledes forklares almindeligviis Benævnelsen. Der kan imidlertid næres Tvivl om seiðr, Trolddom, en ganske samme Ord som seyðr Kogning, uagtet vel et fjærnere Slægtskab kan tænkes mellem dem. jfr. J. Grimm. Deut. Myth. S. 988. Vore gamle Kildeskrifter sige neppe nogensteds udtrykkelig, at Seid øvedes ved Kogning.

[3] I den gamle Borgarthings-Christenret c. 16 nævnes Haar, Paddeføder (frauða fætr?) og Menneskenægle som Ting, henhørende til Trolddoms Udøvelse. Norg. gl. Love I. 351. Maaskee har man her nogle af de Gjenstande, som anvendtes ved Seiden.

[4] Snor. Yngl. s. 16, 17.

[5] Örvar-Odds s. 2.

[6] Laxd. s. 35.

Hoskuldsson. Denne sidste ønskede at skade Rut, og benyttede sig hertil af sin Huusmand Kotkel og dennes Hustru Grima, hvilke begge vare meget troldkyndige. "Kotkel og Grima droge om Natten til Ruts Gaard og anstillede en stor Seid. Da Seid-Sangen (seiðlætin) begyndte, vidste de, som vare inde i Huset, ei ret hvad dette skulde betyde; men Sangen var skjøn at høre. Rut ene kjendte denne Sang; han forbød Enhver at see ud af Huset i denne Nat og bad Alle at holde sig vaagne, saavidt de kunde, da vilde dette ingen Skade volde. Alligevel sovnede alle, Rut vaagede længst, men sovnede dog ogsaa omsider. Kaare hed Ruts Søn, dengang 12 Aar gammel, den haabefuldeste af hans Børn og meget elsket af Faderen; for ham blev Trolddommen øvet; han kunde derfor ikke sove stort, men blev meer og meer urolig. Endelig sprang han op og saa ud; han nærmede sig Seiden og faldt død ned." Rut hevnede siden hans Død ved at lade Kotkel og Grima stene[1].

Ved Hjælp af Seid troede man at kunne volde Uveir og allehaande Skade[2], omskabe sig i Dyre-Lignelser[3], og sætte sig i Stand til at forudsige tilkommende Ting[4]. Den synes meest at have været anvendt til at volde Ondt og ansaaes for en langt uædlere Kunst end Galder. Dens Opfindelse tilskrives dog Gudinden Freya, og den øvedes, som det lader, meest af Kvinder, nemlig de saakaldte Seid-Kvinder (seiðkona Flt. seiðkonur)[5]. Hvor stor Afsky Mange, endog i Hedendommen, bare for dette Slags Trolddom, viser Kong Harald Haarfagers Fremfærd mod sin egen Søn Ragnvald Rettilbein, hvem han lod dræbe, fordi han befattede sig med Seid[6].

Flere Arter af Trolddom nævnes i de gamle Sagaer uden

---

[1] Laxd. s. 37.
[2] Laxd. s. 35.
[3] Friðþ. s. 5.
[4] Örvar-Odds s. 2.
[5] Snor. Yngl. s. 4, 7.
[6] Snor. Har. Hárf. s. 36.

udtrykkeligen at henregnes til noget af de to ovenomtalte Hovedslags, med hvilke de dog uden Tvivl for det meste have staaet i nærmere eller fjærnere Forbindelse. De vigtigste skulle anføres.

Synsforblindelse (sjónhverfingar, af sjón Syn og hverfa vende) bestod deri, at man ved Trolddomskunster blendede Folks Øine, saaledes at visse Gjenstande forekom dem at være noget ganske andet, end de virkelig vare. Dette Slags Trolddom finder man ofte omtalt i de gamle Sagaer som anvendt, naar troldkyndige Folk vilde skjule Nogen for fiendtlig Efterstræbelse, eller forfærde hans Modstandere. De Søgende saae da — heder det — et Dyr, en Kiste eller en anden levende eller livløs Gjenstand der, hvor den Person, som de søgte, virkelig befandt sig, medens de paa den anden Side troede at see Hære af væbnede Mænd komme den Efterstræbte til Hjælp, der hvor der i Virkeligheden kun kom en Flok Kjør eller Faar. Den Troldkyndige troedes paa samme Maade ogsaa med Hensyn til sig selv at kunne forblinde Andres Øine. Hvis de Eftersøgende imidlertid enten sønderbrøde den livløse Ting eller dræbte det Dyr, under hvis Skikkelse de saae den virkelige Gjenstand, da opklaredes deres Syn, og de saae nu Personen i sin sande Skikkelse at ligge død. Visse Mennesker troedes dog at være af en saa kraftig Natur, at deres Øine forbleve ublendede ved denne Trolddom [1].

I nær Forbindelse hermed stod den ligeledes i Sagaerne ofte omtalte **Usynliggjørelse**, naar den Troldkyndige ved sine Kunster bevirkede, at han selv, eller hvilke Andre han vilde, aldeles ikke kunde sees. Han sagdes da at **gjøre Hyllehjælm** (gera huliðs-hjálm) for sig selv eller Andre [2]. Saadan Usynliggjørelse beskrives undertiden som fremvirket ved et Slags Støv af Udseende som Aske, hvilket den Troldkyndige udspredte over og omkring dem, han vilde skjule [3].

---

[1] Hörðs s. 25; Eyrb. s. 20; Lndnb. III. 14.
[2] Snor. Ol. Tr. s. 70.
[3] Snor. Har. Hárf. s. 34, Ol. Helg. s. 143.

Ligesaa almindelig var Troen paa virkelige Omskabninger, især i Dyr-Skikkelser. Saadan Omskabning kunde enten paaføres Andre til deres Skade, som det til Exempel fortælles om den troldkyndige Dronning Hvit, at hun af Had til sin Stifsøn, der havde forsmaaet hendes Kjærlighed, forvandlede denne til en Bjørn ved at slaae ham med en Ulve-Handske [1]; — eller den kunde paatages af den Troldkyndige selv, for at han i sin Trolleskikkelse lettere og hastigere kunde komme til fjærne Steder. Dette sidste Slags Omskabning forekommer oftest nævnt i Sagaerne, og at færdes paa saadan Maade kaldtes: **hamför, gandreið**, eller at **renna göndum** [2]. Det menneskelige Legeme troedes da at ligge som dødt, eller i en Trolle-Søvn, medens Sjælen indsluttet i en Hvals, en Sælhunds, en Falks eller hvilketsomhelst andet Dyrs Skikkelse, der kunde findes bekvemmest for Trollereisens Hensigt, sværmede om paa ganske andre Steder. Man maatte da nøie vogte sig for at nævne Troldmandens Navn, eller vække det sovende Legeme; thi da forstyrredes den hele Trolddom, og Aanden nødtes til at vende tilbage i sin rette Bolig. Tilføiedes der den paatagne Skikkelse eller, som den ogsaa kaldtes, Ham noget Ondt, da rammede dette det virkelige Legeme [3]. Kvinder, som paatoge sig saadanne Trollefærder under Omskabning, kaldtes Hamløbere (**hambleypur**, Ent. **hambleypa**) [4]. Enkelte Kvinder troedes at kunne omskabe sig til Marer (**mara** eller **kveldriða**) og i denne Skikkelse kvæle Mennesker i Søvne, eller ved Nattetider tilføie dem anden Skade [5]. Man antog endelig

[1] **Hrólfs Kr. s. 20.**

[2] Ordet **hamför** kommer af **hamr**, Ham, ydre Skikkelse, og betegner: Færd i en paataget Ham. **Gandr** betyder Ulv, Drage, og overhovedet: Trolddyr; **gandreið** betegner saaledes: Riden paa Trolddyr, og **renna göndom**, at reise eller færdes paa saadanne.

[3] **Vatsd. s. 12; Fóstbr. s. 37; Hav. Ísf. s.** S. **56; Friðþ. s. 6, 8.**

[4] **Eg. s. 62.**

[5] **Snor. Yngl. s. 16; Eyrb. s. 16.** I Eidsiva Christenret er

ogsaa Evnligheden af, at Mennesker indbyrdes kunde skifte Udseende (skipta litum)[1]. Under alle saadanne Omskabninger synes det imidlertid, som om man har tænkt sig Øinene — denne Afglands af Menneskets Sjæl — at forblive uforandrede[2].

Et andet Slags Trylleſøvn end den ovenomtalte, i hvilken selve Troldmandens Legeme laa, medens hans Sjæl færdedes i en paatagen Skikkelse, troedes de Tryllekyndige at kunne paaføre Andre ved at stikke dem med en saakaldet Søvn-Torn (svefn-þorn). En saadan Tryllesøvn, troede man, kunde ikke løses, saalænge Søvn-Tornen blev liggende paa den Fortryllledes Legeme eller blev siddende i hans Klæder[3].

Nogle Tryllekyndige troedes at have saadan Kraft i sine Øine, at de ved det blotte Blik kunde i Kampen døve Sværd[4], og ellers ved et Øiekast bringe Jorden til at skjælve og væltes om, svide Græsset og gjøre sine Fiender vanvittige af Rædsel, saaledes at de løb som jagede Dyr, ja vel endogsaa omskabtes til Umælende (i det gamle Sprog: verða at gjallti, egentlig blive til Sviin). Naar man vilde gjøre denne sidstnævnte Troldom ret virksom, hørte det til at sætte Legemet i de unaturligste Stillinger, for at gjøre sit Udseende saa meget mere rædsomt, og det kom da meget an paa, at den der øvede Trolddommen fik see sin Modstander først; fandt det Omvendte Sted, tabte Trolddommen sin hele Kraft. I Vatsdøla Saga beskrives en islandsk Troldkvinde Ljot i et saadant Trylle-Optog. Hendes Søn Hrolleif havde dræbt Høvdingen Ingemund af

---

fastsat Straf for Kvinder, der ride Folk. Norg. gl. Love I. S. 403.

[1] Völs. s. 27.

[2] D. æ. Edda: Sig. kv. Fafnb. III. 36, jfrt. m. Völs. s. 27; Laxd. s. 18; Hrólfs Kr. s. 26.

[3] D. æ. Edda: Sigrdr. m.; Hrólfs Kr. s. 7; Göngu-Hr. s. 24, 25.

[4] Svarfd. s. 8.

Hof. Dennes Sønner vilde hevne sin Faders Død, og begave sig i den Hensigt til Ljots Bolig. De kom did just som Heren var ifærd med at anstille et Blot for at beskytte sin Søn, og det lykkedes dem at gribe Hrolleif, som han forlod Vaaningshuset for at gaae ind i Blothuset. Idet de nu vare ifærd med at dræbe ham, blev en af dem var Ljot, der nærmede sig dem i den forfærdeligste Skikkelse. Hun havde kastet den ene Fod over Hovedet og gik baglæns (paa en Fod og en Haand?) med Ansigtet fremstukket mellem Benene; hendes Diekast var fælt og troldsligt. Dette Syn hindrede imidlertid ikke Brødrene i at fuldføre Hrolleifs Drab. Ljot selv blev derpaa greben. Det havde været hendes Hensigt — tilstod hun nu — at vende op ned paa hele Egnen og skille Ingemunds Sønner ved Forstanden, saaledes at de skulde løbe afsindige paa Veiene med de vilde Dyr; og dette var skeet, hvis hun havde faaet Die paa dem, før de paa hende; men nu havde deres Lykke været hende for mægtig. De dræbte Ljot [1]. — Da den islandske Høvding Olaf Paa overrumplede den farlige Troldmand Stigande sovende, lod han trække en Belg over hans Hoved, for at ikke hans Blik, naar han vaagnede, skulde volde Nogen Skade. Der var imidlertid et lidet Hul paa Belgen, og gjennem dette kastede Stigande sine Dine paa en ligeoverfor liggende skjøn og græsrig Lid. Strax var det som om en Hvirvelvind brød løs over denne Plet og vendte op ned paa Jorden, saaledes at der fra den Tid aldrig mere voxte Græs. Stigande blev stenet ihjæl af Olaf og hans Mænd [2]. — Samme Forsigtighed som den her omtalte skal ogsaa den berygtede Troldkvinde Gunhild, senere Erik Blodøxes Dronning, have brugt, da hun forraadte de tvende Finner, der havde oplært hende i Tryllekunster, og hvis Blik — heder det — var saa skarpt, naar de vare vrede, at Jorden væltedes om, og hvilket levende Væsen, der mødte dem, faldt død

[1] Vatsd. s. 26 jfrt. m. Gullþóris s.
[2] Laxd. s. 38.

ned. Hun trak nemlig to Selsbelge over deres Hoveder, medens de sov, og lod derpaa Kong Eriks Mænd dræbe dem [1].

Trylle-Mad og Trylle-Drik omtales paa flere Steder baade i de gamle Edda-Digte og i Sagaerne. Man troede, at ved Hjælp af saadan Spise eller Drik Menneskers Sindelag kunde forandres, Mod og Grumhed vækkes, eller Forglemmelse bevirkes. Kjødet og især Hjertet og Blodet af visse stærke og vilde Dyr — f. Ex. af Ulve — anvendt som Spise, nævnes som Middel til at gjøre Mennesker modige og grusomme [2]. Til Trylledrik sammenblandedes en Mængde Ting, som Overtroen tillagde magisk Kraft; dertil brugtes ogsaa Runer, deels læste som Trylleformularer over Drikken, deels udentvivl ogsaa kastede i den ristede paa Træ eller Been [3]. Ved Trylle-Drik forstaaes ellers ofte Gift-Drik [4].

Paa Fortryllelse af Klæder og Vaaben troede man ligeledes stærkt. Klæder bleve fortryllede deels for at sikkre den, der bar dem, mod Saar, deels for at volde ham Skade eller Død. Om Høvdingen Thorer Hund siges, at han hos Finnerne lod sig gjøre flere Renskofter (**hreinbjálfar**), der vare saaledes fortryllede, at intet Vaaben bed paa dem; og i Slaget ved Stiklastad beskyttede en af disse Kofter ham mod Olaf den Helliges Sværd, da Kongen hug ham tvert over Hærderne. „Sværdet bed ikke; det syntes kun som om Støv røg af Renskoften“ [5]. — Den orknøiske Jarl Harald Haakonsøn døde, som der fortælles, ved at iføre sig en fortryllet Klædning, der var virket af hans egen Moder og dennes Søster, men bestemt for hans Stifbroder Paal Jarl [6]. — Sværde, heder det, bleve undertiden saaledes fortryllede, at Lykke

[1] **Snor. Har. Hárf. s. 34.**
[2] D. æ. Edda: **Brynh. kv. 4.** jfrt. m. **Völs. s. 30.**
[3] D. æ. Edda: **Guðrúnar kv. II. 21—24.**
[4] **Snor. Har. Hárf. s. 41.**
[5] **Snor. Ol. Hel. s. 204, 210.**
[6] **Orkney. s.** S. **144.**

i Kamp altid ledsagede de Mennesker, der førte dem, og at Saar, som dermed bleve givne, ei kunde læges uden ved at bestryges med en saakaldet Liv=Steen (lífsteinn), som fulgte Sværdet. Ved Brugen af saadanne fortryllede Sværd, naar de skulde gjøre den rette Virkning, maatte mange Ting iagttages. Saaledes maatte f. Ex. det berømte Sværd Skofnung, der var optaget af Hrolf Krakes Gravhaug, ei drages i Kvinders Paasyn, eller saaledes at Solen skinnede paa Hjaltet, da det ellers tabte noget af den det egne Kraft [1].

Tryllekyndige Kvinder pleiede undertiden at overfare med Hænderne Legemet paa den, der skulde drage i Kamp, for saaledes at udfinde, hvilket Sted der var mest udsat for at saares. Man troede, at de paa saadant Sted kunde føle en Knude, og der blev da sørget for et særdeles Beskyttelsesmiddel her. Mærkedes ingen Knude, da meente man, at der heller ingen Fare var forhaanden [2].

Et eget Slags Trolddom var den saakaldte Udesidden (útiseta, at sitja úti), der bestod i, at den Tryllekyndige sad ude om Natten under aaben Himmel og ved visse magiske Handlinger, som nu ei længer kjendes, oftest vel ved Galder, troedes at fremkalde Trolde (vekja upp tröll) eller opvække Afdøde for at raadspørge dem [3]. Det var især for at udforske det Tilkommende, at denne Trolddom øvedes. En Fremmanen af Døde, som just ikke havde denne Hensigt, men som dog skulde opklare en Begivenhed, i hvilken man mistvivlede om at faae Lys ved naturlige Midler, beskrives i Færeyinga Saga. Færøboeren den listige Thrond i Gata, der vel havde ladet sig tvinge til at modtage Daaben, men som dog i Hjertet var ramhedensk, vilde efterspore, hvorledes den berømte Helt Sigmund Bresterssøn var kommen af Dage, om han var druknet, da han selv tredie ved Svømmen vilde redde sig for Thronds Efterstræbelser, eller om han havde

---

[1] Laxd. s. 57, 58; Korm. s. 9.
[2] Heiðarv. s. i Ísl. s. I. S. 277; Vemund. s. 5; Fóstbr. s. 11; Kjalnes. s. 9; Korm. s. 1.
[3] Snor. Yngl. s. 7, Hák. Herðabr. s. 16.

naaet Land og her var bleven dræbt. I denne Hensigt — fortælles der — lod han i Fleres Nærværelse store Ilde optænde i Ildskaalen eller Ild-Huset, lod fire Grinder sætte sammen i en Firkant (om Ilden), og lod riste (i Jord-Gulvet) ni Afsatser (reitar) paa alle Sider udenom Grinderne. Derpaa satte han sig paa en Stol mellem Ilden og Grinderne, og forbød de Tilstedeværende at tale til sig. Da han havde siddet saaledes en Stund, kom Gjenfærdene af Sigmunds to Ledsagere, den ene efter den anden, ganske vaade hen til Ilden, varmede sig og gik atter ud. Endelig kom Sigmund selv, blodig og med sit Hoved paa Haanden; han stod en Stund paa Gulvet og forlod saa atter Stuen. Nu reiste Thrond sig stønnende af Mødighed, og erklærede sig ifølge Synet overbeviist om, at Sigmunds Ledsagere vare druknede, men at han selv havde naaet Land og der fundet en voldsom Død [1].

Troldmænd — troede man — kunde ogsaa af visse Dyr hente stor Hjælp. Saaledes omtales hyppig den Kunst at tyde Fuglenes Røst som en Kilde til vigtige Opdagelser [2]. Kragen var i denne Henseende en Fugl af megen Betydenhed [3], og at det samme har været Tilfælde med Ravnen, lader sig af Mythen om Odins tidendebringende Ravne slutte. Katten nævnes ogsaa som et af Troldmænd særdeles elsket Dyr. Den trylleskyndige Islænding Thorolf Skegge i Vatsdalen fortælles at have havt ikke mindre end 20 store sorte Katte, der tappert forsvarede sin Herre, da han blev overfalden af Ingemunds Sønner af Hof, og gave 18 Mænd nok at bestille [4].

Uagtet det blandt Nordmændene ikke manglede paa Folk, der formedelst et meer end almindeligt Bekjendtskab med Naturens Kræfter indbildte sine overtroiske Samtidige, at de

---

[1] Færeying. s. 40.
[2] Ragn. Loðbr. s. 8; Völs. s. 19.
[3] Snor. Ol. Kyr. s. 9.
[4] Vatsd. s. 28.

vare Trylleskyndige, saa vare dog Finnerne allerede i en fjærn Oldtid ansete for de første Mestere i Trolddom, hos hvem endog undertiden de Norske, der vilde uddanne sig videre i Kunsten, formelig gik i Skole. Den berygtede Dronning Gunhild, der i sin Ungdom blev sendt til Finnmarken for at lære Hexeri, kan tjene til Exempel. Tryllekyndige Finner bleve ofte hentede og tagne paa Raad, naar nogen vigtig Tryllehandling skulde udføres. Især ansaaes de for dygtige til at paatage sig de saakaldte Hamfærder eller Tryllereiser under Omskabning [1].

I Hedendommen bleve tryllekyndige Folk ofte forfulgte [2], ja tiltalte for Retten og straffede efter Lov og Dom [3]; dog skede dette ei egentlig, fordi de øvede Trolddom, men fordi man troede at kunne overbevise dem om at have voldet Skade ved deres Trolddom. Det omtales som almindelig Brug at stene skadelige Troldmænd og Troldkvinder.

Det var ikke at vente, at Christendommen strax skulde kunne udrydde den hos Nordmændene dybt indgroede Tro paa Trolddom, og det saameget mindre, som ikke alene de første christne Lærere men ogsaa de Geistlige gjennem hele Middelalderen vare ligesaa overbeviiste om Trolddoms Tilværelse som Hedningerne. Forskjellen var kun, at Christendommens Lærere ansaae den for en Afskyelighed, et Djævelens Værk, som man endog ved de haardeste Midler burde stræbe at hemme; medens Asetroen derimod fremstillede den som en Kundskab meddelt Menneskene af Guderne selv, en Kundskab som følgelig ikkun ved Misbrug blev strafværdig. Om de christne Læreres Tro paa Trolddom og Iver for at faae den udryddet, vidne noksom de Straffebestemmelser, som i saa Henseende findes i de gamle norske Kirkelove [4]. Men hvor strængt end Kirkelovene

---

[1] Snor. Ol. Tr. s. 37; Vatsd. s. 12.

[2] Lndnb. III. 20; Eyrb. s. 20.

[3] Eyrb. s. 16.

[4] Ældre Gulath. L. c. 28, 29, i Norges gamle Love I. S. 17—18; ældre Borgarth. Christenr. c. 16, sammest. S. 350—351.

forbøde al Udøvelse af Troldom, saa vedblev dog mange Nordmænd endnu en god Stund efter Asetroens Fald at ansee Hexeri for en Kunst, som det var gavnligt at lægge sig efter [1].

§ 25.

Udforskning af det Tilkommende; Spaadom.

I nøieste Forbindelse med Trolddom stod Udforskningen af det Tilkommende.

De hedenske Nordmænd troede, at der gaves Midler, hvorved man kunde formaae Guderne til at give deres Villie tilkjende, eller aabenbare, hvad der ellers efter Naturens Orden maatte være skjult for den menneskelige Forstand. Saadan Udforsken benævntes deels: frétt — Fritten, Udspørgning —, og det at foretage den, kaldtes: at ganga til fréttar — at gaae til Udforskning; deels: spá eller Flt. spár — Spaadom —, og det at benytte den: at spyrja spá — at udspørge Spaadom —, eller: at lýða spám — at lytte til Spaadomme [2].

Angaaende Maaden, hvorpaa saadan Udfritten af det Tilkommende fandt Sted, give vore Oldskrifter ei synderlig Oplysning. Det synes at have været almindeligst, at den Spørgende, under Paakaldelse af en eller anden Guddom og under Offring til samme, enten udbad sig til Svar et Tegn, som han overlod til Guden selv at bestemme, og som han erkjendte i et eller andet til samme Tid indtræffende mærkeligt Tilfælde, hvilket han da fortolkede saaledes, som det efter Omstændighederne forekom ham rimeligst; — eller han fastsatte selv Tegnet, hvorved Guddommen skulde svare ham.

Den første Maade seer man, at den ivrige Asedyrker

---

[1] Fóstbr. s. 14.

[2] Lndnb. I. 5, III. 12; Eyrb. s. 4. ældr. Borgarth. Christenret c. 16, i Norges gl. Love I. S. 351; ældre Gulath. L. c. 28, samst. S. 17.

Haakon Jarl har brugt, da han før sit dristige Tog gjennem Gotland anstillede et Blot til Odin, og fortolkede det som et Tilsagn af Guden om Held paa Toget, da to Ravne under Offringen kom flyvende og gjaldede høit [1]. Da den islandske Høvding Thorkel hiin Høie anraabte Guden Frey om Hevn over sin Fiende Viga-Glum, og tillige forlangte et Tegn paa at Guden havde bønhørt ham, ansaa han det for et gunstigt Svar af Frey, da i det samme den Oxe, han havde fremledet som Offer, med et stærkt Brøl styrtede død til Jorden [2]. — Den sidste Maade findes derimod anvendt ved de udvandrende Nordmænds Valg af Bopæl i fremmede Lande efter de hellige Ondveges-Sulers Anviisning. De troede nemlig, at den Gud, de i Forveien havde paakaldt, førte Sulerne til et Sted, hvor lykkeligt Bosted var dem og deres Æt forundt [3].

Af samme Beskaffenhed var ogsaa den betydningsfulde Maalning, som man brugte ved Opførelsen af et nyt Huus, for at udforske, hvad Held der i dette ventede den tilkommende Beboer. Man maalede nemlig Grundvolden gjentagne — almindelig maaskee tre — Gange, og lagde nøie Mærke til, om der blev nogen Forskjel i Maalet (Alnetallet) ved de senere Opmaalinger fra hvad det var ved den første. Blev Maalet større, da troede man det varslede en voxende Velstand for Husets Beboer; men fandt det Modsatte Sted, da troede man, det vilde gaae til agters med ham [4].

Den anden af de ovennævnte Maader at raadspørge Guderne paa synes i det Hele at have været den almindeligst brugte. Der omtales i Sagaerne to Slags Udforskning, der maae henføres til denne Klasse, nemlig: ved Blot-Spaan (blótspánn d. e. Offerspaan) og ved Spaadoms Lodder

[1] Snor. Ol. Tr. s. 28.
[2] Viga-Gl. s. 9.
[3] Eyrb. s. 4.
[4] Korm. s. 2.

(hlotar eller hlutar), begge uden Tvivl i Grunden en Lodkastning, men evet paa forskjellig Maade.

At raadsporge Guderne ved det første Slags Orakel, benævntes at fella blótspánn d. e. at fælde Offer-Spaan [1]. Skjønt dette i vore Oldskrifter oftere omtales, saa beskrives dog ingensteds de nærmere Omstændigheder derved. Man maa altsaa her lade sig nøie med rimelige Gisninger, hvortil det gamle Navn, sammenholdt med Beskrivelser over lignende Maader at raadsporge Guderne paa, anvendte af Folkeslag, der vare nær beslægtede med Nordmændene, kan lede.

Udtrykket fælde Blot-Spaan synes antyde, at Udforskningen er bleven foretagen ved Kasten af indviede Spaaner eller Træstykker.

Man finder Lodkastning (Romernes sortilegium) anvendt som Spaadom hos mange af Fortidens hedenske Folkeslag: hos Grækere, Romere, Skyter, Alaner, Germaner o. fl. Om de med Nordmændene nærbeslægtede Tydskeres Maade at spaae af Lodkastning findes Underretning hos Tacitus: „De (Germanerne) lægge flittig Mærke til Varsler og Lodkastning (sortes). Den sædvanlige Adfærd med Lodkastningen (sortium consvetudo) er simpel. En af et Frugttræ hugget Green skjæres i smaa Stykker (surculos, Kviste), som mærkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gjør Statens Præst, hvis Raadsporgningen angaaer det Offentlige, men Huusfaderen selv, hvis den angaaer det Private, en Bøn til Guderne, tager, med Øinene løftede mod Himmelen, hver Kvist tre Gange op, og forklarer dem efter det i Forveien paasatte Mærke“ [2]. Om Alanerne heder det hos Ammianus Marcellinus: „De udforske det Tilkommende paa en forunderlig Maade; de samle nemlig Pilekviste (virgas vimineas), der ere nogenledes rette, sprede dem paa en bestemt

[1] Lndnb. III. 8; Herv. s. 11; Gautr. s. 7.
[2] Tacitus: Germ. c. 10.

Tid under hemmelighedsfulde Tryllesange, og vide nu fuldkommen hvad de betegne." [1]. Meningen af det Sidste er udentvivl den, at de efter Kvistenes Udspredning af deres indbyrdes Stilling spaaede det Tilkommende.

Seer man nu, ved Forklaringen af det gamle norske Udtryk: „at fella blótspánn," hen til disse Beskrivelser, saa maa det vist nok blive høist sandsynligt, at anførte Udtryk netop betegner en Spaadoms-Lodkastning som den blandt Germaner og Alaner brugelige. Lægger man derhos Mærke til de hedenske Nordmænds Brug af Runerne og disse Tegns Beskaffenhed, saa vinder den fremsatte Formodning endnu mere Styrke, ja gaaer næsten over til Vished.

Om Runernes Brug i Trolddom som magiske Tegn er ovenfor talet; at de ogsaa have været anvendte til den med Trolddom saa nær beslægtede Spaadomskunst, kan neppe omtvivles. Enhver Runefigur har et Navn, der tillige betegner en eller anden Gjenstand af Vigtighed i Livet, hvilken man kunde ønske eller frygte, angaaende hvilken man altsaa gjerne maatte ville udforske Guderne. Saaledes heder f. Ex. ᛅ (A) ár, Aar, Frugtbarhed; ᛁ (I) ís, Iis; ᚠ (F) fé, Fæ, Gods o. s. v. Alle Runer ere desuden dannede ved en Sammenføining af rette Streger; deraf udentvivl deres Navn stafir d. e. Stave. Naar man nu udspredte en Deel rette Træ-Spaaner eller Pinde, da kunde disse meget let komme til at falde i en saadan Stilling mod hinanden, at de dannede Runefigurer, og af disses betydningsfulde Navne kunde man igjen udlede en Spaadom. Siden har man udentvivl kunstlet lidt mere paa Sagen, idet man har ristet eller tegnet en Rune paa hver af de Spaaner, man til Udforskningen vilde anvende. Ved at udsprede dem og siden, enten efter Germanernes Maade, i Blinde optage dem enkeltviis, eller overskue deres Stilling mod hinanden i det Hele, kunde man lettelig sammensætte

[1] Ammian. lib. XXXI. c. 2.

Spaadomme, hvormed den Tids Overtro maatte finde sig særdeles fyldestgjort [1].

Saaledes har da uden al Tvivl de hedenske Nordmænds Spaadom ved Blot-Spaan været beskaffen. At de derved tillige have paakaldet Guderne og brugt magiske Sange eller Galdre, ligesom Germanerne og Alanerne gjorde, er høist sandsynligt.

Det andet Slags Udforskning nemlig ved Spaadoms-Lodder, findes noiere beskrevet i Sagaerne. I de tre udførligste Beretninger, man har, om Jomsvikingernes Angreb paa Norge, fortælles nemlig, hvorledes Haaken Jarl for at vinde Skalden Einar, senere kaldet med Tilnavnet **Skálaglamr,** skjænkede ham en kostbar Spaadoms-Vegt med tilhørende Lodder. Den tydeligste Beskrivelse af dette Spaadoms-Redskab og Maaden at bruge det paa, lyder saaledes: „Siden tager Jarlen (Haakon) en god Skaale-Vegt (**skálir góðar**), som han eiede; den var gjort af brændt Sølv og heel forgyldt; med den fulgte to Vegt-Lodder (**met**), det ene af Guld, det andet af Sølv, paa hvilke begge der var anbragt et Billede (ifølge de andre to Beskrivelser: et Menneske-Billede); de kaldtes **hlotar** (ifølge de andre: **hlutar**) og vare i Grunden Lodkastnings-Lodder (**hlutir,** Latin: **sortes**), som Folk den Tid pleiede have. En stor Kraft laa heri forborgen, og i alle Tilfælde, der syntes Jarlen at være af Vigtighed, brugte han disse Lodder. Han pleiede da at lægge dem i Skaalerne og bestemte (med det samme), hvad hver af dem skulde mærke for ham; og stedse, naar Lodderne gik godt (naar Lodkastningen løb vel af), og den kom op som han vilde, da var den Lod, der betegnede hvad han ønskede, urolig i Skaalen og væltede sig lidt i den, saaledes at derved fremkom en Klang. Dette Klenodie giver Jarlen Einar, og han bliver glad derover" [2].

---

[1] Jfr. F. Magnusens Afhandling om Runernes Brug ved Spaadom, i hans Oversættelse af den ældre Edda **III.** S. 76—96.

[2] **Jomsvík. s. 42, i Fornm. s. XI.** S. **128—129; Jomsvík. s.** Kbhv. **1824 c. 14; Ol. Tr. s. Skalh. I. 152.**

Denne Skildring, skjønt ingenlunde i enhver Henseende fyldestgjørende, giver et Begreb om de hedenske Nordmænds Spaadoms-Lodder. Man maa udentvivl tænke sig begge Lodderne at have været aldeles lige tunge, og Vegten, hvorpaa de kastedes, meget fiin og let bevægelig. Den ene Lod man betegne hvad man ønskede, den anden hvad man ikke ønskede. Man tænkte sig sandsynligviis, at det vilde indtræffe, som den Lod, der gik i Veiret, betegnede; og hvilken af Lodderne dette blev, kom da an paa det blotte Tilfælde. Det Menneske-Billede, som siges at have været præget paa Lodderne, skulde sandsynligviis betegne den Guddom, af hvem man æskede Svar gjennem Lodkastningen. Den særdeles Kraft, som laa i Haakon Jarls Spaadoms-Lodder, stak vel meest i den Klang, man indbildte sig at høre i Skaalen, naar det gode Lod kom op.

Man søgte ogsaa Oplysning om det Tilkommende hos Mennesker, der, formedelst en dem given høiere Sands og oftest tillige ved Hjælp af Tryllemidler, troedes at kunne gjennemskue Skjebnens skjulte Raad.

Fremsynede Mænd (**menn framsýnir, menn forspáir**) omtales hyppigen i vore gamle Sagaer. Deres Gave til at forudsee og forudsige visse Ting ansaaes overhoved for medfødt. Hvad der bragte dem i Ry var udentvivl som oftest en skarp Forstand, en mere end sædvanlig Kjendskab til Naturen, et dybere Blik i Menneskenes Charakteer og en opmærksom Jagttagelse af Fortids og Samtids Begivenheder i deres Aarsager og Følger. Mere udfordredes ikke i hine uoplyste Tider for at komme i Anseelse som Spaamand eller Spaakvinde, helst naar en vis naturlig eller paatagen Hemmelighedsfuldhed og en klog Benyttelse af Omstændighederne kom til. Saadanne Fremsynede troedes at have en Forudfølelse af vordende vigtige Begivenheder, og at kunne see paa et Menneskes Ansigtstræk og Lader, hvorledes dets Skjebne vilde blive. At begge disse Slags Spaadomme ofte kunde slaae ind, falder ei saa underligt, naar man betænker paa den ene Side den nøie

Forbindelse mellem Fortid og Fremtid, og paa den anden, hvor stærkt i Almindelighed Charakteren hos Folk af mindre Dannelse udtaler sig i Ansigtstrækkene, og hvor sædvanligt det derhos er, at et Menneskes Sindelag bereder dets blidere eller ublidere Skjebne. Hvad der kunde mangle de formeentlige Spaadomme i Nøiagtighed, det udfyldte Tidsalderens Overtro, der tidt, naar Begivenhederne allerede vare indtrufne, derefter uvilkaarligen lempede de Ord, ved hvilke Seeren skulde have forudforkyndt dem; hans Rygte voxte saaledes stundom uden hans egen Medvirken; Samtiden lyttede til enhver Udladelse af ham som til et Orakelsvar, og Eftertiden tillagde ham Spaadomme, som rimeligviis aldrig ere komne over hans Læber [1].

Mange af Hedendommens Fremsynede troede rimeligviis selv formedelst et vist Sværmeri, at de virkelig havde høiere Aabenbaringer; men der gaves udentvivl ogsaa mange, der vare sig den sande Sammenhæng med deres Spaadomsgave fuldkommen bevidste. At disse sidste imidlertid sjælden modarbeidede Overtroen med Hensyn til deres overnaturlige Sands, er let at begribe. Deels var den Anseelse, som Rygtet om deres Spaadomsevne skjænkede dem, altfor tillokkende; deels dreves de af lavere Bevæggrunde. En god Spaadom blev nemlig oftest vel belønnet, ligesom en ond Spaadom var et herligt Middel til at indjage Skræk der, hvor Hevn og Skadefryd ei paa bedre Maade kunde tilfredsstilles [2].

De, som gjorde sig sin formeentlige Spaadomsgave til en Erhvervskilde, toge gjerne sin Tilflugt til Trolddomskunster for at forøge sin Anseelse. Galder, Seid, Hamfærd, Udesidden og lignende magiske Handlinger vare da de Midler, hvorved de indbildte Folk, og maaskee ofte sig selv, at de fik sine Aabenbaringer. Alle saadanne Kunster troedes at volde den, der foretog dem, ikke liden Anstrængelse, og maatte derfor godt

---

[1] **Niáls s. 1, 128; Viga-Gl. s. 12; Laxd. s. 33, 76.**

[2] **Viga-Gl. s. 12; Orv. Odds s. 2.**

betales[1]. Finnerne og Finnekonerne vare ogsaa i at udforske det Tilkommende anseede for særdeles dygtige[2].

Af dem, der blandt Nordmændene i Oldtiden gave sig af med at forudsige det Tilkommende, vare især mærkelige de saakaldte Valaer (vala eller völva, Flt. völvur) eller Spaakvinder (spákonur) formedelst den overordentlige Agtelse, de i Almindelighed nød. Valaer omtales allerede i den ældre Eddas Digte, af hvilke det mærkeligste endog tillægges en saadan Spaakvinde og deraf har sit Navn, nemlig Völuspá d. e. Valaens Spaadom. Det lader som om de undertiden ere blevne kaldte Norner, og ansaaes da vist nok for et Slags høiere, halv guddommelige Væsener, for legemlige Aabenbaringer af de underordnede Norner, der, ifølge Ase-Troen, udsendtes fra de tre store Skjebne-Gudinder ved Urdar-Brønd for at afmaale de enkelte Menneskers Liv og bestemme deres Skjebne, den de altsaa tillige kunde forudforkynde[3]. Saa høit et Begreb om Valaerne har man dog neppe altid havt og mindst i Hedendommens sidste Tider; men alligevel ansaaes de stedse for høist mærkelige Væsener, der i det ringeste troedes at staae under de store Norners særdeles Beskyttelse og af dem at modtage Aabenbaringer. Man lyttede derfor ikke alene med Begjærlighed til deres Spaadomme, men glædede sig ogsaa over deres gode Ønsker og frygtede deres Forbandelser; thi begge Dele tillagde man en overordentlig Kraft. Man gjorde sig af den Aarsag al mulig Umage for at stemme den Vala, man vilde raadspørge, gunstig for sig og sit Hus. Valaen vandrede efter Indbydelse om fra Gaard til Gaard, og overalt kappedes man om at vise hende Hæder under hendes Ophold og begave hende rigeligen ved hendes Bortfærd. Hendes Klædedragt og Adfærd var beregnet paa at vække Opmærksomhed. Et udmærket Sæde maatte beredes hende der hvor hun kom,

---

[1] Orkn. s. S. 100—102; Ljósvetn. s. 21.
[2] Vatsd. s. 10, 12
[3] Norna-Gests s. 11. i Fornald. s. I.

og Trylleḣandlinger, som Seid og Galder, bleve øvede som foreløbige Midler for at aabne hendes Seer-Blik.

Erik Rødes Saga indeholder en meget udførlig Beskrivelse over en saadan Vala og hendes hele Optog, da hun besøgte Thorkel, en anseet Høvding blandt de norske Nybyggere paa Grønland i Hedendommens sidste Tider. "Paa den Tid — heder det — var der stort Uaar paa Grønland; de, som havde faret til Ubygderne (paa Jagt og Fiskeri), havde kun faaet lidet formedelst Uveir og Uføre; Nogle vare blevne aldeles borte. Der var en Kone der i Bygden ved Navn Thorbjørg; hun var en Spaakvinde (spákona) og blev kaldet den lille Vala (litil-völva). Hun havde havt ni Søstre, af hvilke hun var den eneste gjenlevende. Thorbjørg havde for Skik at fare omkring i Gjæstebude om Vinteren, og de indbøde hende mest, som ønskede Underretning om sin Skjebne og om vordende Aaringer. Da Thorkel var den bedste Bonde i Bygden, syntes det at paaligge ham at erhverve sig Kundskab om, naar det Uaar, som herskede, skulde ophøre. Thorkel byder da Spaakvinden til sig og bereder hende en god Modtagelse, saaledes som Skik var, naar man ventede en saadan Kvindes Komme. Et Hynde blev beredt for hende; det skulde stoppes med Hønsefjæder; det blev lagt i Høisædet, da hun kom om Kvælden med den Mand, der var udsendt for at modtage hende. Da var hun saaledes klædt: Hun havde over sig en blaa Kaabe til at sammenhegte (tyglarmötull), besat i Randen med Stene fra øverst til nederst (alt í skaut ofan). Om Halsen havde hun Glas-Perler. Hun havde paa Hovedet en sort Lammeskinds Kyse (kofri) indeni foret med hvidt Katteskind. Hun havde i Haanden en Stav med Knap paa, den var beslagen med Messing og Knappen besat med Stene. Hun var omgjordet med et hunisk Belte (húnskan linda), og ved dette hang der en stor Pung, i hvilken hun gjemte de Trylleredskaber (töfur), som hun behøvede til at erhverve sig sin Kundskab. Hun havde paa Fødderne lodne Kalveskinds Sko med lange og stærke Tvenger, i hvis Ender der sad store Messing-Knap-

per (**látúns knappar**). Hun havde paa Hænderne Katteskinds Handsker, indvendig hvide og lodne. Da hun kom ind, ansaae Alle det for Skyldighed at hilse hende med Ærefrygt; hun gjengjældte deres Hilsen i Forhold til, hvorledes hun syntes om hver især. Thorkel tog den kloge Kone (**vísinda konunni**) i Haanden og ledede hende til det Sæde, som var hende beredt. Han bad hende kaste sine Øine paa (**renna augum yfir**) Hjord og Fæ og Huus; hun talede kun lidet om det Hele. Om Kvelden bleve Bordene fremsatte, og nu skal fortælles, hvilke Retter bleve lavede for Spaakvinden. Der blev kogt Grød for hende af Gjede-Melk (**kiða-mjólk**); men hendes Mad blev tillavet af Hjerterne af alle de Slags Dyr, som der paa Stedet gaves. Hun havde Messing-Ske og Kniv af Kobber med Skaft af Hvalrostand og med dobbelt Holk (**knif tannskeptan tvíhólkaðan af eiri**); dens Od var afbrudt. Da Bordene vare borttagne, gaaer Thorkel Bonde hen til Thorbjørg og spørger hende, hvorledes hun syntes om Huset og om Folkenes Opførsel, samt hvor snart hun fik Aabenbaring om det, som han havde spurgt hende om, og som Folk ønskede at vide? Hun svarer, at hun ei kunde forkynde dette før om Morgenen efter, naar hun havde sovet der om Natten. Siden, tidlig om Morgenen, blev Alting saaledes indrettet for hende, som om hun skulde øve Seid. Hun bad nu, at man vilde skaffe hende Kvinder, som kunde den Trylleformular (**fræði**), der udfordredes til Seid, og som kaldes **varðlokur** (Vagt-Kreds); men der fandtes Ingen som kunde den, skjønt der blev spurgt efter paa de nærmeste Gaarde. Da siger Gudrid (en ung Pige, som var tilstede): „„hverken er jeg trollekyndig eller nogen viis Kvinde; dog lærte min Fostermoder mig paa Island en Formular, som hun kaldte Vardlokur.““ Thorkel siger: „„Du er visere end jeg troede.““ Gudrid svarer: „„denne Formular og den Adfærd, som hører til den, er saaledes beskaffen, at jeg ei kan være med at udføre den; thi jeg er Christen.““ Thorkel svarer: „„Du kunde hjælpe os dermed, uden dog derfor at skade dig selv; jeg vilde gjerne skaffe

Thorbjorg hvad hun behøver."" Han bad nu Gudrid saa længe, indtil hun endelig lovede at opfylde hans Ønske. Nu sad Thorbjørg paa Seidhjallen, og Kvinderne sloge en Ring om den; Gudrid sang Kvadet saa skjønt og vel, at Ingen af de Tilstedeværende syntes at have hørt en fagrere Sang. Ogsaa Spaakvinden syntes at Sangen var skjøn at høre, og takkede hende for den, da den var tilende. ""Nu — siger Thorbjørg — ""har jeg eftertænkt, hvorledes det vil gaae baade med Sygdommen og Aaringerne; og meget er nu blevet klart for mig, som før var dulgt baade for mig og Andre."" Hun forudsagde nu — heder det videre —, at Hungersnøden og Sygdommen, som rasede, begge Dele vilde forsvinde til Vaaren. Gudrid spaaede hun til Gjengjæld for den beviiste Tjeneste en saare lykkelig Fremtids-Skjebne, og at en berømt Æt (Sturlungernes Æt paa Island) fra hende skulde nedstamme. Derefter gik Alle, den Ene efter den Anden, hen til Spaakvinden og adspurgte hende om de vordende Ting, som de ønskede at vide; og hun gav dem tydelige Svar. Kort efter blev hun indbuden til en anden Gaard og foer did; men hendes Forudsigelser om Aarfærden opfyldtes aldeles[1].

Sandheden af denne Beskrivelse bestyrkes ved de — rigtig nok langt ufuldstændigere — Beretninger, man i andre Sagaer finder om Valaer. Saaledes fortæller Orvar-Odds Saga om Valaen og Seidkonen Heid i Norge, at hun foer omkring i Gjæstebude ledsaget af 15 Drenge og 15 Piger; hun forudsagde Aaringernes Beskaffenhed og Menneskenes Skjebne. Da hun efter Indbydelse kom til Bonden Ingjald, gik denne hende selv imøde med alle sine Mænd. Efter Aftensmaaltidet, da Husets Folk vare gangne til Sengs, gav Valaen og hendes Ledsagere sig i Færd med den natlige Seid (fór til náttfarsseiðs). Om Morgenen efter traadte Husets Folk, den Ene efter den Anden, for hendes Sæde og lyttede til hendes Spaa-

[1] S. af Eiriki Rauða 5.

domme. Efter tre Dages Ophold foer hun bort med rige Gaver[1]. Man seer heraf, at det har været Skik at øve Seid om Natten, førend den høitidelige Spaadom skulde gaae for sig om Morgenen. De mange Drenge og Piger, der ledsagede Heid, skulde udentvivl danne Kredsen om Seidhjallen og afsynge Seidsangen (varðlokur). En Valas Antog i Norge har naturligviis kunnet være langt prægtigere og mere ærefrygtbydende, end i det fattige og lidet bebyggede Grønland. — Vatnsdøla-Saga skildrer den islandske Spaakvinde Thordis som saa høit anseet, at hun endog ofte paa Thingene valgtes til Voldgiftsmand i de vigtigste Sager. Hendes Dragt var en sort Hætte-Kappe (kufl), og hendes Stav Hangnuðr, troedes at have den Kraft, at naar man med den tre Gange berørte en Mands venstre Kind, da vakte den Glemsomhed hos ham, men skjænkede ham Mindet tilbage, naar man siden slog med den paa det høire Kind[2]. Staven (seiðstafr, völr) synes i det Hele at have været en Valas fornemste Værdighedstegn, der endog skulde følge hende i Graven[3]. Nogle have ogsaa formodet, at Navnet Vala staaer i Forbindelse med völr, en Stok[4].

Endnu maa til Slutning tales noget om de hedenske Nordmænds Tro paa Drømme og Varsler.

Alle Drømme, der syntes noget usædvanlige, gaves en Betydning, og de Mennesker, som ansaaes for at besidde særdeles Gaver til at fortolke dem, kaldtes: draumspekingar d. e. Drømviise. Fortolkningen var imidlertid som oftest saare vilkaarlig, og sandsynligst er det vel, at største Delen af de betydningsfulde Drømme, som Sagaerne vide at berette om, ere opdigtede, eller i det mindste meget udpyntede, efterat den Be-

---

[1] Örv. Odds s. 2.

[2] Vatsd. s. 44.

[3] Laxd. s. 76, hvor Varianten seiðstafr synes at være en rigtigere Læsemaade end den i Texten optagne seiðstaðr.

[4] F. Magnusen: Overs. af d. æ. Edda I. S. 5.

givenhed, som de siges at have varslet, allerede var indtruffen[1]. Om Fylgjernes betydningsfulde Aabenbarelse i Drømme er ovenfor talet[2]. Man var ofte meget uenig om, hvorledes en Drøm skulde fortolkes; et Exempel kan tjene til at oplyse, hvor vaklende Drømmetydningen som oftest var. En islandsk Høvding Thorkel Silfra drømte Natten før et Møde, paa hvilket han ventede at blive valgt til Gode i Vatnsdalen, at han red igjennem Dalen paa en rød Hest saa hurtig, at Hestens Been neppe rørte Jorden. Han fortolkede Drømmen, som om den sigtede til den nye Værdighed, han havde i Vente. Hans Kone derimod var af en anden Mening: "En Hest — sagde hun — kaldes med et andet Navn mar, men mar betegner ogsaa en Mands Fylgje, og det som er blodigt synes rødt." Hun forklarede ifølge heraf Drømmen saaledes, at Thorkel vilde blive dræbt paa Mødet, hvilket ogsaa skede[3]. Det var ellers en meget gammel Overtro, at man ikke paa alle Steder havde lige betydningsfulde Drømme. Hvad der bares En fore, naar han sov i et ganske nyt Huus, troedes at fortjene særdeles Opmærksomhed[4]. Nogle pleiede ogsaa, for at faae Aabenbaringer i Drømme, at sove i en Svinesti. Fortællingen om Kong Halfdan Svarte, som paa denne Maade fik Underretning om sin Æts vordende Storhed, er bekjendt[5].

Om Varsler (fyrirburðir), der skulle have baarets Folk fore i vaagende Tilstand baade i Syner og paa andre Maader, findes ligeledes mange Fortællinger i Sagaerne. Nogle Varsler, meente man, gjentoge sig for Begivenheder af samme Art. Saaledes troedes det at betegne en nær forestaaende voldsom Død, naar man saa sin egen Fylgje blodig. Den vise

---

[1] Laxd. s. 33; Ol. Tr. s. Skalh. I. 37, 72; b. æ. Edda: Atlam. 14—25, o. m. fl. St.
[2] Jfr. § 18.
[3] Vatsd. s. 42.
[4] Ol. Tr. s. Skalh. I. 72.
[5] Snor. Hálfd. Sv s. 7.

islandske Høvding Nial sagde til sin Arbeidskarl Thord, da denne syntes at see en Gedebuk ligge blodig paa Gaarden: „Dette er hverken en Gedebuk eller noget andet; men du er en feig Mand (en Mand, som snart skal døe), og du mon have seet din Fylgie“ [1]. Det samme var Tilfældet, naar En syntes at see Blod istedet for Mad paa Bordet, eller naar den ham tiltænkte Deel af Maden forsvandt [2]. Det var en almindelig Tro, at der, som Varsel for en nærforestaaende blodig Strid, stundom dryppede Blod af Øxer, Sværd eller Spyd, eller at det da sang høit i disse Vaaben, i det man vilde gribe dem for at væbne sig [3]. Til dette Slags Varsler kan man og henregne den saakaldte Urdarmaane (urðarmáni), der troedes at forudforkynde en stor Dødelighed paa det Sted, hvor den viste sig. Dette Syn beskrives i Eyrbyggia-Saga: „En Kveld — heder det her — da Folket paa Frodaa (en Gaard i det vestlige Island) sad om Ilden, blev man var paa Huusveggen en halv Maane. Alle, som vare i Huset, kunde see den. Denne Maane gik baglæns og mod Solen omkring Huset, og forsvandt ikke, saalænge Folket sad ved Ilden. Thorodd (Huusbonden) spurgte Thorer Træfod, om hvad dette vel bebudede? Thorer svarede, at det var Urdarmaane, og at den varslede Mande-Død. Hver Aften en heel Uge igjennem viste denne Maane sig“ [4]. Navnet Urdarmaane synes vise, at man har anseet den for et Tegn fra Nornerne, eller fra den første af disse, Urd.

Andre Varsler, troede man, vare egne for enkelte mærkelige Begivenheder. Saadanne omtales idelig i Sagaerne, og det hører som oftest til ved Beretningen om ethvert noget meer end almindeligt Tilfælde i det offentlige eller private Liv, at et eller andet Varsel anføres som forudgaaende. Snart om-

---

[1] Niáls s. 41.
[2] Heiðarviga s. 1—2.
[3] Niáls s. 73, 80.
[4] Eyrb. s. 72.

tales Aabenbaringer af overnaturlige Væsener, der i betydningsfulde men forblommede Kvad forudforkyndte det, der skulde indtræffe. Snart bestode Varslerne blot i mærkelige Syner i Luften eller paa Jorden [1].

Endelig tog man ogsaa ofte Varsler af ganske naturlige Tilfælder, hvilke man da udtydede efter visse faste Regler med Hensyn til de Omstændigheder, hvori man befandt sig. Saaledes, naar man drog ud i Strid, ansaa man det for et godt Varsel, hvis man saa en Ravn følge sig, eller man blev tvende Mænd var, der stode i Samtale, eller man hørte en Ulv tude; hvis man derimod, i det man gik til Kampen, snublede, da ansaaes det for at varsle Uheld [2]. Naar En faldt for Vaaben og faldt forover, da antog man dette for et Varsel om, at han skulde blive hevnet; og Hevnen, troede man, vilde ramme den, som stod lige foran ham, i det h faldt [3].

§ 26.

Anden Overtro.

Foruden Troen paa Trolddom og Spaadom herskede ogsaa megen anden Overtro blandt de hedenske Nordmænd, hvilken stod i nærmere eller fjærnere Forbindelse med Religionen.

Først maa i denne Henseende lægges Mærke til de forskjellige Slags overnaturlige Væsener, hvormed deres Indbildningskraft befolkede Fjældene, Jordens Indre og Havet, Væsener, der kun for en Deel ovenfor ere omtalte, nemlig for saavidt som de enten i Aselæren forekomme i en høiere mythisk Betydning, eller de vare Gjenstande for Folkets Dyrkelse.

De frygteligste og kraftigste af disse Væsener vare Jot-

---

[1] Laxd. s. 67; Niáls s. 126, 128, 134, 158; Eyrb. s. 61; Viga-Gl. s. 19.

[2] D. æ. Edda: Sigurð. kv. Fafnb. II. 20—24.

[3] Eg. s. 24.

nerne, som ogsaa kaldes Riser, Thurser, Trolde, Bergboere, og hvis Kvinder benævnes Troldkoner og Gyger. Om disse Væseners mythiske Betydning er allerede talet i det Foregaaende [1]. Man forestillede sig dem som uformelige Kjæmper af et mørkt og fælt Udseende. Deres sædvanlige Bolig, meente man, var i de vilde Fjælde. Oftest forestillede man sig dem vist nok som Menneskenes Fiender, hvilken Forestilling nærmest stemmer med Maaden, hvorpaa de fremtræde i Aselæren; men stundom, troede man ogsaa, kunde Menneskene gjøre sig dem til Venner, og disse Bergboere vare da trygge Beskyttere for Gaard og Fæ [2]. De troedes at skye Solens Lys, og naar Solen overraskede dem, medens de vare udenfor deres Fjældboliger, forvandledes de til Steen [3]. Troldkonerne forestilles oftest at aabenbare sig ridende paa Ulve med Orme til Bidsel [4].

Et eget Slags Thurs eller Trold omtales under Navnet **Brunnmígi**, der troedes at opholde sig ved Kilder eller Bække, som vældede ud af Fjældet [5]. Navnet betegner: En som lader sit Vand i Brøndene, og synes saaledes antyde, at man har tilskrevet dette Slags Trolde Oprindelsen til mineralske, ilde smagende og ilde lugtende Kilder. Dette stemmer ogsaa med Mythen om Havets Salthed, som frembragt ved Jotunvæsener [6].

Man antog, at Thurser og Mennesker kunde indgaae ægteskabelig Forbindelse med hinanden, og heraf en blandet Slægt opstaae, de saakaldte Blændinger (**blendingar**, Ent. **blendingr**), der da beholdt noget i sin Charakteer og sit Udseende, der mindede om den dobbelte Herkomst [7]. Ved siden gjennem flere

[1] Jfr. §§ 12 og 18.
[2] **Lndnb. IV. 12.**
[3] D. æ. Edda: **Helgakv. Hjörv. s. 30; Gret. s. 68.**
[4] D. æ. Edda: **Helgakv. Hjörv. s.** i det prosaiske Tillæg; d. y. Edda: **Gylfg. 49.**
[5] **Hálfs. s. 5.**
[6] D. y. Edda: **Skálda 43.**
[7] **Gret. s. 61.**

Slægter at forenes med Mennesker kunde disse Blændingers Thursevæsen meer og meer tabe sig. En saadan Herkomst har man udentvivl tillagt de Mennesker, hvem man gav Tilnavnet Halvtrolde (hálftröll) [1]. Et kjæmpemæssigt, fælt Udseende og et vildt Sindelag kan have givet Anledning til en saadan Forestilling, helst naar disse Egenskaber ligesom vare arvelige gjennem flere Led i en Slægt.

En umiddelbar Affødning af Aselæren var ogsaa Troen paa Dverge som Beboere af Jordens Indre og især af store eensligstaaende Stene. De ansaaes for at være store Kunstnere til at bearbeide Metallerne. Udmærket gode Vaaben sagdes at være udgangne fra deres underjordiske Værksteder [2]. Dvergene taalte ligesaalidet Sollyset som Jotnerne; de bleve til Steen, hvis de udenfor sine Boliger naaedes af dets Straaler [3]. Man troede ligeledes, at naar man traf en Dverg udenfor hans Steen, da kunde man ved Hjælp af Staal, som man vel skulde kaste mellem ham og Stenen, spærre hans Bolig for ham, og derved sætte sig istand til at aftvinge ham hvad man vilde [4]. Da man i det norske Oldsprog benævnte Echo Dvergmaal (dvergmál), saa er det høist sandsynligt, at man antog den for bevirket ved de i Fjældet boende Dverge, der efterabede den Lyd, de hørte udenfor.

Skjønt Dvergene i Aselæren have en saare vigtig mythisk Betydning, saa synes de dog ligesaalidet som Jotnerne i Almindelighed at have været Gjenstand for de hedenske Nordmænds Dyrkelse. Kun forsaavidt stundom en Jotun eller Dverg ansaaes for en vis Gaards eller et vist Landskabs Skytsaand, kunde han blive dyrket i Egenskab af Landvætte [5].

---

[1] Eg. s. 1; Ket. Hængs s. 1.
[2] Hervar. s. 2.
[3] D. æ. Edda: Alvism. 36.
[4] Hervar. s. l. c.
[5] Lndnb. IV. 12; Snor. Ol. Tr. s. 37; Krist. s. 2, jfrt. med Ol. Tr. s. 181 i Fornm. s. I.

Det samme kunde ogsaa være Tilfælde med Væsener af Dværgeæt, naar de betragtedes som enkelte Menneskers eller Slægters Diser [1].

Med Hensyn til andre overnaturlige Væsener, der levede i Folketroen, lader Forbindelsen med Aselæren sig ikke bestemt paavise. Saadanne ere: Havmænd, Havfruer, Nøk, Finngalkn og Drager.

Havmanden benævntes **Marmennill.** Hans Skabning findes ei beskreven. Det mærkeligste ved dette Væsen var dets Spaadomsgave. Man troede nemlig, at naar man var heldig nok til at opfiske en Havmand af Søen, da kunde man tvinge ham til at forudsige Ens Skjæbne. Marmennillen kunde ogsaa — troede man — leve en Tid lang paa Landjorden, men den fandt intet Behag i dette Liv, og stundede efter sit Hjem i Havet [2].

Havfruen — **Margygr** — beskrives af Skabning som Kvinde til Beltestedet men som Fisk nedentil. Den troedes at varsle Held eller Uheld for de Søfarende. Naar den nemlig, efterat have hævet sig over Havfladen, atter dukkede under, saaledes at den vendte sig mod Skibet, da bebudede det Uheld; vendte den sig derimod fra Skibet, idet den dukkede, da bebudede det Held [3]. Hvad Overtroen med dette Væsen imidlertid angaaer, da maa bemærkes, at den muligen er af en fremmed og sydlandsk Oprindelse, og at det er Sirenen, som deri fremtræder, dog paa en Maade formet efter Nordmændenes Begreber.

Nøkken — **Nykr** — beskrives som en Hest af abildgraa Farve, der havde sit Tilhold i ferske Vande, paa hvis Bredder den undertiden viste sig. Den skulde være overmaade stærk og lod sig undertiden tage af Mennesker og bruge til Arbeide om Dagen; men naar Solen gik ned, sled den sig af Sæletøiet og søgte igjen ud i Vandet. Saaledes fortælles om en af Islands Landnamsmænd Audun Valessøn, at han en Hest saa

---

1 D. y. Edda: **Gylfg. 15.**

2 **Hálfs s. 7; Lndnb. II. 5.**

3 **Ol. Hel. s. 35 i Fornm. s. IV.**

en abildgraa Hingst løbe fra Hjardarvatn til nogle af hans Heste. Audunn tog den graae Hest, spændte den for en Slæde, der ellers droges af to Oxer, og kjørte alt sit Hø sammen med den. Hesten var god at behandle midt paa Dagen, men da det led mod Kvelden, steg den i Jorden lige til Hovskjægget, og efter Solens Nedgang sled den alt Sæletøiet, løb til Vandet og saaes ei mere siden [1]. Det lader ellers, som om man, i det mindste i den christelige Middelalder, har forestillet sig Nøkken som et Væsen, der kunde paatage sig mangehaande Skikkelser [2]. Baade i Norge og paa Island troer man endnu paa dette Væsens Tilværelse, og beskriver det i Almindelighed ligedan som det beskrives af de Gamle. Paa Island kaldes det nu for Tiden foruden **Nykr** ogsaa **Vatnhestr** eller **Nennir**[3].

Finngálkn er et Uhyre, som oftere nævnes [4], men ikke nærmere beskrives uden i de yngre æventyrlige Sagaer. Det skulde ifølge disse have havt Menneske-Hoved med store Tænder, en Dyre-Krop med svær Hale, forfærdelige Kløer og et Sværd i hver Klo [5]. Men disse Beskrivelser synes mere at være udgangne af Sagaskriverens Indbildningskraft, ledet ved Udmalningen af lignende Uhyrer i sydligere Folkeslags Myther, end at være støttede paa noget gammelt fra Hedendommen bevaret Sagn, skjønt vistnok allerede Hedningerne have tænkt sig et overnaturligt Væsen af dette Navn at være til.

Dragerne vare efter de ældste hedenske Forestillinger intet andet end uhyre store Orme, med hvilket Navn — **ormar**, Ent. **ormr** — de ogsaa i ældre Skrifter oftest benævnes. Man havde den Overtro, at Ormen, især den saakaldte Lyngorm — **lyngormr** — (uden Tvivl svarende til Lindormen i de danske og tydske Sagn og Sange fra Middelalderen) ved at

[1] **Lndnb. II. 10.**
[2] D. y. Edda (Rasks Udg.) S. 317.
[3] Olafsens og Povelsens Reise S. 55.
[4] f. Ex. **Niáls s. 120.**
[5] **Örvar-Odds s. 19—20.**

lægges paa Guld vorte tilligemed Guldet. Saaledes forholdt det sig med den Orm, der efter Sagnet omslyngede den gotiske Kongedatter Thoras Borg, og som Ragnar Lodbrok dræbte [1]. Hyppig antog man disse indbildte Uhyrer for Omskabninger af gjerrige Mennesker, der selv havde ifört sig denne Trylleskikkelse for i Sikkerhed at ruge over sit Guld. De sagdes da tillige at bære Rædselshjælmen — Œgishjálmr —, hvormed de bortskræmmede fra sig alle Levende. Saaledes beskrives Fafner i det gamle Sagn, hvilket et af Edda-Digtene behandler [2]. Saaledes siger ogsaa et noget yngre Sagn om Jomsvikingen Bue Digre, der i Slaget i Hjørungavaag styrtede sig overbord med sine to svære Guldkister, „at han forvandlede sig til en Orm paa Havets Bund, og rugede der over sine Skatte" [3]. I senere Tider tænkte man sig disse Orme som vingede Drager (flugdrekar), rimeligviis efterat man i sydligere Lande havde hört Sagn om saadanne Uhyrer.

Dybt indgroet hos de hedenske Nordmænd var Troen paa Gjengangere og deres Spøgeri (aptrganga, Flt. aptrgöngur, reimleikar), og denne Tro stod aabenbare i den nøieste Forbindelse med deres Forestillinger om Tilstanden efter Døden. Hvad man maa antage for Asetroens egentlige Lære herom, er ovenfor udviklet. Sjælen tænkte man sig at vende tilbage til sit Udspring, til Himlen og de der boende Guder, medens Legemet og det dermed forbundne grovere Liv vandrede til Hels eller Dødens Boliger. Hermed forbandt sig ganske naturlig den Tro, at den Afdødes Sjæl kunde fra Gudernes Verden igjen besøge Jorden, for ved Nattetider at forene sig i Gravhaugen med den fra Helheim løsgivne legemlige Skygge. Den Afdøde kunde saaledes stundom vise sig i den sig aabnende Gravhaug i samme Skikkelse, som han havde havt i Livet.

---

[1] Ragn. Lodbr. s. 1—2.
[2] D. æ. Edda: Fafnismál, jfrt. m. Völsunga s. 18.
[3] Jomsvik. s. 49 i Fornm. s. XI.

Det gamle Edda-Digt om Helge Hundingsbane lader denne Helt, kaldet ved sin efterladte Hustrus, Sigruns Sorg, om Natten komme fra Valhal. Sigrun seer ham med alle hans Dødssaar i den aabne Gravhaug; hun gaaer ind til ham, og de dvæle der sammen Natten over. Men ved Daggry rider han igjen paa sin blege Hest tilbage til Valhal; han skal være der for Hanens Galen vækker Einherjerne [1]. Naar de Døde saaledes ved Nattetider lode sig see i de aabne Gravhauge, stundom omgivne af Ildsluer, eller af et klart Lys uden Skygge, — da sagdes Hels Port at være aabnet; da havde Hel løsladt det Legemlige, for at forenes med den fra Valhal til Gravhaugen ankomne Sjæl [2]. Saadanne Gjengangere troedes udentvivl i Almindelighed at være uskadelige og kun at vise sig for at trøste kjære Gjenlevende eller give dem gode Raad. Naar Druknede viste sig som Gjengangere ved det Gravøl, som de Efterlevende holdt til deres Minde, da ansaa man endog dette for et godt Tegn; de Afdøde havde da fundet en venskabelig Modtagelse hos Ran [3].

Anderledes troede man derimod det forholdt sig med de Mennesker, hvis Sjæl Foragt for Guderne forenet med Ondskab og en nedrig Tænkemaade havde gjort uværdige til Gudeverdenens Glæder. Deres hele Væsen blev ved Døden Hels Bytte, og de bleve, naar de forlode Gravhaugen, frygtelige Gjengangere, hvis Lyst det var at plage de Levende. Det hed, at naar de saaledes viste sig, da vare de stærkere og langt fælere, end de havde været i levende Live. De viste sig kun om Natten, naar Solen ei lyste. Om Dagen laa det uforraadnede Legeme blaat og opsvolmet, men dødt og roligt i Graven. Den eneste Kraft, som det da troedes have, var den, at det kunde gjøre sig saa tungt, hvis man vilde flytte det,

---

[1] D. æ. Edda: **Helgakv. Hundb. II. 38—47.**

[2] **Hervárar s. 7; Niáls s. 79.**

[3] **Eyrb. s. 54.**

at der behøvedes Løftestænger for at hæve det i Veiret, og stærke Oxer sprængte sig ved at drage det bort. Ved Midvinter, i Juletiden huserede alle Gjengangere værst; ved høieste Sommer derimod mærkede man intet til dem. De dræbte — troede man — de Mennesker, som de under deres Gjengangervandring kunde faae fat paa, eller skræmte dem i det mindste fra Forstanden; og kun faa Levende vare modige nok til at vove, og kraftige nok til at udholde en Kamp med dem. Selv om den Levende gik af med Seieren, kunde dog siden den blotte Erindring af det fæle Syn gjøre ham for hele hans Levetid mørkræd, i hvor stor Helt og Kjæmpe han end for øvrigt kunde være. Det bedste Middel til at blive af med saadanne slemme Gjæster — meente man — var at opgrave deres Lig, brænde det til Aske og sprede Asken i Søen; eller at afhugge Ligets Hoved og lægge samme mellem dets Been [1]. Man troede udentvivl, at Legemet var saadanne Døde nødvendigt, for at de kunde fremtræde blandt de Levende; naar man berøvede deres Sjæl dette Middel at virke med, da kunde den ei mere volde Menneskene nogen Skade, men maatte forblive i sin Bolig i Helheim.

Der findes ogsaa omtalt en anden Maade at blive besværlige Gjengangere kvit, nemlig at sagsøge dem med alle lovlige Formaliteter for den Uro, de voldte, og bortvise dem ved en ordentlig Dom. Retten blev da sat i Hoveddøren paa det Huus, hvor Spøgeriet fandt Sted. I Eyrbyggia Saga, som er meget rig paa Træk af den hedenske Overtro, findes Beskrivelse over en saadan Rettergang, der skal være holden paa den islandske Gaard Frodaa, hvor en heel Flok af Gjengangere i længere Tid indfandt sig hver Aften og skræmte Husets Folk bort fra Ilden, for selv at faae Sæde ved den. Udviisnings Dommen — heder det — blev fældet over hver

[1] Laxd. s. 24; Eyrb. s. 34, 63; Gret. s. 34—37; Svarfd. s. 30; Áns Bogsv. s. 5.

af Gjengangerne især, idet man udtrykkeligen nævnte ham ved Navn, og Gjengangeren maatte da afsted ud gjennem den modsatte Dør, ihvor nødig han end vilde.

Det var en Følge af de Begreber, man gjorde sig om Tilstanden efter Døden, at man medgav den Døde i Graven ei alene nyttige Redskaber, hvormed han kunde sysle, naar ved Nattetider Aanden hjemsøgte Legemets Bolig og for en Stund iførte sig sin afkastede jordiske Skikkelse, men ogsaa Guld og Prydelser, hvormed han kunde glimre i Hels Haller, eller herlige Vaaben, med hvilke Aanden, der aldrig tænktes ganske berøvet al legemlig Form, kunde fremtræde paa en værdig Maade i Valhal. Disse Kostbarheder, som, naar de vare meget rige, troedes at røbe sig ved natlige Ilde brændende over Haugen (**haugeldar**) [1], lokkede ofte dristige Mennesker til at opbryde og rane Gravene. Men da maatte ogsaa disse Haugbrydere være belavede paa en haard Strid med Haugboen (**haugbúi**) eller den Begravedes Gjenfærd, der sjælden troedes at unde nogen Levende sine Kostbarheder. Først naar man var saa heldig at faae Gjenfærdets Hoved afhugget og lagt mellem dets Been, erholdt man Rolighed til at bemægtige sig Gravhaugens Skatte. Den store Fordeel, som et saadant Haugbrud lovede, gjorde imidlertid, at man lukkede Øinene for Faren ved Foretagendet, og vel tillige for det Urigtige, som man uden tvivl troede der laa i, saaledes at forstyrre den Dødes Ro [2]. Flere Beskrivelser over frygtelige Kampe med Haugboere findes i Sagaerne [3], der i det Hele indeholde en Mængde mærkelige Træk af de gamle Nordmænds Tro paa Gjengangere.

En meget gammel Overtro maa endnu til Slutning nævnes, den nemlig, at Mennesker kunde gjenfødes, (**vera endrbornir**), at Aanden kunde flytte fra et Legeme, naar dette var dødt, ind i et andet for med det at fødes paa ny. Saa-

---

[1] **Eg. s. 88; Gret. s. 20.**
[2] D. æ. Edda: **Sigrdrífum. 33—34.**
[3] **Hörðs s. 14; Gret. s. 20.**

ledes troede man, at **Helten Helge Hjorvardsson var gjenfødt i Helge Hundingsbane, og den Førstes Kjæreste, Svava, i den Sidstes Elskede, Valkyrjen Sigrun; saaledes troede man og, at den hellige Olaf var den gjenfødte Olaf Geirstada-Alf** [1]. **Beslægtet hermed og ligeledes af hedensk Oprindelse synes den Tro at have været, at tvende Mennesker kunde have een Mands Liv; at altsaa begge maatte døe i samme Stund** [2].

§ 27.

Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaand.

At Asetroen har øvet en mægtig Indflydelse paa alle de Folkefærds Charakteer, som have været dens Tilhængere, er aabenbart. Hvad Nordmændene angaaer, da behøves blot til Overbeviisning herom et sammenlignende Blik paa Troeslæren og paa Folkelivet i Hedendommen, saadant som Sagaerne skildre os det. Hermed er det dog ikke sagt, at Folke-Charakteren i Et og Alt er skabt af denne Tro, at Folkets Dyder og Lyder i den ene have sin Grundkilde. Da maatte man nemlig tænke sig de germaniske Folkefærd og navnligen den norrøne Stamme at have modtaget Aselæren som et saa at sige fuldfærdigt Religionssystem. Men dette er vist nok ikke den rigtige Forestillingsmaade. Den har ved sin Udsondring fra et større Heelt ikkun omfattet Troen i dens Grundspire, hvilken siden har udviklet sig videre i eiendommelig Retning, paavirket af Folkelivet, og dettes ved ydre Omstændigheder fremkaldte Rørelser, men til samme Tid ogsaa tilbagevirkende paa det, og dette i stedse høiere Grad, eftersom Troen selv i sin Udvikling antog et skarpere Præg. Man maa altsaa her tænke sig en levende

---

[1] **D. æ. Edda: Helgakv. Hjörv. s. og Helgakv. Hundb. II.; Ol. Hel. s. 63 i Fornm. s. IV.**

[2] **Har. Harðr. s. 123 i Fornm. s. VI.**

Vexelvirkning mellem Religion og Folkeliv paa samme Maade som mellem Sjæl og Legeme.

Naar man saaledes til Exempel finder med Rette, at Asetroens Lære om Odin som Valfader, om Valhal og om Einherjerne indeholder en kraftig Vækken til krigersk Daad, saa maa man ikke derfor tænke sig, at den krigerske Aand, der saa kraftig aabenbarede sig hos de germaniske Folkefærd i Almindelighed og hos de norrøne i Særdeleshed, netop af denne Lære har sit Udspring, og at denne Lære følgelig hører til Religionens egentlige Grundlag. Snarere maa man forestille sig, at den disse Folkefærd iboende legemlige Kraft, sat i Bevægelse ved tilfældige ydre Omstændigheder, ved fiendtlig Rivning med andre Folkefærd og mellem dem selv indbyrdes, har fra først af fremkaldt den krigerske Aand, at denne igjen har afpræget sig i Troeslæren, og at endelig Troen, efter at have modtaget dette charakteristiske Indtryk, atter har virket tilbage til at vedligeholde og end mere opflamme hiin Aand.

Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeaand maa altsaa sees fra et ganske andet Standpunkt end senere Christendommens. Asetroen var den enkelte Klasse af Folkefærd og det enkelte Folk saa at sige medfødt, i det den fra visse Grundspirer havde udviklet og formet sig med selve Folkelivet, dette saagodtsom ubevidst. Christendommen derimod meddeeltes Folket som en i sig fuldendt Religionslære, bestemt for alle Jordens Folkefærd, hvilken ved sin egen guddommelige Kraft banede sig Vei til Overbeviisningen og gjennem denne virkede paa Folkeaanden i en af selve Religionens oprindelige Væsen udpeget Retning.

Da Asetroens Lærebygning har reist sig uden noget bevidst Øiemed at virke paa Sæderne, omfatter den ikke heller nogen egentlig Sædelære i høiere Betydning. Aselæren udtaler ikke i bestemte Udtryk, hvad der er Dyd og hvad der er Last; Følelsen heraf forudsætter den hos sine Tilhængere. Den fremstiller kun i Almindelighed Dyden som medførende sin Løn, Lasten som medførende sin Straf, om ikke her paa Jorden, saa

ganske vist hiinsides Graven. Dette ligger i Læren om Valhal og Helheim, om Gimle og Nastrond. Forresten udgjøre de Anviisninger for Livet, hvilke fremsættes som guddommelige i flere af Hedendommens Digte, især i den ældre Eddas Havamaal og Sigrdrifumaal [1], snarere en Klogskabslære end en Dydslære. Men denne Klogskabslære, i det den tænktes udgangen fra Guderne eller fra høiere, med Guderne nær forbundne Væsener, knytter sig til Asetroen og udtaler de Begreber om en fornuftig og værdig Vandel, som under dens Indflydelse udviklede sig hos Nordmændene.

Hvad disse Leveregler, der ere udtalte i Tankesprog, overhovedet indskjærpe, er i Korthed Følgende: — Erkjendelse af Menneskets Ufuldkommenhed, hvilken maa opfordre til Kamp mod egne onde Tilbøieligheder og Overbærenhed med Andres Svaghed. "Laster og Dyder bære Menneskets Sønner blandede i Bryst; Ingen er saa god, at ei Lyde ham følger, Ingen saa ond, at til Intet han duer" [2]. — Mod og Kraft baade i at taale Skjebnens haarde Tilskikkelser og i at bekjæmpe sine Fiender. "Uklog Mand vaager alle Nætter og grubler over Alt; da er han mødig naar Morgenen kommer, og Sorgen som den var." "Taus og betænksom bør Fyrstens Søn være, og djærv i Kamp." "Frygtsom Mand troer sig at skulle stedse leve, naar han vogter sig for Kamp; men Ælden giver ham ingen Fred, om end Spydene spare ham" [3]. — Stræben efter Selvstændighed i Livet saavel med Hensyn til Kundskaber som til Formue, en Selvstændighed, som altsaa skulde erhverves ved Lærelyst og Arbeidsomhed. "Trofastere Ven faaer En aldrig end meget Mandevid." "Lykkelig er den, som

---

[1] I **Hávamál**, hvilket Navn betegner enten den Høies Tale, eller den høie Tale, fremstilles egentlig Odin selv som den Talende. I **Sigrdrífumál** er det Valkyrien Sigrdrifa, som giver Sigurd Fafnersbane Raad for Livet.

[2] D. æ. Edda: **Hávam. 134.**

[3] Sst. 22, 14, 15.

selv besidder Lov og Vid, medens han lever; thi onde Raad har Mand ofte hentet af Andens Bryst." "Eget Bo er bedst, skjønt lidet det er; Enhver er Herre i sit Hjem. Ejer man kun to Gjeder og et vidjetækt Huus, det er dog bedre end Bøn." "Blodigt er Hjertet hos den, som skal tigge sig Mad i hvert Maal." "Aarle skal den opstaae, som Arbeidere har faa, og see til sit Værk; Mangt hindrer den, som Morgenen bortsover; den halve Rigdom beroer paa Raskhed"[1]. — Stræng Overholdelse af Ed og Ord. "Det andet jeg dig raader, at Ed du ei sværger, uden sand den er; grumme Baand Tryghedsbrud omspænde; elendig er den, som bryder sit Ord[2]." — Oprigtighed og Trofasthed men tillige Forsigtighed i Venskab og Kjærlighed; Opoffrelse for den prøvede Ven, men Forstillelse mod den falske, og Kamp til Døden mod den uforsonlige Fiende. "Sin Ven skal man være en Ven, ham og hans Ven; men Ingen bør være sin Vens Fiendes Ven." "Har du en Ven, hvem du vel troer, og vil du godt af ham nyde, dit Sind skal du blande med hans, Gaver med ham vexle og tidt ham besøge." "Men har du en Anden, som du ei troer vel, og vil du dog godt af ham nyde, fagre Ord skal du tale, men falskelig tænke og Løgn med løs Tale gjengjælde." "Bryd aldrig ubefindigen med din Ven; Sorg æder Hjertet, hvis du ei har En, hvem du kan aabne din hele Hu." "Alt er bedre end utro at være; ei er den Ens Ven, som Alt efter Munden ham snakker." "Gjør din Vens Ulykke til din egen; men giv ei dine Fiender Fred." "Vælger du dig en god Kvinde til forlystende Samtaler og til at have Glæde af, fagert skal du love og fast lade blive." "Møens Ord bør Ingen troe, ei heller Konens Tale; thi paa rullende Hjul deres Hjerte blev skabt, og Ustadighed lagt i deres Bryst"[3]. — Agtelse for Alderdommen. "Ad den graa-

[1] Sst. 5, 6, 9, 10, 35, 36, 58.
[2] D. æ. Edda: **Sigrdrífum. 23**; jfr. **Völuspá 43.**
[3] D. æ. Edda: **Hávam. 41—45, 83, 120—122, 125, 128.**

haarede Taler aldrig du lee! ofte er godt hvad de Gamle tale; ofte fra den skrumpne Belg komme fornuftige Ord"[1]. — Gjæstfrihed, Gavmildhed og Velgjørenhed mod den Fattige. "Ild behøver den, som ind er kommen og er kold om sine Knæ, Mad og Klæder har den Mand behov, som over Fjælde har faret." "Vand behøver den, som til Maaltid kommer, Haandklæde og gjestfri Indbydelse, et velvilligt Sind, Ord og Gjensvar." "Med Vaaben og Klæder skulle Venner hinanden glæde. Givende og Gjengjældende ere længst Venner, hvis Alt gaaer godt." "Udskjæld ei Gjæsten og jag ham ei paa Dør! Gjør vel mod de Fattige"[2]. — Klog Forsigtighed i Ord og Handling. "Den varsomme Gjæst, som til Maaltid kommer, ødsler ei med Ord; lytter med Øre, skuer med Øie; saa føler den Kloge sig for." "Fuldnok taler den, som aldrig tier med ufornuftige Ord; fremsusende Tunge, hvis den ei tømmes, tidt galer sig selv til Fortræd." "Fra sine Vaaben paa Marken man et Fodsbred ei vige; thi uvist er at vide, naar paa Veie ude Spydet behøves"[3]. — Maadehold ikke alene i Nydelsen af sandselige Goder men ogsaa i Brugen af sin Magt. "Værre Byrde paa Veien Ingen bærer, end umaadelig Drik." "Glemsels Heire over Drikkelag svæver og stjæler Mænds Forstand." "Hjorden veed, naar hjem den skal, og gaaer da fra Græsning; men uklog Mand aldrig kjender sin Maves Maal." "Sin Magt hver klog Mand bruge til Maade! Det han finder, naar blandt Tappre han kommer, at Ingen er raskest af Alle"[4]. — Tilfredshed og Munterhed. "Glad og gavmild skulde hver Mand være indtil sit Livs Ende." "Ingen Sot er værre, end den, med Intet at være tilfreds." "Hjemme glad bør Husbonden være, gjæstfri og klog"[5]. — Ærbarhed og Slebenhed i Omgang.

[1] St. 135.
[2] St. 2—4, 40, 47, 136.
[3] St. 7, 28, 37, jfr. ogsaa: 6, 23, 30, 61, 64.
[4] St. 11, 12, 19; jfr. 13, 18, 20, Sigrdrm. 24; Hávam. 63.
[5] St. 14, 94, 102.

"Ei Mø skal Du lokke, eller Mands Kone, eller til Raadhed dem egge." "Taaben gloer, naar til Gjæst han kommer, mumler eller hænger; faaer han sig en Drik, hans hele Sind er aabent." "Toet og mæt bør til Thing man ride, om man end ei er stadselig klædt; ved Sko og Brog bør Ingen sig skamme, ei heller ved sin Hest"[1]. — Omhu for at vinde sine Medmenneskers Velvillie, især for at omgive sig med en fast Kreds af hengivne Frænder og troe Venner. "Det Træ hentørrer, som i Torpet staaer, ei dækker det Bark eller Bar; saa er den Mand, som Ingen elsker, hvi skal han længe leve?" "Sjælden Bautasteen staaer Veien nær, med mindre Frænde den reiser efter Frænde." "Mod dine Frænder ulastelig vær! hevn dig ei, om de dig Uret gjøre; det siges de Døde at gavne"[2]. — Omhyggelig Behandling af den Dødes Lig. "Dødes Lig du bjærge, hvor paa Jord du dem finder, hvad enten de ere sotdøde eller sødøde eller vaabendøde Mænd. Haug man opføre for den Hedenfarne, toe Hænder og Hoved, kjæmme og tørre, før i Kiste han lægges, og ønske ham sæl at sove"[3]. — Ihukommelse af de jordiske Goders Forgjængelighed, og i Forbindelse hermed Stræben efter et godt Lov og efter en Berømmelse, der kan strække sig ud over dette Liv og bevares i et kjærligt og æret Eftermæle." "Saa er Rigdom, som Diets Blik, den er ustadigst af Venner." "Gods forgaaer, Frænder døe, selv døer man ogsaa; men et hædret Navn døer aldrig for den, som det erhverved'." "Gods forgaaer, Frænder døe, selv døer man ogsaa; men eet veed jeg, som aldrig døer: Dommen om enhver Død"[4].

Disse Leveregler have naturligviis været forskjellig opfattede og paa forskjellig Maade bragte i Udøvelse. Men i det Hele finde vi dem at afspeile sig i Nordmændenes Folkecharak-

---

[1] Sigrdrm. 32; Hávam. 16, 60; jfr. 29, 32, 34.
[2] Hávam. 49, 71, jfrt. m. 1, 62; Sigrdrm. 22.
[3] Sigrdrm. 33—34.
[4] Hávam. 75—77.

teer, saadan som Historien lærer os den at kjende under Hedendommen. Tapperhed, Klogskab og Uafhængighedsfølelse ere dens lysende Træk, skjønt Tapperheden ofte udartede til Krigervildhed, Klogskaben til Forstillelse og Uafhængighedsfølelsen til Selvraadighed. Finder man paa den ene Side ophøiet Selvbeherskelse, opoffrende Trofasthed i Venskab og Kjærlighed, ædelmodig Gjæstfrihed og Gavmildhed, Sands for Ret og retslig Orden, saa seer man ogsaa paa den anden uboielig Haardhed, grum Hevngjerrighed, frastødende Overmod, vidtberegnende Egennytte og overdreven Hængen ved Rettens Former. Et koldt og ubevæget Ydre dækkede ofte det af de bittreste Sorger sønderrevne, af de vildeste Lidenskaber oprørte Sind. Lydelige Udbrud af Glæde som af Smerte ansaaes for uværdige. Faa Ord, men kraftig Handlen pristes, og Klagen taug for at Hevnen kunde ramme des sikkrere og tungere. Under en rolig, ligegyldig Mine skjultes de meest indgribende og dybt lagte Planer, og den sande Mening kom først i det afgjørende Øieblik for Dagen. Overhovedet hvilede vistnok et Præg af Stivhed, Ufølsomhed og Selvgodhed over Folkecharakteren; men dette Præg gjaldt mere dens Yderside end dens indre Væsen, var mere Frugten af en overveiende Klogskab end af et ondt Sindelag; og gjennem alle dens Feil fremlyser en Høihjertethed, der forædlede Kraften og stillede Hæder i Livet og i Eftermælet som den menneskelige Virkens høieste Maal.

§ 28.

Asetroens Forfald.

En historisk Fremstilling af Asetroens Udvikling lader sig ikke give. Ligesom dens Oprindelse er indhyllet i fuldkommen Dunkelhed, saaledes er ogsaa dens høieste Glandstid os ubekjendt, og det er egentlig kun i dens Forfald og Undergang, at Historien lærer os den at kjende som fremtrædende i Folkelivet og virkende paa samme. Hvilke Omvæltninger og Forandringer dens Lærebygning i de mange Aarhundreders Løb, medens

Troen af Nordmændene hyldedes, muligen har undergaaet, vide vi ikke; men at disse Forandringer ei have været ganske ubetydelige, og end mere at Troen til forskjellige Tider har været høist forskjellig opfattet, snart med større Varme og mere Hensyn til dens dybe Grundideer, snart med mere Kulde og med nærmere Hensyn til dens ydre Form, til dens billedlige Indklædning, — dette lader selve Troens Væsen formode.

Den Tro, der hendrager Mennesket til dybsindig Grublen, der ligesom stræber at afsondre det fra den endelige Verden for at nedsænke det i Beskuelsen af det Evige, kan holde sig gjennem Aartusinder i usvækket Kraft endog under voldsomme udvortes Rystelser. Men en saadan Tro var ikke Asetroen. Det er tvertimod klart, at denne, i den Form vi kjende den, nødvendig maatte hendrage sine Tilhængere til et bevæget Liv, eller meget mere rive dem saa godt som uvilkaarlig ud i Verdens vildeste Tummel. Historien viser os ogsaa, hvorledes de tydske Folkefærd tidligere, og senere hen Nordmændene, opildnede af denne Tro, udviklede en krigersk Kraft og Djærvhed, der rystede Europas ældre Samfundsorden i dens Grundvolde; — hvorledes store Skarer af Nordmænd ved denne Tro dreves til et Vikingeliv, der intet Hjem, ingen Ro og kun faa blidere Følelser kjendte; og hvorledes Krigeraanden hos dem mod Hedendommens Slutning opblussede til en Vildhed, der saa at sige fortærede sig selv.

Men i dette bevægede Liv, som Asetroen, om end maaskee ikke fra først af fremkaldte, saa dog kraftig nærede, laa en virksom Spire ikke alene til Forandringer i selve Troeslæren, men fremfor alt til Omvæltninger i dens Tilhængeres religiøse Anskuelser, — Omvæltninger, der i Tidens Løb maatte drage dens Forfald og Undergang efter sig.

Vikingelivet og den uafbrudte Krigerfærd fjærnede mange af Folkets Høvdinger og store Skarer af dets Mænd i lange Tider fra Hjem og Folkehelligdomme, og gjorde dem efterhaanden fremmede og ligegyldige for disse, medens de imidlertid kom i Berøring med Folkefærd af anden Religion og andre Sæder.

Mange vendte tilbage med Foragt i Hjertet for sin Fædrenetro, og som Fritænkere, der havde vant sig til at stole paa egen Kraft alene. For hver ny Slægt, som opvoxte i det vilde Vikingeliv, blev Troen kraft- og betydningsløsere. Man fremturede i sin Krigervildhed af Vane og ved Exemplets Magt, men ikke længere umiddelbart dreven af Længsel efter Asernes Samfund og Valhals Glæder. Og lod man end ikke Troen ganske fare, saa var det dens ydre Væsen, dens sandselige Form, hvorpaa man hæftede Opmærksomheden. Det var til Gudebilleder og Blot, Spaadomskunster og Trolddom, man satte sin Lid, og det var den tykkeste Overtro, som dannede Modsætningen til Fritænkeriet. Det vilde og af allehaande Lidenskaber oprørte Liv, som ogsaa forplantede sig til Hjemmet og mod Hedendommens Slutning vandt Overhaand overalt i Norden, kunde ikke være nogensomhelst velordnet Religionsforfatning gunstig; og Asetroens Grundvold undergravedes saaledes af den samme Aand, som den selv havde hjulpet til at vække, og som den selv kraftigen havde næret.

I denne Tilstand finde vi altsaa Asetroen i det Tidsrum, da Historien først ret lærer os den at kjende, — i dens sidste Tilværelsesperiode. Det er Fritænkeri og dyb Overtro, som vi her finde stillede ligeoverfor hinanden. Medens man paa den ene Side dyrkede Stok og Steen, Dyr og afdøde Mennesker, troede Afgudsbillederne belivede og dyrkede med blodige Offere endog af Mennesker, saa gaves der paa den anden Side Mange, der levede uden Gud og letsindigen satte al sin Fortrøstning til egen Kraft og Styrke[1]. Vist nok tænkte Enkelte dybere. De forkastede Flerguderiet og satte sin Lid til et eneste høieste Væsen, "til den, som havde skabt Solen og Alt hvad der var til." Paa dette høieste Væsen troede Norges første Enekonge, Harald Haarfager[2]. Den islandske Høvding Thorkel Maane lod

---

[1] Færey. s. 23; Lndnb. I. 7, 11; Ol. Tr. s. 235; Fornm. s. II. S. 265; Laxd. s. 40; Snor. Ol. Hel. s. 227.

[2] Snor. Har. Hárf. s. 4.

sig i sin Banesot bære ud i Solens Straaler og anbefalede sig til den Gud, som havde skabt Solen. Han havde og, heder det, ført et ligesaa dydigt Liv som den bedste Christen[1]. Islændingen Thorstein Ingemundssøn sagde til sine Brødre, at deres afdøde Fader vist vilde komme til at nyde godt for sin Fromhed "hos ham, der har skabt Solen og al Verden, i hvo han saa er;" og dette samme Væsen, hvilket han ansaa for "det mægtigste," paakaldte han, for at hans Broder skulde vorde befriet fra Berserksgang[2]. Aselæren selv, med sine ikke utydelige Anelser af et Væsen høiere end alle Aser, maatte vække saadanne Forestillinger hos den fromme og dybsindige Tænker, der følte Lede ved Samtidens grove Overtro uden derfor at ville give Slip paa enhver Religionens Trøst. Men disse Enkelte kunde intet bidrage til at opretholde den faldefærdige Asetro; de vare tvertimod de, som hastigst forlode den, da de lærte Christendommen at kjende.

Det hjalp ikke, at ivrige Asedyrkere fremstillede de Ulykker, der kunde ramme En eller Anden af hine Fritænkere, som Straf, fordi han ikke ydede Guderne den skyldige Dyrkelse[3]. Det hjalp ligesaalidet, at man fornegtede den Overbærenhed med anderledes Troende, som ellers synes at have været et Særkjende for Aselærens Tilhængere, og skjærpede Lovens Strænghed mod dem, som viste Ringeagt mod Guderne[4]. Paa den Tid Christendommen naaede Norden, fyldestgjorte Asetroen ikke længer den dybere tænkende Deel af det Folk, som i Navnet var dens Tilhængere, og den kunde derfor ikke længe bestaae Kampen mod den nye Tro, da denne først med Kraft og Iver blev forkyndt.

---

[1] Lndnb. I. 9. — [2] Vatsd. s. 23, 37, 43. — [3] Lndnb. I. 7.
[4] Ol. Tr. s. 142, 217 i Fornm. s. I. og II.

Scan 3915.2
Nordmaendenes religionsforfatning i
Widener Library 003273865
3 2044 084 731 439